

КИТОБХОНАИ МАКТАБ

САЪДИИ
ШЕРОЗИ

ГУЛИСТОН

КИТОБХОНАИ МАКТАБ

САЪДИИ ШЕРОЗИ

ГУЛИСТОН

Душанбе
«Маориф ва фарҳанг»
2008

ББК – 83.3(0)9+83.3 тоҷик

С- 38

Мураттиб: Саҳобиддин Сиддиқов

Ҳозиркунандаи чоп: Мубашшир Акбарзод

Ҳайати таҳририя:

Маҳмадулло Лутфуллоев, Мирзо Муллоаҳмад, Али
Муҳаммаддӣ Хуросонӣ, Мубашшир Акбарзод,
Начмиддин Зайниддинов.

**К- . Саъдии Шерозӣ. ГУЛИСТОН. Душанбе,
«Маориф ва фарҳанг», 2008, 232 саҳ.**

Мухаррири масъул: *Холов М.*

«Гулистон» машҳуртарин китоб дар таърихи адабиёти форсу тоҷик аст. Бештар аз 700 сол аст, ки наслҳои форсизабон ин китобро меомӯзанд. Афкори ақоид ва андешаҳои башардӯстонаи Саъдӣ имрӯз ҳам барои тарбияи маънавии инсоният, пойдор гардонидани сулҳ, таъмин намудани иттиҳоду иттифоқи халқу миллатҳои сайёраи мо хидмат мекунанд.

ISBN 978-99947-58-07-4

© «Маориф ва фарҳанг», 2008

ГУЛИСТОН

Миннат Худойро аzza ва чалла, ки тоаташ мӯчиби қурбат асту ба шукр андараш мазиди неъмат. Ҳар нафасе, ки фуру меравад, мумидди ҳаёт аст ва чун бармеояд, муфарриҳи зот. Пас, дар ҳар нафасе ду неъмат мавҷуд асту бар ҳар неъмате шукре вочиб:

Аз дасту забони кӣ барояд,
К-аз уҳдаи шукраш бадар ояд.

Иъмалу Оли Довуда шукран ва қалилун мин ибодияш-шакуру (тарҷумааш: эй хешони Довуд, сипосгузор бошед ва андаке аз бандагони ман сипосгузоранд).

Банда ҳамон беҳ, ки зи тақсири хеш
Узр ба даргоҳи Худой оварад.
В-арна сазовори худовандияш
Кас натавонад, ки ба чой оварад.

Борони раҳмати беҳисобаш ҳамаро расида ва хони неъмате бедарегаш ҳама чо кашида, пардаи номуси бандагон ба гуноҳи фоҳиш надарад ва вазифаи рӯзӣ ба хатои мункар набурад:

Эй кариме, ки аз хизонаи ғайб
Габру тарсо вазифах(в)ар дорӣ,
Дӯстонро кучо кунӣ маҳрум,
Ту, ки бо душман ин назар дорӣ.

Фарроши боди саборо гуфта, то фарши зумуррадин бигустарад ва дояи абри баҳориро фармуда, то баноти набот дар маҳди замин бипарварад, дарахтонро ба хилъати наврӯзӣ қабои сабзварақ дар бар гирифта ва атфоли шохро ба қудуми мавсими рабеъ кулоҳи шукуфа бар сар ниҳода, усораи ноле ба қудрати ӯ шаҳди

фоик шула ва тухми хурмое ба тарбияташ нахли босик
ганшта:

Абру боду маху хуршеду фалак дар коранд,
То ту ноне ба каф орию ба гафлат нах(в)арӣ.
Ҳама аз баҳри ту саргаштаву фармонбардор,
Шарти инсоф набошад, ки ту фармон набарӣ.

Дар хабар аст аз сарвари коинот ва мафҳари мав-
ҷудот ва раҳмати оламиёну сафвати одамиён ва татиммаи
даври замон Муҳаммади мустафо саллаллоҳи алайҳи ва
олиҳи ва саллам:

Шафъун, мутоун, набийун, каримун,
Қасимун, часимун, насимун, васимун.
(Пайғамбари бузурги шафоаткунандаи
фармонраво,
Дуруштандому хубрӯю усмакашидаву
кушодачехра.)

* * *

Чӣ рам девори уммагро, ки дорад чун ту
пуштибон?
Чӣ бок аз мавчи баҳр онро, ки бошад Нӯҳ
киштибон?

Балага-л-уло би камолиҳи, кашафа-д-дучо
би чамолиҳӣ,
Ҳасунат чамеъу хисолиҳи, саллу алайҳи ва олиҳи.

(Ба сабаби камолаш ба баландӣ расид, бо рӯи накӯи
худ тирағихоро баргараф сохт. Ҳамаи равишхояш накӯст,
бар ӯ ва хешонаш дуруд бод).

Ҳар гоҳ яке аз бандағони гунаҳкори парешон-
рӯзгор дасти инобат ба умеди иҷобат ба даргоҳи ҳақ
чалла ва ало бардорад, Эзади таоло дар ӯ назар накунад,
бозаш бихонад, боз эъроз кунад, дигар бораш ба

тазарруъу зорӣ бихонад, ҳақ субҳонаху ва таоло фармояд:

Ё малоикатӣ, қад истаҳяйту мин абдӣ ва лайса лаху гайрӣ, фақад гафарту лаху (Эй фариштагонам, ҳамоно аз бандаи худ шарм дорам, чи ӯ касеро чуз ман надорад, бинобар ин ӯро бахшидам).

Даъваташро иҷобат кардам ва ҳоҷаташ баровардам, ки аз бисёрии дуо ва зори банда ҳаме шарм дорам:

Карам бину лутфи Худовандгор,
Гунаҳ банда кардасту ӯ шармсор.

Окифони қаъбаи ҷалолаш ба тақсири ибодат муътариф, ки мо абаднока ҳаққа ибодатика (Туро чунон ки шоистаи туст, нашнохтем). Восифони хуляи ҷамолаш ба таҳайюр мансуб, ки:

Гар касе васфи ӯ зи ман пурсад,
Бедил аз бенишон чӣ гӯяд боз?
Ошиқон куштағони маъшуканд,
Барнаёд зи куштагон овоз.

Яке аз соҳибдилон сар ба чайби муроқибат фурӯ бурда буд ва дар баҳри мукошифат мустағрақ шуда. Он гаҳ аз ин муомилат бозомад, яке аз ёрон ба тариқи инбисот гуфт: «Аз ин бӯстон, ки будӣ, моро чӣ тӯҳфа каромат кардӣ? Гуфт:

- Ба хотир доштам, ки чун ба дарахти гул расам, домане пур кунам ҳадяи асхобро, чун бирасидам, бӯи гулам чунон маст кард, ки доманам аз даст бирафт:

Эй мурғи саҳар, ишк зи парвона биёмӯз,
К-он сӯхтаро чон шуду овоз наёмад.
Ин муддаиён дар талабаш беҳабаронанд,
К-онро, ки хабар шуд, хабаре бознаёмад.

* * *

Эй баргар аз хаёлу қиёсу гумону ваҳм
В-аз ҳар чӣ гуфтаанду шунидему хондаем,
Маҷлис тамоm ғашту ба охир расид умр,
Мо ҳамчунон дар аввали васфи ту мондаем.

Зикри ҷамили Саъдӣ, ки дар афвоҳи авом афтодааст ва сити суханаш, ки дар басити замин рафта ва қасабул-ҷайби ҳадисаш, ки ҳамчун шакар мехуранд ва рукъаи муншаоташ, ки чун коғазӣ зар мебаранд, бар камоли фазлу балоғати ӯ ҳамл натавон кард, балки Худованди ҷаҳон ва қутби доираи замон ва қоиммақоми Сулаймон ва носири аҳли имон, шоҳаншоҳи муаззам, атобаки аъзам музаффар-уд-дунё в-ад-дин Абӯбакр Саъд ибн Зангӣ зиллуллоҳи таоло фӣ арзиҳи раббӣ арза анҳу ва арзиҳи (Тарҷумааш: Соҷаи Худои бузург дар замини ӯст. Худое, аз ӯ розӣ бош ва хушнудаш гардон) ба айни иноят назар кардааст ва таҳсини балиғ фармуда ва иродати содик намуда. лочарам кофай аном аз хоссаву авом ба муҳаббати ӯ гироидаанд, ки Ан-носу ало дини мулуқиҳим (Мардум равиши подшоҳонашон пеш гиранд).

3-он гаҳ ки туро бар мани мискин назар аст,
Осорам аз офтоб машхургар аст.
Гар худ ҳама айбҳо бад-ин банда-дар аст,
Ҳар айб, ки султон биписандад, хунар аст.

* * *

Гиле хушбӯй дар ҳаммом рӯзе
Расид аз дасти маҳбубе ба дастам.
Бад-ӯ гуфтам, ки мушкӣ ё абирӣ,
Ки аз бӯи диловези ту мастам.
Бигуфто: Ман гиле ночиз будам,
Валекин муддате бо гул нишастам.
Камоли ҳамнишин бар ман асар кард,
Вагарна ман ҳамон хокам, ки ҳастам.

Эзади таоло ва тақаддус хитгаи поки Шерозро ба ҳайбати ҳокимони одил ва ҳиммати олимони омил то замони қиёмат дар амон саломат ниғаҳ дорад:

Иқлими Порсро ғам аз осеби даҳр нест,
То бар сараш бувад чу тӯе сояи Худо.
Имрӯз кас нишон надихад дар басити хок
Монанди остони дарат маъмани ризо.
Бар туст поси хотири бечорағону шукр
Бар мову бар Худои ҷаҳнофарин ҷазо.
Ё раб, зи боди фитна ниғаҳ дор хоки Порс,
Чандон ки хокро буваду бодро бақо.

Як шаб тааммули айёми гузашта мекардам ва бар умри талафқарда таассуф меҳӯрдам ва санги сарочаи дилро ба алмоси оби дида месуфтам ва ин байтҳо муносиби ҳоли худ меғуфтам:

Ҳар дам аз умр меравад нафасе,
Чун ниғаҳ мекунам, намонда басе.
Эй, ки панҷоҳ рафту дар хобӣ,
Магар ин панҷрӯза дарёбӣ?
Хичил он кас, ки рафту кор насохт,
Кӯси реҳлат заданду бор насохт.
Хоби нӯшини бомдоди раҳил
Боздорад пиёдаро зи сабил.
Ҳар кӣ омад, иморате нав сохт,
Рафту манзил ба дигаре пардохт.
В-он дигар пухт ҳамчунон ҳавасе
В-ин иморат ба сар набурд касе.
Ёри нопойдор дӯст мадор,
Дӯстиро нашояд ин ғаддор.
Неку бад чун ҳаме бибояд мурд,
Хунук он кас, ки гӯи некӣ бурд.
Барги айше ба гӯри хеш фирист,
Кас наёрад зи пас, ту пеш фирист.

Умр барф асту офтоби тамуз,
Андаке монду хоҷа ғарра ҳанӯз.
Эй тихидаст рафта дар бозор,
Тарсамат, барнаёварӣ дастор.
Ҳар кӣ мазруи худ ба худ бихвид,
Вақти хирман-ш хӯша бояд чид.

Баъд аз тааммули ин маънӣ маслиҳат он дидам, ки дар нишмани узлат нишинам ва домани сӯҳбат фаро худ чидам ва дафтар аз гуфтаҳои парешон бишӯям ва минбаъд парешон нагӯям:

Забон бурида ба кунҷе нишаста сумми букм
Беҳ аз касе, ки набошад забонаш андар ҳукм.

То яке аз дӯстон, ки дар қачова аниси ман будӣ ва дар ҳучра чалис, ба расми қадим аз дар даромад, чандон ки нишоти мулоабат кард ва бисоти мулоабат густард, ҷавобаш нагуфтаам ва сар аз зонуи тааббӯд барнагирифтаам, ранчида ниғаҳ карду гуфт:

Кунунат, ки имкони гуфтор ҳаст,
Бигӯ, эй бародар, ба лутфу х(в)ашӣ,
Ки фардо чу пайки аҷал даррасад,
Ба ҳукми зарурат забон даркашӣ.

Касе аз мутааллиқони манаш бар ҳасби воқиа муталиъ гардонид, ки фалон азм кардааст ва шияти ҷазм, ки бақияти умр муътақиф нишинад ва хомӯшӣ гузинад. Ту низ, агар тавонӣ, сари хеш гир ва роҳи муҷонабат пеш.

Гуфто:

- Ба иззати азим ва суҳбати қадим, ки дам барнаёрам ва қадам барнадорам, магар он гаҳ ки сухан гуфта шавад бар одати маълуф ва тариқи маъруф, ки озурдани дӯстон ҷаҳл асту каффорати ямин

сахлу хилофи роҳи савоб аст ва нақзи рои улулалбоб
зулфиқори Алӣ дар ниёму забони Саъдӣ дар ком:

Забон дар даҳон, эй хирадманд, чист?
Калиди дари ганчи соҳибҳунар.
Чу дар баста бошад, чӣ донад касе,
Ки чавҳарфурӯш аст ё пилавар?

* * *

Агарчи пеши хирадманд хомушӣ адаб аст,
Ба вақти маслиҳат он беҳ, ки дар сухан кӯшӣ.
Ду чиз тираи ақл аст: дам фурӯ бастан
Ба вақти гуфтани гуфтан ба вақти хомӯшӣ.

Филҷумла, забон аз муколамаи ӯ даркашидан қув-
ват надоштам ва рӯй аз маҳодасаи ӯ гардонидан мурув-
ват надонистам, ки ёр мувофиқ буду иродат содик:

Чу чанг оварӣ, бо касе барситез,
Ки аз вай гузират бувад ё гурез.

Ба ҳукми зарурат сухан гуфтему тафарручқунон
берун рафтем дар фасли рабеъ, ки савлати бард
орамида буду авони давлати вард расида:

* * *

Аввали урдибиҳишти моҳи чалолӣ
Булбул гӯянда бар манобири кузбон.
Бар гули сурх аз нам уфтода лаолӣ
Ҳамчу арақ бар узори шоҳиди ғазбон.

Шабро ба бӯстони яке аз дӯстон иттифоқи мабиyyат
афтод, мавзее хушу хуррам ва дарахтони дарҳам. Гуфтӣ,
ки хурдаи мино бар ҳокаш рехта ва иқди Сурайё аз токаш
овехта:

Равзатун моу нахриҳо салсол,
Давхатун сачъу тайриҳо мавзун.

(Тарчумааш: Бӯстоне, ки оби чӯяш гуворост,
Дарахте, ки овози парандагонаш ҳамоҳанг аст).

Он пур аз лолаҳои рангоранг
В-ин пур аз меваҳои гуногун.
Бод дар сояи дарахтонаш
Густаронида фарши бӯқалмун.

Бомдодон, ки хотири бозомадан бар раъйи ништастан
голиб омад, дидамаш, домане гулу райҳон ва сунбулу зай-
марон фароҳам оварда ва оҳанги рӯчӯ карда. Гуфтам:

- Гули бӯстонро, чунон ки донӣ, бақое ва аҳди
гулистонро вафое набошад ва ҳукамо гуфтаанд: «Ҳар
чӣ напойд, дилбастагиро нашояд».

Гуфто:

- Тариқ чист?

Гуфтам:

- Барои нузҳати нозирон ва фусҳати ҳозирон
китоби гулистоне тавонам тасниф кардан, ки боди
хазонро бар варақи ӯ даст набошад ва гардиши замон
айни рабеъашро ба тайши хариф мубаддал накунад:

Ба чӣ кор оядат зи гул табақе?
Аз гулистони ман бибар варақе.
Гул ҳамин панҷ рӯзу шаш бошад
В-ин гулистон ҳамеша х(в)аш бошад.

Ҳолӣ, ки ман ин ҳикоят бикардям, домани гул
бирехт ва дар доманам овехт, ки ал-қариму изо
ваъада, вафо (тарчумааш: соҳибқарам он аст, ки
ваъада диҳаду вафо кунад). Фасле дар ҳамон рӯз
иттифоқи баёз афтод дар ҳусни муошарат ва одоби
муҳоварат дар либосе, ки мутақаллимонро ба кор ояд
ва мутарас-силонро балоғат бияфзояд. Филҷумла,
ханӯз аз гули «Бӯстон» бақияте монда буд, ки китоби
«Гулистон» тамом шуд ва тамом он гаҳ шавад ба

ҳақиқат, ки писандида ояд, дар боргоҳи шоҳи
чаҳонпаноҳ Музаффаруддин Абӯбакр ибни Саъд ибни
Зангӣ ба карашмаи лутфи худовандӣ мутолаа
фармояд.

Гар илтифоти худовандияш биёрояд,
Нигорхонаи чинию накши аржангист.
Умед ҳаст, ки рӯи малол дарнакашад
Аз ин сухан, ки гулистон на ҷои дилтангист.
Алалхусус, ки дебочаи ҳумоюнаш
Ба номи Саъд Абӯбакр Саъд бин Зангист.

Дигар арӯси фикри ман аз бечамолӣ сар бар-
наёрад ва дидаи яъс аз пушти пой хиҷолат бар-
надорад ва дар зумраи соҳибдилон мутаҷаллӣ наша-
вад, магар он ки мутаҳаллӣ гардад ба зевари қабули
амири қабири олами одил муаййиди музаффари ман-
сур, захири сарири салтанат ва мушири тадбири мамла-
кат, қаҳф-ул-фукаро, мулоз-ул-ғурабо, мураббӣ-ю-
фузало, мухилл-ул-атқиё, ифтихори аҳли Форс, ямин-ул-
мулк, малик-ул-хавос Атобак Фахруддавлат в-ад-дин
Абӯбакр ибни Абинаср, ки мамдӯҳи ақобири офоқ асту
маҷмӯи макорими ахлоқ.

Ҳар кӣ дар сояи инояти ӯст,
Гунаҳаш тоат асту душман дӯст.

Ба ҳар як аз соири бандагону хавошӣ хидмате
мутааййин аст, ки агар дар адои бархе аз он таҳовун ва
тақосул раво доранд, дар маърази хитоб оянд ва дар
маҳалли итоб, магар бар ин тоифаи дарвешон, ки
шукри неъматӣ бузургон вочиб асту зикри ҷамилу
дуои хайр ва адои чунин хидмате дар ғайбат
авлотар аст, ки дар ҳузур, ки он ба тасаннуъ наздик асту
ин аз тақаллуф дур, ба иҷобат мақрун бод!

Пунги дугои фалак рост шуд аз хуррамӣ,
То чу ту фарзанд зод модари айёмро.
Ҳикмати маҳз аст, агар лутфи чаҳонофарин
Хос кунад бандае маслиҳати оро.
Давлати ҷовид ёфт, ҳар ки нақӯном зист.
К-аз ақибаш зикри хайр зинда кунад номро.
Васф туро гар кунанд в-ар накунанд аҳли фазл,
Ҳоҷати машшота нест рӯи дилоромро.

Таксиру тақоуде, ки дар мавозабати хидмати
боргоҳи худовандӣ меравад, бинобар он аст, ки
тоифае аз ҳукамои Ҳиндустон дар фазои Бузург-
меҳр сухан мегуфтанд, ба охир ҷуз ин айш
надонистанд, ки дар сухан гуфтаи батъ аст, яъне
диранги бисёр мекунад ва мустамеъро бисе мунтазир
бояд будан, то тақрири сухане кунад. Бузургмеҳр
бишуниду гуфт: - Андеша кардан, ки чӣ гӯям, беҳ аз
пушаймонӣ хӯрдан, ки чаро гуфтам.

Сухандони парварда пири куҳан
Бияндешад, он гаҳ бигӯяд сухан.
Мазан бетааммул ба гуфтор дам,
Накӯ гӯй, гар дер гӯй, чӣ ғам?
Бияндешу он гаҳ баровар нафас
В-аз он пеш бас кун, ки гӯянд «бас!»
Ба нутқ одамӣ беҳтар аст аз давоб,
Давоб аз ту беҳ, гар нагӯй савоб.

Факайфа, дар назари аъёни ҳазрати худовандӣ, ки
маҷмаи аҳли дил аст ва маркази уламои мутабаҳҳир, агар
дар сиёқати сухан далерӣ кунам, шӯҳӣ карда бошам ва
бизоати музҷот ба ҳазрати азиз оварда ва шаба дар
ҷавҳариён ҷаве наярзад ва чароғи пеши офтоб партаве
надорад ва манораи баланд бар домани кӯҳи Алванд паст
намояд.

Ҳар кӣ гардан ба даъвӣ афрозад,
Хештанро ба гардан андозад.
Саъдӣ афтодаест озода,
Кас наёяд ба чанги афтода.
Аввал андеша в-он гаҳе гуфтор,
Пойбаст омадасту пас девор.

Нахлбанде донам, вале на дар бӯстон ва шоҳиде
фурӯшам, вале на дар Канъон. Лукмонро гуфтанд:

- Ҳикмат аз кӣ омӯхтӣ?

Гуфт:

- Аз нобиноён, ки то ҷое набинанд, пой наниҳанд:
«қаддим-ул-хуруча қабл-ал-вулуҷ (тарҷумааш: пеши
назар гир баромаданро пеш аз ворид шудан) мардиқат
биёзмою он гаҳ зан кун.

Гарчи шотир бувад хурӯс ба чанг,
Чӣ зияд пеши бози зӯбинчанг?

Аммо ба эътимоди вусъати ахлоқи бузургон, ки
чапм аз авоиби зердастон бипӯшанд ва дар ифшои
ҷароими кехтарон нақӯшанд, калимае чанд ба тариқи
ихтисор аз наводиру амсол ва шеърӯ хикоёт ва сияри
мулуки мозӣ дар ин китоб дарҷ кардем ва бархе аз
умри гаронмоя бар ӯ харҷ. Мӯчиби таснифи китоб ин
буд ва биллоҳи-т-тавфиқ.

Бимонад солҳо ин назму тартиб,
Зи мо хар зарра хок афтода ҷое.
Ғараз нақшест, к-аз мо бозмонад,
Ки ҳастиро намебинам бақое.
Магар соҳибдиле рӯзе ба раҳмат
Кунад дар кори дарвешон дуо.

Имъони назар дар тартиби китоб ва таҳзиби
абвоби эҷози сухан маслиҳат дид, то бар ин равзаи

гино ва ҳадиқаи улё чун биҳишт ҳашт боб иттифок
афтод, аз он мухтасар омад, то ба малол наянҷомад.

Боби аввал - «Дар сирати подшоҳон»
Боби дувум - «Дар ахлоқи дарвешон»
Боби севум - «Дар фазилати қаноат»
Боби чаҳорум - «Дар фавоиди хомӯшӣ»
Боби панҷум - «Дар ишқу ҷавонӣ»
Боби шашум - «Дар заъфи пирӣ»
Боби ҳафтум - «Дар таъсири тарбият»
Боби ҳаштум - «Дар одоби сӯҳбат»

Дар ин муддат, ки моро вақт х(в)аш буд,
Зи ҳичрат шашсаду панҷоҳу шаш буд.
Муроди мо насихат буду гуфтем,
Ҳаволат бо Худо кардему рафтем.

БОБИ АВВАЛ ДАР СИРАТИ ПОДШОҲОН

Ҳикоят

Подшоҳеро шунидам, ба куштани асире ишорат кард. Бечора дар ҳолати навмедӣ маликро дашном додан гирифт ва сақат гуфтан, ки гуфтаанд: «Ҳар кӣ даст аз ҷон бишӯяд, ҳар чӣ дар дил дорад, бигӯяд»:

Вақти зарурат чу намонад гурез,
Даст бигирад сари шамшери тез.

Изо яиса-л-инсону тола лисонуху,
Касиннавир мағлубин ясулу ала-л-калби.

Тарҷумаи байт:

Одамиро ба гоҳи навмедӣ забон дароз гардад,
Чун он гурба, ки ба вақти шикаст бар сағ битозад.

Малик пурсид:

- Чӣ мегӯяд?

Яке аз вузарои некмахзар гуфт:

- Эй худованд, ҳамегӯяд: «Ва-л-козими-л-гай-зи ва-л-офийина ан-ин-носи (тарҷумааш: Пӯшандағони ғазаб ва бахшояндағони гуноҳи мардум).

Маликро раҳмат омад ва аз сари хуни ӯ даргузашт.

Вазири дигар, ки бар зидди ӯ буд, гуфт:

- Абнои ҷисси моро нашояд дар хазрати подшоҳон ҷуз ба ростӣ сухан гуфтан. Ин маликро дашном дод ва носазо гуфт.

Малик аз ин сухан рӯй дарҳам овард ва гуфт:

- Маро он дурӯғ писандидатар омад аз ин рост, ки ту гуфтӣ, ки рӯи он дар маслиҳате буд ва бинои ин бар ҳабосате ва хирадмандон гуфтаанд: «Дурӯғе маслиҳатомез беҳ, ки аз росте фитнаангез».

Ҳар кӣ шоҳ он кунад, ки ӯ гӯяд,
Ҳайф бошад, ки чуз накӯ гӯяд.

Бар токи айвони Фаридун набишта буд:
Ҷаҳон, эй бародар, намонад ба кас,
Дил андар Ҷаҳонофарин банду бас!
Мақун така бар мулки дунёву пушт,
Ки бисёр кас чун ту парварду кушт.
Чу оҳанги рафтаи кунад ҷони пок,
Чи бар тахт мурдан, чи бар рӯи хок.

Ҳикоят

Яке аз мулуки Хуросон Маҳмуди Сабуктагинро ба хоб ҷунон дид, ки ҷумла вучуди ӯ рехта буд ва хок шуд, магар ҷашмони ӯ, ки ҳамҷунон дар ҷашмхона ҳамегардид ва назар ҳамекард. Соири ҳукамо аз таъвили он фуру монданд, магар дарвеше, ки хидмат ба ҷой оварду гуфт: Ҳанӯз нигарон аст, ки мулкаш бо дигарон аст.

Бас номвар ба зери замин дафн кардаанд,
К-аз ҳастияш ба рӯи замин-бар нишон намонд.
В-он пирлошаро, ки супурданд зери хок,
Ҳокаш ҷунон бихӯрд, к-аз ӯ устухон намонд.
Зинда-аст номи фаррухи Нушервон ба хайр,
Гарчи бисе гузашт, ки Нушервон намонд.
Хайре кун, эй фалону ғанимат шумор умр
З-он пештар, ки бонг барояд, фалон намонд.

Ҳикоят

Маликзодаеро, шунидам, ки кӯтоҳ буду ҳақир ва дигар бародаронаш баланду хубрӯй. Боре падар ба кароҳату истиҳқор дар ӯ назар мекард. Писар ба фаросат истибсор ба ҷой оварду гуфт:

- Эй падар, кӯтоҳи хирадманд бех, ки нодони баланд. На ҳар чи ба қомат меҳтар, ба қимат беҳтар:

Аш-шоту назифатун ва-л-филу чифатун (тарчумааш: гӯсфанд показа асту фил мурдор).

Ақаллу чиболи-л-арзи Турун иннаҳу
Ла аъзаму инда-л-лоҳи кадран ва манзилан.

Тарчумаи байт:

Кӯчақтарин кӯҳи замин Тур аст, дар ҳоле ки назди
Худой бузургтарин появу кадрро дорад.

Он шунидӣ, ки лоғаре доно
Гуфт боре ба аблаҳе фарбех:
Аспи тозӣ в-агар заиф бувад,
Ҳамчунон аз тавилае хар бех.

Падар бихандид ва аркони давлат биписандиданд ва
бародарон ба ҷон биранчиданд.

То мард сухан нагуфта бошад,
Айбу ҳунараш ниҳуфта бошад.
Ҳар беша гумон мабар ниҳоле,
Бошад, ки паланг ҳуфта бошад.

Шунидам, ки маликро дар он қурб душмане саъб
рӯй ниҳод. Чун лашкар аз ҳар ду тараф рӯй дар ҳам
оварданд, аввал касе, ки ба майдон даромад, ин писар буд
ва гуфт:

Он на ман бошам, ки рӯзи ҷанг бинӣ пушти ман,
Он манам, гар дар миёни хоку хун бинӣ саре.
К-он кӣ ҷанг орад, ба хуни хеш бозӣ мекунад,
Рӯзи майдон в-он ки бигрезад ба хуни лашкаре.

Ин бигуфт ва бар сипоҳи душман зад. Тане чанд аз мардони корӣ бияндохт. Чун пеши падар омад, замини хидмат бибӯсиду гуфт:

Эй, ки шахси манат ҳакир намуд,
То дуруштӣ, хунар напиндорӣ.
Аспи лоғармиён ба кор ояд
Рӯзи майдон, на гови парворӣ.

Овардаанд, ки сипоҳи душман бисёр буд ва инон андак. Ҷамоате оҳанги гурез карданд. Писар наъра залу гуфт:

- Эй мардон, бикӯшед, то чомаи занон напӯшед!

Саворонро ба гуфтани ӯ таҳаввур зиёд гапшт ва ба як бор ҳамна бурданд. Шунидам, ки ҳам дар он рӯз бар душман зафар ёфтанд.

Малик сару чашмаш бибӯсиду дар канор гирифт ва ҳар рӯз назараш беш кард, то валиаҳди хеш кард. Бародарон ҳасад бурданд ва заҳр дар таомаш карданд. Хоҳараш аз гурфа бидид, дарича бар ҳам зад. Писар дарёфт ва даст аз таом бозкашиду гуфт: «Муҳол аст, агар хунарманд бимирад, ки беҳунар ҷои ӯ битирад».

Кас наёяд ба зери сояи бум
В-ар хумой аз ҷаҳон шавад маъдум.

Падарро аз ин ҳол огаҳӣ доданд, бародаронашро бихонду гӯшмоле ба вочиб бидод, пас ҳар якро аз атрофи билод ҳиссаи марзе муайян кард, то фитна бинишаст ва низоъ бархост, ки даҳ дарвеш дар гилеме бихусбанд ва ду подшоҳ дар иқлиме нагунчанд.

Ними ноне гар хурад марди Худой,
Базли дарвешон кунад ниме дигар.
Мулки иқлиме бигирад подшоҳ
Ҳамчунон дар банди иқлиме дигар.

Тоифаи дуздони араб бар сари кӯҳе нишаста буданд ва манфази корвон баста ва раияти булдон аз мақоиди эшон маръуб ва лашқари султон мағлуб, ба ҳукми он ки малозии манъ аз қуллаи кӯҳе ба даст оварда буданд ва малчаъу маъвои худ карда.

Мудаббирони мамолики он тараф дар дафъи мазаррати эшон машварат карданд, ки агар ин тоифа ҳам бар ин насақ рӯзгоре мудовимат намоянд, муқовимат бо эшон мумтанъ гардад:

Дарахте, ки акнун гирифтаст пой,
Ба неруи мардӣ барояд зи ҷой.
В-араш ҳамчунон рӯзгоре ҳилӣ,
Ба гардунаш аз бех барнагсилӣ.
Сари чашма шояд гирифта ба бел,
Чу пур шуд, нашоад гузаштан ба пил.

Сухан бар он муқаррар шуд, ки якеро ба таҷассуси эшон баргумоштанд ва фурсат ниғаҳ доштанд, то вақте ки дар сари қавме ронда буданду букъа холи монда, тане чанд аз мардони воқиадидаи чангозмуда бифиристонданд, то дар шаъби чабал пинҳон шуданд.

Шабонгоҳ ки дуздон бозомаданд сафаркардаву горатоварда, силоҳ бидушонданд ва ганимат бинишонданд. Нахустин душмане, ки дар сари эшон тохт, хоб буд, чандон ки посе аз шаб даргузашт.

Қурси хуршед дар сиёҳӣ шуд,
Юнус андар даҳони моҳӣ шуд.

Мардони диловар аз камингоҳ бадар частанд ва дасти ягон-ягон бар китф бастанд ва бомдодон ба даргоҳи малик ҳозир оварданд. Ҳамаро ба куштан амр фармуд. Дар он миён чавоне буд, меваи унфувони

шабобан наврасида ва сабзаи гулистони узораш
навдамида.

Яке аз вузаро пой тахти маликро бўса дод ва рӯи
шафоат бар замин ниҳоду гуфт:

- Ин чавон ҳамчунин аз боги зиндагонӣ бар на-
хурдааст ва аз райҳони чавонӣ таматтуъ наёфта, та-
ваккуъ ба карам ва ахлоқи худовандӣ чунон аст, ки
ба бахшидани хуни ӯ бар банда миннат ниҳад.

Малик рӯй аз ин сухан дарҳам кашид ва мувофиқи
раъйи баландаш наёмад ва гуфт:

Партави некон нагирад, ҳар кӣ бунёдаш бад аст,
Тарбият ноахло ро чун гирдакон бар гунбад аст.

Насли фасоди инон мунқатеъ кардан авлотар аст
ва беҳи табори эшон баровардан, ки оташ нишондану
аҳгар гузоштан ва афъӣ куштану бачча нигоҳ доштан
кори хирадмандон нест.

Абр агар оби зиндагӣ борад,
Ҳаргиз аз шоҳи бед бар нахурӣ.
Бо фурӯмоё рӯзгор мабар,
К-аз наи бўрӯ шакар нахурӣ.

Вазир чун ин сухан бишунид, тавъан ва карҳан
биписандид ва бар ҳусни раъйи малик офарин хонду
гуфт:

- Он чӣ худованд фармуд, айни ҳақиқат аст, ки агар
дар силки суҳбати он бадон мунтазам мондӣ, табиати
эшон гирифтӣ, аммо банда умедвор аст, ки ба ишрати
солиҳон тарбият пазирад ва хӯи хирадмандон гирад,
ки ҳанӯз тифл аст ва сирати бағю иноди он гурӯҳ дар
ниҳоди ӯ мутамаккин нашуда ва дар ҳадис аст: «Куллу
мавлудин йулиду ала-л-фитрати сумма абавоҳу
йухаввидонаҳу ва йунассиронаҳу ва йумаччисонаҳу»
(Тарҷумааш: Ҳар мавлуде бо сиршти пок зода

мешавад ва падару модаранд, ки ўро яхудӣ кунанд, масеҳӣ гардонанд ва ё оташпараст созанд).

Бо бадон ёр гашт ҳамсари Лут,
Хонадони нубувваташ гум шуд.
Саги асҳоби Каҳф рӯзе чанд
Пайи некон гирифтӯ мардум шуд.

Ин бигуфт ва тоифае аз нудамои малик бо вай ба шафоат ёр шуданд, то малик аз сари хуни ў даргузашту гуфт: - Бахшидам, агарчи маслиҳат надидам.

Донӣ, ки чӣ гуфт Зол бо Рустами гурд:
Душман натавон ҳақиру бечора шумурд,
Дидем басе, ки оби сарчашмаи хурд
Чун бештар омад, шутуру бор бибурд.

Филҷумла, писарро бо нозу неъмат баровардан гирифт ва устоди адибро ба тарбияти ў насб кард, то занни хато равад ва хӯи некӯяш биёмӯхт ва соири одоби хидмати мулукаш таълим кард, чунон ки дар назари бузургон писанд ояд. Боре вазир аз шамоили ў дар ҳазрати малик шаммае мегуфт, ки тарбияти оқилон дар ў асар кардааст ва чаҳли қадим аз чибиллати ў бадар бурда.

Маликро аз ин сухан табассум омад ва гуфт:

Оқибат гургзода гург шавад,
Гарчи бо одамӣ бузург шавад.

Соле ду бар ин баромад. Тоифаи авбоши маҳаллат дар ў пайвастанд ва аҳди мувофиқат бастанд, то ба вақти фурсат вазир ва ҳар ду писарашро бидушт ва неъмате беқиёс бардошт ва дар мағораи дуздон ба ҷои падар биншаст ва осӣ шуд. Малик дасти тахайюр ба дандон газидан гирифт ва гуфт:

Шамшери нек аз оҳани бад чун кунад касе?
Нокас ба тарбият нашавад, эй ҳаким, кас.
Борон, ки дар латофати табъаш хилоф нест,
Аз боғ лола рӯяду аз шӯрабум хас.

* * *

Замини шӯра сунбул барнаёрад,
Дар ӯ тухму амал зоеъ магардон.
Накуй бо бадон кардан чунон аст,
Ки бад кардан ба ҷои некмардон.

Ҳикоят

Сарҳангзодаеро дар сарои Угламиш дидам, ки ақлу
киёсатею фаҳму фаросате зоикулвасф дошт, ҳам аз
аҳди хурдӣ осори бузургӣ дар носияи ӯ пайдо.

Болои сараш зи хушмандӣ
Метофт ситораи баландӣ.

Филчумла, мақбули назари султон омад, ки чамоли
сурату камоли маънӣ дошт ва хирадмандон гуфтаанд;
«Тавонгарӣ ба хунар аст, на ба мол ва бузургӣ ба ақл
аст, на ба сол». Абнои чинси ӯ бар мансаби ӯ ҳасад
бурданд ва ба хиёнаташ муттаҳам карданд ва дар
куштаи ӯ саъйи бефоида намуданд.

Душман чӣ занад, чу меҳрубон бошад дӯст?

Малик пурсид, ки мӯҷиби хасмии инон бар
ҳаққи ту чист? Гуфт:

- Дар сояи давлати худовандӣ ҳамгинонро розӣ
кардам, магар ҳасудро, ки розӣ намешавад, илло ба
заволи неъматӣ ман ва иқболу давлати худованд.

Тавонам он, ки наёзорам андаруни касе,
Ҳасудро чӣ кунам, к-ӯ зи худ ба ранҷ-дар аст.

Бимир, то бираҳӣ, эй ҳасуд, к-ин ранчест,
Ки аз машаққати он чуз ба марғ натвон раст.

* * *

Шӯрбахтон ба орзу хоҳанд
Муқбилонро заволи неъмату чоҳ.
Ғар набинад ба рӯз шаппара чашм,
Чашмаи офтобро чӣ гуноҳ?
Рост хоҳӣ, ҳазор чашми चुнон
Кӯр беҳтар, ки офтоб сиёҳ.

Ҳикоят

Яке аз мулуки Аҷамро хикоят кунанд, ки дасти татовул ба моли раият дароз карда буд ва ҷавру азият карда, то ба ҷое, ки халқ аз мақоиди феълаш ба ҷаҳон бирафтанд ва аз қурбати ҷавраш роҳи ғурбат гирифтанд. Чуи раият кам шуд, ирғифои вилоят нуқсон пазируфт ва ҳизона тихӣ монд ва душманон зӯр оварданд.

Ҳар кӣ фарёдраси рӯзи мусибат хоҳад,
Гӯ, дар айёми саломат ба ҷавонмардӣ кӯш.
Бандаи ҳалқабағӯш ар нанавозӣ, биравад,
Лутф кун, лутф, ки бегона шавад ҳалқабағӯш.

Боре ба маҷлиси ӯ китоби «Шоҳнома» меҳонданд дар мамлақати Заҳҳок ва аҳди Фаридун. Вазир маликро пурсид:

- Ҳеч тавон донистан, ки Фаридун, ки ганчу мулку ҳишам надошт, чӣ гуна бар ӯ мамлақат муқаррар шуд?

Гуфт:

- Ончунон ки шунидӣ, халқе бар ӯ ба таассуб гирд омаданд ва тақвият карданд, то подшоҳӣ ёфт.

Вазир гуфт:

- Эй малик, чун гирд омадани халқе мӯчиби подшоҳист, ту мар халқро парешон барои чӣ мекуни? Магар сари подшоҳӣ қардан надорӣ?

Ҳамон беҳ, ки лашкар ба ҷон парварӣ,
Ки султон ба лашкар кунад сарварӣ.

Малик гуфт:

- Мӯчиби гирд омадани сипоҳу раият чӣ бошад?

Гуфт:

- Подшоҳро қарам бояд, то бар ӯ гирд оянд ва раҳмат, то дар паноҳи давлаташ эмин нишинанд ва туро ин ҳар ду асло дар ҷибиллат нест:

Накунад ҷаврпеша султони,
Ки наёяд зи гург ҷӯпони.
Подшоҳе, ки тарҳи зулм афканд,
Пойдевори мулки хеш биканд.

Маликро панди вазири носеҳ мувофиқи таъби муҳолиф наёмад, рӯй аз ин сухан дар ҳам кашиду ба зиндонаш фиристод.

Басе барнаёмад, ки банӣ амми султон ба мунозаат хостанд ва мулки падар хостанд. Қавме, ки аз дасти татовули ӯ ба ҷон омада буданд ва парешон шуда, бар эшон гирд омаданд ва тақвият қарданд, то мулк аз та-сарруфи ин бадар рафт ва бар онон муқаррар шуд.

Подшоҳе, к-ӯ раво дорад ситам бар зердаст,
Дӯстдораш рӯзи саҳтӣ душмани зӯровар аст.
Бо раият сулҳ кун в-аз ҷанги ҳасм эмин нишин,
З-он ки шоҳаншоҳи одилро раият лашкар аст.

Ҳикоят

Подшоҳе бо гуломе аҷамӣ дар киштӣ нишаст ва гулом дигар дарё надида буд ва роҳати киштӣ наёзмуда. Гираву зорӣ дарниҳод ва ларза бар андомаш уфтод. Чандон ки мулотафат карданд, ором намегирифт ва айши малик аз ӯ мунағғас буд.

Чора надонистанд. Ҳакиме дар он киштӣ буд, маликро гуфт:

- Агар фармон диҳӣ, ман ӯро ба тариқе хомӯш гардонам. Гуфт:

- Ғояти лутфу карам бошад.

Бифармуд, то гуломро ба дарё андохтанд. Боре чанд ғӯта хӯрд. Мӯяш гирифтанд ва пеши киштӣ оварданд, ба ду даст дар суккони киштӣ овехт. Чун баромад, ба ғӯшае биншасту ором ёфт.

Маликро аҷаб омад, ҳакимро пурсид:

- Дар ин чӣ ҳикмат буд? Гуфт:

- Аз аввал меҳнати ғарқа шудан ночашида буд ва қадри саломати киштӣ намедонист. Ҳамчунин қадри офият касе донад, ки ба мусибате гирифтोर ояд.

Эй сер, туро нони чавин хуш нанамояд,
Маъшуқи ман аст, он ки ба наздики ту зишт аст.
Ҳурони биҳиштиро дӯзах бувад аъроф,
Аз дӯзахиён пурс, ки аъроф биҳишт аст.

* * *

Фарқ аст миёни он, ки ёраш дар бар
То он ки ду чашми интизораш бар дар.

Ҳикоят

Ҳурмузро гуфтанд:

- Вазирони падарро чӣ хато дидӣ, ки дар банд фармудӣ?

Гуфт:

- Хатое маълум накардам, валекин дидам, ки маҳобати ман дар дили эшон бекарон асту бар аҳди ман ʔбтимоди куллӣ надоранд. Тарсидам, аз бими газанди хеш оҳанги ҳалоки ман кунанд. Пас, қавли ҳукаморо кор бастам, ки гуфтаанд:

Аз он к-аз ту тарсад, битарс, эй ҳаким
В-агар бо чун ӯ сад барой ба чанг.
Набинӣ, ки чун гурба очиз шавад,
Барорад ба чангол чашми паланг.
Аз он мор бар пойи роӣи занад,
Ки тарсад, сарашро бикӯбад ба санг.

Ҳикоят

Яке аз мулуки Араб ранҷур буд дар ҳолати вирӣ ва умеди зиндагонӣ катъ карда, ки ногоҳ саворе аз дар даромад ва башорат дод, ки фалон қалъаро ба давлати худованд кушодем ва душманон асир омаданд ва сипоҳу раияти он тараф ба чумлагӣ мутеи фармон гаштанд. Малик нафасе сард баровард ва гуфт:

- Ин мужда маро нест, душманонамрост, яъне ворисони мамлакатро.

Бад-ин умед ба сар шуд, дарег, умри азиз,
Ки он чӣ дар дилам аст, аз дилам фароз ояд.
Умеди баста баромад, вале чӣ фоида з-он-к
Умед нест, ки умри гузашта боз ояд.

* * *

Кӯси реҳлат бикӯфт дасти ачал,
Эй ду чашмам, видои сар бикунед.
Эй кафи дасту соиду бозу,
Ҳама тавдеи якдигар бикунед.
Бар мани уфтода душманком
Охир, эй дӯстон, гузар бикунед.

Рӯзгорам бишуд ба нодонӣ,
Ман накардам, шумо ҳазар бикунед.

Хикоят

Бар болини турбати Яҳё-пайғамбар, алайҳиссалом,
муътакиф будам дар чомиъи Димишқ, ки яке аз мулуки
Араб, ки ба беинсофӣ мансуб буд, иттифоқан ба зиёрат
омад ва намоз карду хочат хост.

Дарвешу ғанӣ бандаи ин хоки даранд,
В-онон, ки ғанитаранд, мухточтаранд.

Он гаҳ маро гуфт:

- Аз он ҷо, ки ҳиммати дарвешон аст ва сидқи
муомилаи эшон, хотире ҳамроҳи ман кунед, ки аз
душмане андешанокам.

Гуфтаман:

- Бар раияти заиф раҳмат кун, то аз душмани қавӣ
заҳмат набинӣ.

Ба бозувони тавонову қуввати сари даст
Хатост панҷаи мискини нотавон бишкаст.
Нагарсад он, ки бар афтодагон набахшояд,
Ки гар зи пой дарояд, касаш нагирад даст.
Хар он кӣ тухми бадӣ кишту чашми некӣ дошт,
Димоғи беҳуда пухту хаёли ботил баст.
Зи гӯш пунба бурун ору доди халқ бидеҳ
В-агар ту менадиҳӣ дод, рӯзи доде хаст.

* * *

Банӣ одам аъзои якдигаранд.
Ки дар офариниш зи як гавҳаранд.
Чу узве ба дард оварад рӯзгор,
Дигар узвҳоро намонад қарор.
Ту, к-аз меҳнати дигарон беғамӣ,
Нашояд, ки номат ниҳанд одамӣ!

Ҳикоят

Дарвеше мустаҷобуддаъва дар Бағдод падида омад.
Ҳаҷҷоч ибни Юсуфро хабар карданд. Бихондашу
гуфт:

- Дуои хайре бар ман бикун.

Гуфт:

- Худоё, чонаш биситон!

Гуфт:

- Аз баҳри Худой. ин чӣ дуост?!

Гуфт:

- Дуои хайр аст туро ва ҷумлаи мусулмонро.

Эй забардасти зеридастозор,
Гарм то кай бимонад ин бозор?
Ба чӣ қор оядат чаҳондорӣ?
Мурданат беҳ, ки мардумозорӣ!

Ҳикоят

Яке аз мулуки беинсоф порсоеро пурсид:

- Аз ибодатҳо кадом фозилтар аст? Гуфт:

- Туро хоби нимрӯз, то дар он як нафас халқро
наёзорӣ.

Золимеро хуфта дидам ними рӯз,
Гуфтам, ин фитна-ст хобаш бурда беҳ.
В-он ки хобаш беҳтар аз бедорияст,
Онҷунон бадзиндагонӣ мурда беҳ.

Ҳикоят

Яке аз мулукро шунидам, ки шабе дар ишрат рӯз
карда буд ва дар поёни мастӣ ҳамегуфт:

Моро ба чаҳон хуштар аз ин як дам нест,
К-аз неку бад андешаву аз кас рам нест.

Дарвеше гуруснаву бараҳна ба сармо буруни дар
хуфта буд ва дар бадеҳа гуфт:

Эй, он ки ба иқболи ту дар олам нест,
Гирам, ки ғамат нест, ғами мо ҳам нест?

Маликро хуш омад, сиррае ҳазор динар аз равзан
бурун дошт ва гуфт, ки доман бидор, эй дарвеш!

Гуфт:

- Доман аз кучо орам, ки чома надорам?!

Маликро бар холи заифи ӯ рикқат зиёдат шуд ва
хилъате бар он мазид кард ва пешаш фиристод.

Дарвеш мар он нақду чинсро ба андак замон
бихӯрду парешон гардид ва боз омад.

Қарор дар кафи озодагон нагирад мол,
На сабр дар дили ошиқ, на об дар ғирбол.

Дар ҳолате ки маликро парвои ӯ набуд, ҳол
бигуфтанд. Ба ҳам баромад ва рӯй аз ӯ дархам кашид ва
з-ин ҷо гуфтаанд: «Асҳоби фитнат ва хибратро аз
хиддату сарвати подшоҳон барҳазар бояд будан, ки
ғолибӣ қиммати эшон ба муаззамоти умури мамлакат
бошад ва таҳаммули издиҳоми авом нақунанд.

Ҳаромаш бувад неъматӣ подшоҳ,
Ки хангоми фурсат надорад нигоҳ.
Маҷоли суҳан то набинӣ зи пеш,
Ба беҳуда гуфтан мабар қадри хеш.

Гуфт: - Ин гадои шӯҳи мубаззирро, ки чандон
неъмат ба чандин муддат барандохт, биронед, ки

хизона байтулмоли лукмаи масокин аст, на туъмаи ихвонушшаётин!

Аблахе, к-ӯ рӯзи равшан шамъи кофури ниҳад,
Зуд бинӣ, к-аш ба шаб равған набошад дар чароғ.

Яке аз вузарои носих гуфт:

- Эй худованд, маслиҳат он бинам, ки чунин касонро вачҳи кафоф ба тафориқи маҷро дорад, то дар нафақа исроф накунад. Аммо он чи фармуда аз заҷру манъ, муносиби сирати арбоби ҳиммат нест якеро ба лутф умедвор гардонидан ва боз ба навмедӣ хаста кардан.

Ба рӯи худ дари таммоъ боз натвон кард,
Чу боз шуд, ба дурушти фароз натвон кард.

* * *

Кас набинад, ки ташнағони Ҳиҷоз
Ба сари оби шӯр гирд оянд
Ҳар кучо чашмае бувад ширин,
Мардуму мурғу мӯр гирд оянд.

Ҳикоят

Яке аз подшоҳони пешин дар риояти мамлакат сусти кардӣ ва лашкар ба сахтӣ доштӣ, лочарам душмане саъб рӯй намуд, ҳама пушт бидоданд.

Чу доранд ганҷ аз сипоҳӣ дарег,
Дарег оядаш даст бурдан ба тег.

Якero аз онон, ки ғадр карданд, бо ман дӯст буд, маломат кардаму гуфтам:

- Дун асту бесипосу сифлаву ҳақношинос, ки ба андак тағйири ҳол аз маҳдуми қадим баргардад ва ҳукуки неъматӣ солҳо дарнавардад!

Гуфт:

- Ар ба карам маъзур дорӣ, шояд, ки аспам дар ин воқиа бечав буд ва намадзин ба гарав ва султон, ки ба зар бо сипоҳӣ бахилӣ кунад, бо ӯ ба ҷон ҷавонмардӣ натавон кард.

Зар бидеҳ марди сипоҳиро, то сар бинихад
В-агараш зар надихӣ, сар бинихад дар олам.
Изо шабиъа-л-каммийу ясулу батшан
Ва ховийу-л-батни ябтишу би-л-фирор.

Тарҷумаи байт:

Диловар чун сер шавад, ҳамла биёғозад,
Ва гурусна бо тамоми нерӯ по ба фирор ниҳад,

Ҳикоят

Яке аз вузаро маъзул шуд ва ба ҳалқаи дарवेशон даромад. Баракати суҳбати эшон дар ӯ сироят кард ва ҷамъияти хотираш даст дод. Малик бори дигар бар ӯ дил хуш кард ва амал фармуд, кабулаш наёмаду гуфт:

- Маъзулӣ беҳ, ки машғулӣ.

Онон, ки ба кунчи офият биншастанд,
Дандони сағу даҳони мардум бастанд.
Қоғаз бидариданду қалам бишкастанд
В-аз дасти забони ҳарфгирон растанд.

Малик гуфто:

- Ҳар оина моро хирадманди кофӣ бояд, ки тадбири мамлакатро бишояд.

Гуфт: Нишони хирадманди кофӣ он аст, ки ба чунин корҳо тан надихад.

Ҳумой бар ҳама мургон аз он шараф дорад,
Ки устухон хураду ҷонвар наёзорад.

Сияхгӯшро гуфтанд:

- Туро мулозимати суҳбати шер ба чӣ ихтиёр афтод?

Гуфт:

- То фазлаи сайдаш мехӯрам в-аз шарри душманон
дар паноҳи савлати ӯ зиндагӣ мекунам.

Гуфтанд:

- Акнун, ки ба зилли ҳимояташ даромадӣ ва ба
шукри неъматаш эътироф кардӣ, чаро наздиктар наёӣ, то
ба ҳалқаи хоссонат дарорад ва аз бандагони мухлисат
шуморад?

Гуфт:

- Ҳамчунон аз батши ӯ эмин нестам.

Агар сад сол габр оташ фурӯзад,
Ба як дам, к-андар ӯ афтад, бисӯзад,

Афтад, ки надими ҳазрати султонро зар биёбад ва
бошад, ки сар биравад ва ҳукамо гуфтаанд: «Аз талав-
вуни табъи подшоҳон барҳазар бояд будан, ки вақте
ба саломе биранҷанд ва дигар вақт ба дашноме хилъат
диҳанд ва овардаанд, ки зарофати бисёр кардан хунари
надимон асту айби ҳақимон».

Ту бар сари қадри хештан бошу виқор,
Бозию зарофат ба надимон бигузор!

Ҳикоят

Яке аз рафиқон шикояти рӯзгори номусоид ба
назди ман овард, ки кафофи андак дораму аёли бисёр ва
тоқати бори фоқа намеорам ва борҳо дар дилам омад, ки
ба иқлиме дигар накл кунам, то дар ҳар он сурат, ки

зиндагонӣ карда шавад, касеро бар неку бади ман иттилоъ
набошад, чунончи гуфтаам дар ин васф:

Бас гурсуна хуфту кас надонист, ки кист,
Бас чон ба лаб омад, ки бар ӯ кас нагирист.

Боз аз шамотати аъдо барандешидам, ки ба таъна
дар қафои ман биханданд ва саъйи маро дар ҳаққи аёл
бар адами мурувват ҳамл кунанду гӯянд:

Мабин он беҳамиятро, ки ҳаргиз
Нахоҳад дид рӯи некбахтӣ,
Ки осонӣ гузинад хештанро
Зану фарзанд бигзорад ба сахтӣ.

Ва дар илми муҳосибат, чунон ки маълум аст, чизе
донам. Агар ба чоҳи шумо чиҳате муайян шавад, ки
мӯчиби чамбияти хотир бошад, бақияти умр аз уҳдаи
шукри он неъмат бурун омадан натавонам.

Гуфтам:

- Амали подшоҳ, эй бародар, ду тараф дорад: умеди
нону бими чон ва хилофи рои хирадмандон аст бад-он
умед дар ин бим афтодан.

Кас наёяд ба хонаи дарвеш,
Ки хирочи замину боғ бидех.
Ё ба ташвишу гусса розӣ бош,
Ё чигарбанд пеши зоғ бинех.

Гуфт:

- Ин муносиби ҳоли ман нагуфтӣ ва ҷавоби суоли
ман наёвардӣ, нашунидаӣ, ки ҳар кӣ хиёнат варзад,
пушташ аз ҳисоб биларзад.

Ростӣ мӯчиби ризои Худост,
Кас надидам, ки гум шуд аз раҳи рост.

Ва ҳукамо гӯянд: «Чор кас аз чор кас ба чон биранчанд: ҳаромӣ аз султон ва дузд аз посбон ва фосик аз гаммоз ва рӯсабӣ аз муҳтасиб ва онро, ки ҳисоб пок аст, аз муҳосиба чӣ бок аст?»

Макун фарохравӣ дар амал, агар хоҳӣ,
Ки вақти дафъи ту бошад маҷоли душман танг,
Ту пок бошу мадор аз кас, эй бародар, бок,
Зананд ҷомаи нопок гозурон бар санг.

Гуфтам:

- Ҳикояти он рӯбоҳ муносиби ҳоли туст, ки диданд гурезону бехештан, афтону хезон. Касе гуфташ: «Чӣ офат аст, ки мӯчиби чандин махофат аст?» Гуфто: «Шунидам, ки шутурро ба сухра мегиранд. Гуфт: «Эй сафех, шутурро бо ту чӣ муносибат аст ва туро бад-ӯ чӣ мушобиҳат?» Гуфт: «Хомӯш, ки агар ҳасудон ба ғараз гӯянд шутур аст ва гирифтор оям, кӣ ғами тахлиси ман дорад? То тафтиши ҳоли ман кунад ва то тарёк аз Ироқ оварда шавад, моргазида мурда бувад».

Туро ҳамчунин фазл асту диёнасту тақвову амонат, аммо мутааннитон дар каминанд ва муддаиён гӯшанишин. Агар он чи ҳусни сирати туст, ба хилофи он тақрир кунанд ва дар маърази хитоби подшоҳ афтӣ, дар он ҳолат киро маҷоли мақомат бошад? Пас, маслиҳат он бинам, ки қаноати ҳиросат кунӣ ва тарки риёсат гӯӣ.

Ба дарё-дар манофеъ бешумор аст
В-агар хоҳӣ саломат, бар канор аст.

Рафиқ ин сухан бишунид ва ба ҳам баромаду рӯй аз ҳикояти ман дарҳам кашид ва суханҳои ранчишомез гуфтан гирифт, к-ин чӣ ақлу кифоят асту фаҳму диroyят? Қавли ҳукамо дуруст омад, ки гуфтаанд: «Дӯстон дар зиндон ба кор оянд, ки бар суфра ҳама душманон дӯст намоянд».

Дӯст машмор он, ки дар неъмат занад
Лофи ёрию бародархондагӣ.
Дӯст он донам, ки гирад дасти дӯст
Дар парешонҳолию дармондагӣ.

Дидам, ки мутагаййир мешавад, насихат ба гараз мешунавад, ба наздики соҳибдевон рафтам. Ба собиқаи маърифате, ки дар миёни мо буд, сурати ҳолат баён кардам ва аҳлияту истиҳқоқаш бигуфтам, то ба коре мухтасараш насб карданд.

Чанде бад-ин баромад, лутфи табъашро бидиданд ва ҳусни тадбириашро биписандиданд ва кораш аз он даргузашт, ба мартабате волотар аз он мутамаккин шуд. Ҳамчунин начми саодаташ дар тараққӣ буд, то ба авчи иродат бирасид ва муқарраби ҳазрати султону мушорунилайҳ ва муътамадун алайҳ гашт. Пас бар саломати ҳолаш шодмонӣ кардаму гуфтам:

Зи кори баста маяндешу дил шикаста мадор,
Ки оби чашмаи ҳайвон даруни торикист.
Ало ло яҷъаранна аҳду-л-балиййа
Фа ли-рраҳмони алтофун хафиййа.

Тарҷумаи байт:

Эй, ки ба балои фаровон гирифторӣ, нолаву фарёд макун, ки Худои бахшандаро дар ниҳон бахшоишҳост.

Маншин туруш аз гардиши айём, ки сабр
Талх аст, валекин бари ширин дорад.

Дар он қурбат маро ба тоифаи ёрон иттифоқи сафар афғод. Чун аз зиёрати Макка бозомадам, дар манзилам истикбол кард. Зохири ҳолашро дидам, парешону дар ҳайъати дарвешон.

Гуфтам:

- Ин чӣ ҳолат аст?

Гуфт:

- Ончунон ки ту гуфтӣ, тоифае ҳасад бурданд ва ба хиёнатам мансуб карданд ва малик дар кашфи ҳақиқати он истифсор нафармуд ва ёрони қадиму дӯстони ҳамим аз калимаи ҳақ хомӯш шуданд ва суҳбати дерина фаромӯш карданд.

Набинӣ, ки пеши худованди ҷох
Наёишкунон даст бар бар ниҳанд.
Агар рӯзгораш дарорад зи пой,
Ҳама оламаш пой бар сар ниҳанд.

Филҷумла, ба анвои азобу уқубат гирифтор будам,
то дар ин ҳафта, ки муждаи саломати ҳучҷоҷ бирасид, аз
банди гаронам халос карду мулки маврусам хос.

Гуфтам:

- Он навбат ишорати ман қабулат наёмад, ки гуфтам:
«Амали подшоҳон чун сафари дарёест хатарноку
судманд, ё ганҷ баргирӣ, ё дар тилисм бимирӣ».

Ё зар ба ҳар ду даст кунад хоча дар канор,
Ё мавҷ рӯзе афканадаш мурда бар канор.

Маслиҳат надидам аз ин беш дарунаш ба маломат
харошидан ва намак пошидан, бад-ин калима ихтисор
кардам:

Надонистӣ, ки бинӣ банд бар пой,
Чу дар гӯшат наёмад панди мардум.
Дигар раҳ чун надорӣ тоқати неш,
Макун ангушт дар сӯрохи каждум.

Ҳикоят

Тане чанд аз равандагон дар суҳбати ман буданд,
зоҳири эшон ба салоҳ ораста ва яке аз бузургон дар ҳаққи

ин тоифа хусни занне балиғ дошт ва идроре муайян карда, то яке аз инон ҳаракате кард, на муносиби ҳоли дарвешон, занни он шахс фосид шуд ва бозори инон косид. Хостам, то ба тариқе кафофи ёрон мустахлас кунам. Оҳанги хидматаш кардам, дарбонам раҳо накард ва чафо кард, маъзураш доштам, ки латифон гуфтаанд:

Дари миру вазиру султонро
Бе василат магард пироман.
Сагу дарбон чу ёфтанд ғариб,
Ин гиребон-ш гирад, он доман.

Чандон, ки муқаррабони ҳазрати он бузург бар ҳоли ман вукуф ёфтанд, ба икромам дароварданд ва бартар мақоме муайян карданд. Аммо ба тавозуъ фурутар нишастаму гуфтам:

Бигзор, ки бандаи каминам,
То дар сафи бандагон нишинам.

Гуфт:

- Аллах, Аллах, чӣ ҷои ин сухан аст?

Гар бар сари чашми мо нишинӣ,
Нозат бикашам, кӣ нозанинӣ.

Филҷумла, бинишастам ва аз ҳар даре сухан пайвастам, то ҳадиси зиллати ёрон дар миён омаду гуфтам:

Чӣ чурм дид худованди собиқулинҷом,
Ки банда дар назари хеш хор медорад?
Худойрост мусаллам бузургворию ҳукм,
Ки чурм бинаду нон барқарор медорад.

Ҳоким ин суханро азим биписандид ва асбоби маоши ёрон фармуд, то бар қоидаи мозӣ мухайё доранд ва

маунати айёми таътил вафо кунанд. Шукри неъмат бигузордам ва замини хидмат бибӯсидам ва узри часорат бихостам ва дар вақти бурун омадан гуфтам:

Чу Каъба қиблаи ҳочат шуд, аз диёри баъид
Раванд халқ ба дидораш аз базе фарсанг.
Туро таҳаммули амсоли мо бибояд кард,
Ки ҳеч кас назанад бар дарахти бебар санг.

Ҳикояг

Маликзодае ганчи фаровон аз падар мерос ёфт.
Дастии карам биркушод ва доди саховат бидод ва неъмат бедареғ бар сипоҳу раият бирехт.

Наёсояд машом аз таблаи уд,
Бар оташ нех, ки чун анбар бибӯяд.
Бузургӣ боядат, бахшандагӣ кун,
Ки дона то наҷфшонӣ, нарӯяд.

Яке аз чуласои бетадбир насиҳаташ оғоз кард, ки мулуки пеш мар ин неъматро ба саъй андӯхтаанд ва барои маслиҳате ниҳода. Даст аз ин ҳаракат кӯтоҳ кун, ки воқиаҳо дар пеш аст ва душманон аз пас. Набояд, ки вақти ҳочат фуру монӣ.

Агар ганче кунӣ, бар омиён бахш,
Расад ҳар кадхудоеро ба ранче.
Чаро нагонӣ аз ҳар як ҷаве сим,
Ки гирд ояд туро ҳар рӯз ганче?

Малик рӯй аз ин сухан ба ҳам овард ва мар ӯро заҷр фармуду гуфт:

- Маро Худованди таоло малики ин мамлакат гардонидаст, то бихӯраму бибахшам, на посбон, ки нигоҳ дорам.

Қорун ҳалок шуд, ки чиҳил хона ганҷ дошт,
Нӯшервон намурд, ки номи нақӯ гузошт.

Ҳикоят

Овардаанд, ки Нӯшервони одилро дар шикоргоҳе сайде кабоб карданду намак набуд. Гуломе ба русто рафт, то намак орад. Нӯшервон гуфт:

- Намак ба қимат биситон, то расмӣ нашавад ва дех хароб нагардад.

Гуфтанд:

- Аз ин қадр чӣ халал ояд?

Гуфт:

- Бунёди зулм дар ҷаҳон аввал андаке будааст. Ҷар кас ки омад, бар ӯ мазида кард, то бад-ин ғоят расид.

Агар зи боғи раият малик хурад себе,
Бароваранд гуломони ӯ дарахт аз бех.
Ба панҷ байза, ки султон ситам раво дорад,
Зананд лашкариёнаш ҳазор мурғ ба сих.

Ҳикоят

Вазири ғофилеро шунидам, ки хонаи раият хароб кардӣ, то хизонаи султон обод кунад, беҳабар аз кавли ҳакимон, ки гуфтаанд: «Ҷар кӣ Худойро азза ва ҷалла биёзорад, то дили халқе ба даст орад, Худованди таоло ҳамон халқро ба ӯ гуморад, то димор аз рӯзгораш барорад».

Оташи сӯзон накунад бо сипанд,
Он чӣ кунад дарди дили дардманд.

Сари чумлач ҳайвонот гӯянд, ки шер аст ва камтарини ҷонварон хар ва ба иттифоқ хари борбар бех, ки шери мардумдар.

Мискин хар агарчи бетамиз аст,
Чун бор ҳамебарад, азиз аст.
Говону харони борбардор
Беҳ з-одамиёни мардумозор.

Боз омадем ба ҳикояти вазири ғофил. Маликро тарфе аз замоими ахлоқи ӯ ба қароин маълум шуд, дар шиканҷааш кашид ва ба анвони укубат бикӯшт.

Ҳосил нашавад ризои султон,
То хотири бандагон начӯй.

Хоҳӣ, ки Худой бар ту бахшад,
Бо халқи Худой кун накӯй.

Оварданд, ки яке аз ситамдидагон бар ӯ бигзашт ва дар ҳоли табоҳи ӯ тааммул карду гуфт:

На ҳар кӣ қуввати бозуи мансабе дорад,
Ба салтанат бихурад моли мардумон ба гизоф.
Тавон ба халқ фуру бурдан устухони дурушт,
Вале шикам бидарад, чун бигирад андар ноф.

* * *

Намонад ситамгори бадрӯзгор,
Бимонад бар ӯ лаънати пойдор.

Ҳикоят

Мардумозореро ҳикоят кунанд, ки санге бар сари солиҳе зад. Дарвешро маҷоли интиқом набуд. Сангро нигоҳ ҳамедошт, то замоне, ки маликро бар он лашкарӣ хашм омад ва дар чоҳаш кард. Дарвеш андаромад ва санг дар сараш кӯфт.

Гуфто:

- Ту кистӣ ва маро ин санг чаро задӣ?

Гуфт:

- Ман фалонам ва ин ҳамон санг аст, ки дар фалон таърих бар ман задӣ.

Гуфт:

- Чандин рӯзгор кучо будӣ?

Гуфт:

- Аз чоҳат меандешидам, акнун ки дар чоҳат дидам, фурсат ганимат донистам.

Носазоеро, ки бинӣ бахтёр,
Оқилон таслим карданд ихтиёр.
Чун надорӣ нохуни дарранда тез,
Бо бадон он беҳ, ки кам гирӣ ситез.
Ҳар кӣ бо пӯлодбозу панча кард,
Соиди симини худро ранча кард.
Бош, то дасташ бибандад рӯзгор,
Пас ба коми дӯстон мағзаш барор.

Ҳикоят

Якero аз мулук маразе ҳоил буд, ки иродати зикри он нокардан авлотар. Тоифаи ҳукамои Юнон муттафиқ шуданд, ки мар ин дардро давое нест, магар захраи одаме ба чандин сифат мавсуф. Бифармуд талаб кардан. Дехқонписаре ёфтанд бад-он сифат, ки ҳакимон гуфта буданд. Падару модарашро бихонд ва ба неъматии бекарон хушнуд гардонид. Ва қозӣ фатво дод, ки хуни яке аз раият рехтан саломатии нафси подшоҳро раво бошад. Чаллод қасди ӯ кард. Писар сар ба сӯи осмон баровард ва табассум кард. Малик пурсидаш, ки дар ин ҳолат чӣ ҷои хандидан аст?

Гуфт:

- Нозии фарзандон бар падару модар бошад ва даъво пеши қозӣ баранду дод аз подшаҳ хоҳанд. Акнун падару модар ба иллоти хутоми дунё маро ба хун дарсупурданд

ва қозӣ ба куштанам фатво дод ва султон масолиҳи хеш
андар ҳалоки ман ҳамебинад, ба ҷуз Худои азза ва ҷалла
намебинам:

Пеши кӣ бароварам зи дастат фарёд,
Ҷам пеши ту аз дасти ту гар хоҳам дод?

Султонро дил аз ин сухан ба ҳам баромад ва об дар
дида бигардониду гуфт:

- Ҳалоки ман авлотар аст аз хуни бегуноҳе рехтан.

Пас сару чашмаш бибӯсид ва дар канор гирифт ва
неъматӣ беандозааш бахшиду озод кард. Гӯянд, ҳам дар
он ҳафта султон шифо ёфт.

Ҷамчунон дар фикри он байтам, ки гуфт
Пилбоне бар лаби дарёи Нил:
Зери поят гар надонӣ ҳоли мӯр,
Ҷамчу ҳоли туст зери пои пил.

Ҳикоят

Яке аз бандагони Амри Лайс гурехта буд. Касон дар
ақибаш бирафтанд ва бозоварданд. Вазирро бо вай ғаразе
буд ва ишорат ба куштан фармуд, то дигар бандагон
чунин феъл раво надоранд. Банда пеши Амр сар бар
замин ниҳоду гуфт:

Ҷар чӣ равад бар сарам, чун ту писандӣ, равост,
Банда чӣ даъво кунад, ҳукм Худовандроост.

Аммо ба мӯчиби он ки парвардаи неъматӣ ин
хонадонам, пахоҳам, ки дар қиёмат ба хуни ман гирифтор
оӣ. Агар бегумон ин бандаро бихоҳӣ кушт, ба таъвили
шаръӣ бидуш, то дар қиёмат маъхуз ба фармони ҳақ
набошӣ.

Амр гуфт:

- Таъвил чӣ гуна аст?

Гуфт:

- Иҷозат фармой, то вазирро бидунам, ба қисси ӯ бифармой хуни маро рехтан, то баҳақ кушта бошӣ.

Маликро ханда гирифт, вазирро гуфт:

- Чӣ маслиҳат мебинӣ?

Гуфт:

- Эӣ худованди ҷаҳон, аз баҳри Худой ин шӯхдидаро ба садоқати ғӯри падар озод кун, то маро дар балое наҷфканад. Гуноҳ аз ман аст ва қавли ҳукамо муътабар, ки гуфтаанд:

Чу кардӣ бо кулӯхандоз пайкор,
Сари худро ба нодонӣ шикастӣ.
Чу тир андохтӣ дар рӯи душман,
Ҳазар кун, к-андар омоҷаш нишастӣ.

Ҳикоят

Малики Завзанро хоҷае буд каримуннафс, неқмаҳзар, ки ҳамгинонро дар мувоҷаҳа хидмат кардӣ ва дар ғайбат нақӯӣ гуфтӣ. Иттифоқан аз ӯ ҳаракате дар назари султон нописанд омад, мусодира фармуд ва уқубат кард. Сарҳанғони малик ба савобиқи неъмате ӯ муътариф буданд ва ба шуқри он муртаҳан. Дар муддати тавқили ӯ рифқу мулотифат кардандӣ ва заҷру муоқабат раво надоштандӣ.

Сулҳ бо душман агар хоҳӣ, ҳар ғаҳ ки туро
Дар қафо айб кунад, дар назараш таҳсин кун.
Суҳан оҳир ба даҳон меғузарад музиро,
Суҳанаш талх нахоҳӣ, даҳанаш ширин кун.

Он чи мазмуни хитоби малик буд, аз ӯҳдаи баъзе бадар омад ва ба бақияте дар зиндон бимонд. Яке аз мулуки навоҳӣ дар хуфя паёмаш фиристод, ки мулуки он

тараф кадри чунон бузургворе надонистанд ва беиззатӣ карданд. Агар раъйи азизи фалон, аҳсаналлоҳ, хулоса ба чониби мо илтифот кунад, дар риояти хотираш ҳар чӣ тамомтар саъй карда шавад ва аъёни ин мамлакат ба дидори ӯ муфтахаранду ҷавоби ин ҳарфро мунтазир. Хоҷа бар ин вуқуф ёфт ва аз хатар андешиду ҷавобе мухтасар, чунон ки маслиҳат дид, бар қафои варақ набишт ва равон кард. Яке аз мутааллиқон воқиф шуд ва маликро эълом кард, ки фалонро, ки ҳабс фармудӣ, бо мулуки навоҳӣ муросилат дорад. Малик ба ҳам баромад ва кашфи ин хабар фармуд. Қосидро бигирифтанд ва рисолатро бихонданд. Набишта буд, ки «Хусни занни бузургон беш аз фазилати мост ва ташрифи қабуле, ки фармуданд, бандаро имкони иҷобат нест, ба ҳукми он, ки парвардаи неъматӣ ин хонадон аст ва ба андак моя тағйири хотир бо валинеъмат бевафой натавон кард».

Онро, ки барои туст ҳар дам караме,
Узраш бинех, ар кунад ба умре ситаме.

Маликро сирати ҳақшиносӣ аз ӯ писанд омад ва хилъату неъмат бахшиду узр хост, ки хато кардам, ки туро бегуноҳ биёзурдам.

Гуфт:

- Эй худованд, банда дар ин ҳолат мар Худовандро хатое намебинам, балки тақдири Худованди таоло чунин буд, ки ин бандаро макрӯхе бирасад. Пас, ба дасти ту авлотар, ки савобиқи неъмат бар ин банда дорӣ ва аёдии миннат. Ва ҳукамо гуфтаанд:

Гар газандат расад зи халқ, маранҷ,
Ки на роҳат расад зи халқ, на ранҷ.
Аз Худо дон хилофи душману дӯст,
Ки дили ҳар ду дар тасарруфи ӯст.
Гарчи тир аз камон ҳамегузарад,
Аз камондор бинад аҳли хирад.

Ҳикоят

Яке аз мулуки араб мутааллиқони девонро фармуд, ки марсуми фалонро, чандон ки ҳаст, мазоаф кунед, ки мулозими даргоҳ асту мутарассиди фармон ва дигар хидматгори ба лаҳву лааб машғуланд ва дар адои хидмат мутаҳовин.

Соҳибдиле бишниду гуфт:

- Маротиби бандагон ба даргоҳи Худои таоло ҳамин мисол дорад.

Ду бомдод агар ояд касе ба хидмати шох,
Сеюм, ҳароина, дар вай кунад ба лутф нигоҳ.
Умед ҳаст парастандағони мухлисро,
Ки ноумед нагарданд аз остони Илоҳ.

* * *

Меҳтарӣ дар қабули фармон аст,
Тарки фармон далели хирмон аст.
Ҳар кӣ симои ростон дорад,
Сари хидмат бар остон дорад.

Ҳикоят

Ҳокимеро ҳикоят кунанд, ки ҳезуми дарвешон харидӣ ба ҳайфу тавонгаронро додӣ ба тарҳ. Соҳибдиле бар ӯ гузар карду гуфт:

Морӣ ту, ки ҳар киро бибинӣ, бизанӣ,
Ё бум, ки ҳар кучо нишинӣ, биканӣ.

* * *

Зӯрат ар беш меравад бо мо,
Бо Худованди ғайбдон наравад.
Зӯрмандӣ макун бар аҳли замин,
То дуое бар осмон наравад.

Ҳоким аз гуфтани ӯ биранчиду рӯй аз насихати ӯ дарҳам кашид ва бар ӯ илтифот накард, то шабе оташи матбах дар анбори хезумаш афтод ва соири амволаш бисӯхт ва аз бистари нармаш ба хокистари гарм нишонд. Иттифоқан ҳамон шахс бар ӯ бигузашт ва дидаш, ки бо ёрон ҳамегуфт:

- Надонам, ин оташ аз куҷо дар сарои ман афтод?

Гуфт:

- Аз дуди дили дарвешон.

Ҳазар кун зи дуди дарунҳои реш,
Ки реши дарун оқибат сар кунад.
Ба ҳам бармакун, то тавонӣ, диле,
Ки оҳе ҷаҳоне ба ҳам баркунад.

Бар тоҷи Кайхусрав набишта буд:

Чи солҳои фаровону умрҳои дароз,
Ки халқ бар сари мо бар замин бихоҳад рафт.
Чунон ки даст ба даст омадаст мулк ба мо,
Ба дастҳои дигар ҳамчунин бихоҳад рафт.

Ҳикоят

Яке дар санъати куштии гирифтани саромад буд, сесаду шаст банди фунун бидонистӣ ва ҳар рӯз ба навъе аз он куштии гирифтӣ, магар гӯшаи хотираш бо ҷамоли яке аз шогирдон майле дошт, сесаду панҷоҳу нух бандаш даромӯхт магар як банд, ки дар таълими он дафъ андохтӣ ва таъхир кардӣ. Филҷумла, писар дар қуввату санъат сар омад ва касеро бо ӯ имкони муқовимат набуд, то ба ҳадде ки пеши малики он рӯзгор гуфта буд: «Устодро фазилате, ки бар ман аст, аз рӯи бузургист ва ҳаққи тарбият, вагарна ба қувват аз ӯ камтар нестам ва ба санъат бо ӯ баробар».

Маликро ин тарки адаб нописанд омад, фармуд, то мусораат кунанд. Мақоме мутгасеъ тартиб карданд ва аркони давлату аъёни ҳазрат ва зӯроварсни рӯи замин ҳозир шуданд.

Писари ҷавон чун пили маст андаромад ба салобате, ки агар кӯхи оҳанин будӣ, аз ҷой баркандӣ. Устод донист, ки ҷавон ба қувват аз ӯ бартар аст. Бад-он банди гариб, ки аз вай ниҳон дошта буд, бо ӯ даровехт. Писар дафъи он надонист. Устод ба ду даст аз заминаш болои сар бурду фуру кӯфт. Ғирев аз халқ бархост.

Малик фармуд, то устодро хилъату неъмат доданд ва писарро заҷру маломат кард, ки бо парварандаи хеш даъвои муқовимат кардӣ ва ба сар набурдӣ.

Гуфт:

- Эй подшоҳи рӯи замин, ба зӯроварӣ бар ман даст наёфт, балки маро аз илми куштӣ дақиқае монда ва аз ман дарег ҳамедошт. Имрӯз бад-он дақиқа бар ман ғолиб омад.

Устод гуфт:

- Бале, аз баҳри чунин рӯзе, ки зиракон гуфтаанд: Дӯстро чандон қувват мадеҳ, ки гар душманӣ кунанд, тавонид. Нашувидаӣ, ки чӣ гуфт, он ки аз парвардаи хеш ҷафо дид?

Ё вафо худ набуд дар олам,
Ё магар кас дар ин замона накард.
Кас наёмӯхт илми тир аз ман,
Ки маро оқибат нишона накард.

Ҳикоят

Дарвеше мучаррад ба гӯшаи саҳрое нишаста буд, подшоҳе бар ӯ бигузашт. Дарвеш аз он ҷо ки фароғи мулки қаноат аст, сар барнаёвард ва илтифот накард. Султон аз он ҷо ки сатвати салтанат аст, биранҷиду гуфт:

- Ин тоифаи хирқапӯшон бар мисоли ҳайвонанд ва аҳлият надоранд.

Вазир наздиқаш омаду гуфт:

- Эй ҷавонмард, султони рӯи замин бар ту гузар кард, ҷаро хидмате накардӣ ва шарти адаб ба ҷо наёвардӣ?

Гуфт:

- Султонро бигӯй, таваққуи хидмат аз касе дор, ки таваққуи неъмат аз ту дорад ва дигар бидон, ки мулук аз баҳри поси раиятанд, на раият аз баҳри тоати мулук, ҷунон ки гӯянд:

Подшаҳ посбони дарвеш аст,
Гарчи ромиш ба фарри давлати ўст.
Гўсфанд аз барои ҷўпон нест,
Балки ҷўпон барои хидмати ўст.

* * *

Яке имрўз комрон бинӣ,
Дигареро дил аз мучоҳада реш.
Рўзаке чанд бош, то бихурад
Хок мағзи сари хаёландеш.
Фарқи шоҳию бандагӣ бархост,
Ҷун қазои набишта омад пеш.
Гар касе хоки мурда боз кунад,
Нанамояд тавонгару дарвеш.

Маликро гуфтани дарвеш устувор омад. Гуфт:

- Чизе аз ман бихоҳ!

Гуфт:

- Он меҳоҳам, ки дигарбора заҳмати ман надиҳӣ.

Гуфт:

- Маро панде бидех.

Гуфт:

Дарёб кунун, ки неъматат ҳаст ба даст,
К-ин давлату мулк меравад даст ба даст.

Ҳикоят

Яке аз вузаро пеши Зуннуни Мисрӣ рафт ва ҳиммат хост, ки рӯзу шаб ба хидмати султон машғулам ва ба хайраш умедвору аз уқубаташ тарсон.

Зуннун бигрист ва гуфт:

- Агар ман Худойро азза ва чалла чунин парастидаме, ки ту султонро, аз ҷумлаи сиддиқон будаме.

Гар на уммеду биму роҳату ранҷ,
Пои дарвеш бар фалак будӣ.
В-ар вазир аз Худо битарсидӣ
Ҳамчунон к-аз малик, малак будӣ.

Ҳикоят

Подшоҳе ба куштани бегуноҳе фармон дод.

Гуфт:

- Эй малик, ба мӯчиби хашме, ки туро бар ман аст, озори худ маҷӯй, ки ин уқубат бар ман як нафас барояд ва базаҳи он бар ту ҷовид бимонад.

Даврони бақо чу боди саҳро бигузашт,
Талхию хушию зишту зебо бигузашт.
Пиндошт ситамгар, ки ҷафо бар мо кард,
Дар гардани ӯ бимонду бар мо бигузашт.

Маликро насихати ӯ судманд омад ва аз сари хуни ӯ даргузашт.

Ҳикоят

Вузарои Анӯшервон дар муҳимме аз масолиҳи мамлакат андеша мекарданд ва ҳар як рое ҳамезаданд ва малик ҳамчунин тидбаре андеша кард. Бузургмеҳрро рои малик ихтиёр омад.

Вазирон дар ниҳонаш гуфтанд:

- Раъйи маликро чӣ мазид дидӣ бар фикри чандин ҳаким?

Гуфт:

- Ба мӯчиби он ки анчоми кор маълум нест ва рои хамгинон дар машият аст, ки савоб ояд ё хато. Пас, мувофиқати раъйи малик авлотар аст, то агар хилофи савоб ояд, ба иллоти мутобиати ӯ аз муоқибат эмин бошам. Гуфтаанд:

Хилофи раъйи султон раъй ҷустан
Ба хуни хеш бошад даст шустан.
Агар худ рӯзро гӯяд, шаб аст ин,
Бибояд гуфтан: Инак моҳу парвин.

Ҳикоят

Шайёде гесувон бофт, ки ман алавиям ва бо кофилаи Ҳичоз ба шаҳр даромад, ки аз ҳаҷ ҳамооям ва касидае пеши малик бурд, ки ман гуфтам. Неъматӣ бисёраш фармуду икром кард.

Яке аз нудамои ҳазрати подшоҳ, ки аз сафари дарё омада буд, гуфт:

- Ман ӯро иди азхо дар Басра дидам, ҳочӣ чӣ гуна бошад?

Дигаре гуфто:

- Падараш насронӣ буд дар Малтия. Писари ӯ шариф чӣ гуна бошад?

Ва шеърро ба девони Анварӣ дарёфтанд.

Малик фармуд, то бизанандаш ва нафӣ кунанд, то чандин дурӯғ чаро гуфт.

Гуфт:

- Эй худованди рӯи замин, як сухани дигар дар хидматат бигӯям, агар рост набошад, ба ҳар укубат, ки фармоӣ, сазоворам.

Гуфт:

- Бигӯ, то он чист?

Гуфт:

Ғарибе ғарат мост пеш оварад,
Ду паймона об асту як чумча дӯғ.
Ғар аз банда лағве шунидӣ, бибахш,
Ҷаҳондида бисёр гӯяд дурӯғ.

Маликро ханда гирифт ва гуфт:

- Аз ин росттар сухан дар умри худ нагуфтаӣ!

Пас фармуд, то он чи маъмули ӯст, муҳайё доранд, то ба хушӣ биравад.

Ҳикоят

Яке аз вузаро ба зердастон раҳмат овардӣ ва салоҳи ҳамгинон ба хайр тавассут намудӣ. Иттифоқан ба хитоби малик гирифтор омад. Ҳамгинон дар истихлоси ӯ саъй карданд ва муваккилон дар муокибаташ мулотифат намуданд ва бузургон зикри сирати хубаш ба афвоҳ бигуфтанд, то малик аз сари итоби ӯ даргузашт. Соҳибдиле бар ин иттилоъ ёфт ва гуфт:

То дили дӯстон ба даст орӣ,
Бӯстони падар фурӯхта бех.
Пухтани деги некхоҳонро
Ҷар чӣ раҳти сарост, сӯхта бех.
Бо бадандеш ҳам накӯӣ кун,
Даҳани сағ ба луқма дӯхта бех.

Ҳикоят

Яке аз писарони Ҳорунаррашид пеши падар омад хашмолуд, ки фалон сарҳангзода маро дашноми модар дод. Ҳорун аркони давлатро гуфт:

- Ҷазои чунин кас чӣ бошад?

Яке ишора ба куштан кард ва дигаре ба забон буридан ва дигаре ба мусодираву нафй. Хорун гуфт:

- Эй писар, карам он аст, ки афв кунӣ ва агар натавонӣ, ту низаш дашноми модар деҳ, на чандон ки аз ҳад даргузарад, ки он гоҳ зулм аз тарафи ту бошаду даъво аз қибали хасм:

На мард аст он ба наздики хирадманд,
Ки бо Нили дамон пайкор чӯяд.
Бале, мард он кас аст аз рӯи таҳқиқ,
Ки чун хашм оядаш, ботил нагуяд.

* * *

Якero зиштхӯе дод дашном,
Таҳаммул карду гуфт: «Эй неқфарчом,
Батар з-онам, ки хоҳӣ гуфт, онӣ,
Ки донам, айби ман чун ман надонӣ».

Ҳикоят

Бо тоифаи бузургон ба киштӣ нишаста будам. Завраке дар паи мо ғарқ шуд. Ду бародар ба гирдобе барафтоданд. Яке аз бузургон гуфт маллохро: «Бигир ин ҳардувонро, ки ба ҳар яке панҷоҳ динорат диҳам». Маллоҳ дар об афтод, то якero бираҳонид, он дигар ҳалок шуд. Гуфтам:

- Бақияти умраш намонда буд. Аз ин сабаб дар гирифтани ӯ таъхир кард ва дар он дигар таъҷил.

Маллоҳ бихандиду гуфт:

- Ончӣ ту гуфтӣ, яқин асту дигар майли хотир ба раҳонидани ин бештар буд. Вақте дар биёбоне монда будам, маро бар шутур нишонд ва аз дасти он дигар тозиёнае хӯрда будам дар тифлӣ. Гуфтам: «Садақаллоҳу ман амила солиҳан фалинафсиҳи ва ман асоа фаалайҳо. (Ҳар кӣ некӣ кунад, барои худ некӣ хостааст ва ҳар кӣ бадӣ варзад, бад ба вай бозгардад).

То тавонӣ, даруни кас махарош,
К-андар ин роҳ хорҳо бошад.
Кори дарвешӣ мустаманд барор,
Ки туро низ корҳо бошад.

Ҳикоят

Ду бародар, яке хидмати султон кардӣ ва дигаре бо зӯри бозу нон хӯрдӣ. Боре тавонгар гуфт дарвешро, ки: Чаро хидмат накунӣ, то аз машаққати кор кардан бираҳӣ?

Гуфт:

- Ту чаро кор накунӣ, то аз мазаллати хидмат раҳой ёбӣ, ки хирадмандон гуфтаанд: «Нони худ хӯрдану нишастан беҳ, ки камари заррин ба хидмат бастан».

Ба даст оҳани тафта кардан хамир
Беҳ, аз даст бар сина пеши амир.

* * *

Умри гаронмоя дар ин сарф шуд,
То чӣ хурам сайфу чӣ пӯшам шито.
Эй шиками хира, ба ноне бисоз,
То накунӣ пушт ба хидмат дуто.

Ҳикоят

Касе муждае пеши Анӯшервони одил овард, ки шунидам, фалон душмани туро Худой бардошт.

Гуфт:

- Ҳеч шунидӣ, ки маро бигузошт?

Агар бимурд адӯ, чоӣ шодмонӣ нест,
Ки зиндагонии мо низ ҷовидонӣ нест.

Ҳикоят

Гурӯҳе ҳукамо ба ҳазрати Кисро дар ба маслиҳате сухан намегуфганд ва Бузургмеҳр, ки меҳтари эшон буд, хомӯш. Гуфтандаш:

- Чаро ба мо дар ин баҳс сухан нугӯӣ?

Гуфт:

- Вазирон бар мисоли атиббоанду табиб дору надихад чуз сақимро. Чун бинам, ки раъӣи шумо бар савоб аст, маро бар сари он сухан гуфтан ҳикмаг набошад.

Чу коре бе фузули ман барояд,
Маро дар вай сухан гуфтан нашояд.
В-агар бинам, ки нобинову чоҳ аст,
Агар хомӯш биншинам, гуноҳ аст.

Ҳикоят

Ҳорунаррашидро чун мулки Миср мусаллам шуд, гуфт:

- Ба хилофи он тоғӣ, ки ба ғурури малики Миср даъвои худой кард, набахшам ин мамлакатро магар ба хасистарини бандагон.

Сиёҳе дошт, номи ӯ Хузайб. Мулки Миср ба вай арзонӣ дошт ва гӯянд, ақлу диroyати ӯ то ба чое буд, ки тоифаи хурроси Миср шикоят овардандаш, ки пунба кошта будем бар канори Нил ва борон бевакт омаду талаф шуд. Гуфт: «Пашм боистӣ коштан». Ҳаким гуфт:

Агар рӯзӣ ба дониш дарфузудӣ,
Зи нодон тангрӯзитар набудӣ.
Ба нодонон чунон рӯзӣ расонад,
Ки доно андар он очиз бимонад.

* * *

Бахту давлат ба кордонӣ нест,
Чуз ба таъйиди осмонӣ нест.

Уфтодаст дар чаҳон бисёр
Бетамиз арчманду оқил хор.
Кимиёгар ба ғусса мурдаву ранҷ,
Аблаҳ андар хароба ёфта ганҷ.

Ҳикоят

Якero аз мулук канизакe чинӣ оварданд. Хост, дар ҳолати мастӣ бо вай чамъ ояд. Канизак мамониат кард. Малик дар ҳашм рафт ва мар ўро ба сиёхе бахшид, ки лаби забаринаш аз парраи гўшу бинӣ даргузашта буд ва зеринаш ба гиребон фурӯ ҳишта. Ҳайкале, ки Саҳри Чиннӣ аз талъаташ бирамидию айнулқитр аз бағалаш бигандидӣ.

Ту гўй, то қиёмат зиштрўй
Бар ў хатм асту бар Юсуф накўй.

* * *

Шахсе на чунон карехманзар,
К-аз зишгии ў хабар тавон дод.
Он гаҳ бағале наузу биллоҳ,
Мурдор ба офтоби мурдод.

Овардаанд, ки сиёхро дар он муддат нафс толиб буду шахват ғолиб. Меҳраш бичунбиду муҳраш бардошт. Бомдодон, ки малик канизакро бичусту наёфт, хикоят бигуфтанд. Ҳашм гирифт ва фармуд, то сиёхро бо канизак устувор бибанданд ва аз боми чавсақ ба қаъри хандак дарандозанд. Яке аз вузарои некмаҳзар рӯи шафоат бар замин ниҳоду гуфт:

- Сиёҳи бечораро дар ин хатое нест, ки соири бандагон ва хидматгузoron ба навозиши худовандӣ матааввиданд. Гуфт:

- Агар дар муфовазаи \bar{u} шабе таъхир кардӣ, чӣ шудӣ,
ки ман \bar{u} ро афзун аз қимати канизак дилдорӣ кардаме.

Гуфт:

- Эй худованди рӯи замин, нашунидаӣ, ки:

Ташнаи сӯхта дар чашмаи равшан чу расад,
Ту мапиндор, ки аз пили дамон андешад.
Мулҳиди гурсуна дар хонаи холӣ бари хон,
Ақл бовар накунад, к-аз рамазон андешад.

Маликро ин латифа писанд омаду гуфт:

- Сиёҳ туро бахшидам, канизакро чӣ кунам?

Гуфт:

- Канизак сиёхро бахш, ки нимхӯрдаи \bar{u} ҳам \bar{u} ро
шояд.

Ҳаргиз онро ба дӯстӣ маписанд,
Ки равад ҷои нописандида.
Ташнаро дил нахоҳад оби зулол
Нимхӯрди даҳони гандида.

Ҳикоят

Искандари Румиро пурсиданд: Диёри Машрику
Мағриб ба чӣ гирифтӣ, ки мулуки пешинро хазоин ва
умру мулку лашкар беш аз ин будааст ва чунин фатҳе
муяссар нашуд?

Гуфто:

- Ба авни Худои азза ва ҷалла ҳар мамлакатеро, ки
гирифтам, раияташ наёзурдам ва номи подшоҳон ҷуз ба
некӯӣ набурдам.

Бузургаш нахонанд аҳли хирад,
Ки номи бузургон ба зиштӣ барад.

БОБИ ДУЮМ ДАР АХЛОҚИ ДАРВЕШОН

Ҳикоят

Яке аз бузургон порсоеро гуфт: Чӣ гӯй дар ҳаққи фалон обид, ки дигарон дар вай ба таъна суханҳо гуфтаанд?

Гуфт:

Дар зоҳираш айб намебинам ва дар ботинаш ғайб намедонам.

Ҳар киро чома порсо бинӣ,
Порсо дону некмард ангор.
В-ар надонӣ, ки дар ниҳонаш чист,
Муҳтасибро даруни хона чӣ кор?

Ҳикоят

Дарवेशеро дидам, сар ба остони Каъба мемолиду мегуфт: Ё ғафур, ё раҳим, ту донӣ, ки аз залуми ҷаҳул чӣ ояд?

Узри тақсир хидмат овардам,
Ки надорам ба тоат истизҳор.
Осиён аз гуноҳ тавба кунанд,
Орифон аз ибодат истиғфор.

Обидон ҷазои тоат хоҳанду бозаргонон баҳои бизо-ат. Мани банда умед овардаам, на тоат ва ба дарюза омадаам, на ба тичорат.

Иснаъ бӣ мо анта аҳлуҳу (Бо ман чунон рафтор кун, ки ту худ дархури онӣ).

Гар кушӣ в-ар ҷурм бахшӣ, рӯю сар ба остонам,
Бандаро фармон набошад, ҳар чӣ фармой, бар онам.

* * *

Бар дари Каъба соиле дидам,
Ки ҳамегуфту мегиристӣ х(в)аш.
Ман нагӯям, ки тоатам бипазир,
Қалами афв бар гуноҳам каш.

Ҳикоят

Абдулқодири Гелониро, раҳматуллоҳи алайҳ,
диданд, дар ҳарамии Каъба рӯй бар ҳасбо ниҳода
ҳамегуфт:

- Эй Худованд, бибахшой ва гар ҳароина мустав-
ҷиби укубатам, дар рӯзи қиёматам нобино барангез, то
дар рӯи некон шармсор нашавам.

Рӯй бар хоки ачз мегӯям
Ҳар саҳаргах, ки бод меояд:
Эй, ки ҳаргиз фаромушат накунам,
Ҳечат аз банда ёд меояд?

Ҳикоят

Дузде ба хонаи порсое даромад. Чандон ки ҷуст,
ҷизе наёфт, дилтанг шуд. Порсо хабар шуд, гилеме, ки
бар он хуфта буд, дар роҳи дузд андохт, то маҳрум
нашавад.

Шунидам, ки мардони роҳи Худо
Дили душманонро накарданд танг.
Туро кай муяссар шавад ин мақом,
Ки бо дӯстонат хилоф асту чанг.

Муваддати аҳли сафо чи дар рӯю чи дар қафо на
ҷунон, к-аз паят айб гиранду пешат миранд.

Дар баробар чу гӯспанди салим,
Дар қафо ҳамчу гурги мардумхор.

* * *

Ҳар кӣ айби дигарон пеши ту оварду шумурд,
Бегумон, айби ту пеши дигарон хоҳад бурд.

Ҳикоят

Тане чанд аз равандагон муттафиқи саёҳат буданду шарики ранчу роҳат. Хостам, то мувофиқат кунам, мувофиқат накарданд. Гуфтам:

- Аз карами ахлоқи бузургон бадеъ аст рӯй аз мусоҳибати мискинон тофтан ва фоида дареғ доштан, ки ман дар нафси хеш ин қадар қудрату суръат мешиносам, ки дар хидмати мардони порсо ёри шотир бошам, на бори хотир.

Ин лам акун рокиба-л-мавошӣ,
Асё лакум ҳомила-л-гавошӣ.

Тарҷумаи байт:

Агар ба чорпоён савор нестам, кӯшиш мекунам,
зинпӯши шуморо бар дӯш гирам.

Яке з-он миён гуфт:

- Аз ин сухан, ки шунидӣ, дил танг мадор, ки дар ин
рӯзко дузде ба сурати дарвешон баромад ва худро дар
силки суҳбати мо мунтазам кард.

Чӣ донанд мардум, ки дар чома кист?
Нависанда донад, ки дар нома чист.

Ва аз он чо ки саломати ҳоли дарвешон аст, гумони
фузулаш набурданд ва ба ёри қабулаш карданд.

Сурати ҳоли орифон далқ аст,
Ин қадар бас, чу рӯй дар халқ аст.

Дар амал кӯшу ҳар чӣ хоҳӣ, пӯш,
Точ бар сар ниҳу алам бар дӯш.
Тарки дунёву шахват асту ҳавас
Порсой, на тарки ҷомаву бас.
Дар гажоганд мард бояд буд.
Бар муханнас силоҳи ҷанг чӣ суд?

Рӯзе то шаб рафта будем ва шабонгоҳ ба пой хисор
хуфта. Дузди бетавфиқ ибриқи рафиқ бардошт, ки ба
тахорат меравам ва ба горат мерафт.

Порсо бин, ки хирқа дар бар кард,
Ҷомаи Каъбаро чули хар кард.

Чандон ки аз назари дарвешон ғоиб шуд, ба бурҷе
рафт ва дурҷе бидуздид, то рӯз равшан шуд. Дар он торик
маблағе роҳ рафта буд ва рафиқон бегуноҳ хуфта.
Бомдодон ҳамаро ба қалъа дароварданд ва бурданду ба
зиндон карданд. Аз он таърих тарки суҳбат гуфтему
тариқи узлат гирифтём, ки «в-ас-саломату фил-ваҳдати»
(Ва ҳамона тандурустӣ ва эминӣ дар танҳоист).

Чу аз қавме яке бедонишӣ кард,
На кеҳро манзалат монад, на меҳро.
Шунидастӣ, ки гове дар алафхор
Биёлояд ҳама говони деҳро.

Гуфтам, ки сипосу миннат Худойро, ки аз баракати
дарвешон маҳрум намондам. Гарчи ба сурат аз суҳбат
ваҳид афтадам, бад-ин хикоят, ки гуфтӣ, мустафид
гаштам ва амсоли маро ҳамаи умр он насихат ба кор ояд.

Ба як нотарошида дар маҷлисе
Биранҷад дили хушмандон бәсе.
Агар биркае пур кунанд аз гулоб,
Саге дар вай афтад, кунанд манҷалоб.

Ҳикоят

Зоҳиде меҳмони подшоҳе буд, чун ба таом бинишастанд, камтар аз он хӯрд, ки иродати ӯ буд ва чун ба намоз бархостанд, беш аз он кард, ки одати ӯ, то занни салоҳият дар ҳаққи ӯ зиёдат кунанд.

Тарсам, нарасӣ ба Каъба, эй аъробӣ,
К-ин раҳ, ки ту меравӣ ба Туркистон аст.

Чун ба мақоми хеш омад, суфра хост, то тановуле кунад. Писаре соҳибфаросат дошт, гуфт:

- Эй падар, боре ба маҷлиси султон - дар таом нахӯрдӣ?

Гуфт:

- Дар назари эшон чизе нахӯрдам, ки ба кор ояд.

Гуфт:

- Намозро ҳам қазо кун, ки дар назари ҳақ чизе накардӣ, ки ба кор ояд.

Эй хунарҳо гирифта бар кафи даст,
Айбҳо баргирифта зери бағал,
То чӣ хоҳӣ харидан, эй мағрур,
Рӯзи дармондагӣ ба сими дағал?

Ҳикоят

Ёд дорам, ки дар айёми туфулият мутааббид будаме ва шабхезу мувлиъи зуҳду парҳез. Шабе дар хидмати падар, раҳматуллоҳи алайҳ, нишаста будам ва ҳама шаб дида бар ҳам набаста ва мусхафи азиз дар канор гирифта ва тоифае гирди мо хуфта. Падарро гуфтам:

- Аз инон яке сар барнамедорад, ки дугоние бигузорад. Чунон хоби гафлат бурдаанд, ки гӯй нахуфтаанд, ки мурдаанд!

Гуфт:

- Ҷони падар, ту низ агар бихуфтӣ, беҳ аз он ки дар
пӯстии мардум уфтӣ.

Набинад муддаӣ чуз хештанро,
Ки дорад пардаи пиндор дар пеш.
Гарат чашми худобине бибахшанд,
Набинӣ ҳеч кас очизтар аз хеш.

Ҳикоят

Якero аз бузургон ба маҳфиле - андар ҳамеситуданд
ва дар авсофи ҷамилаш муболиға мекарданд. Сар
бароварду гуфт:

- Ман онам, ки донам.

Куфийта азан ё ман яудду маҳосинӣ
Алонийати ҳозо ва лам тадри мо батанӣ.

Тарҷумаи байт:

Аз бале дар амон бошӣ, эй ки хубихои маро
бармешумарӣ. Ин зоҳири ман асту ниҳонамро намебинӣ.

Шахсам ба чашми оламиён хубманзар аст
В-аз хубси сар зи хиҷлати ботин фитода пеш.
Товусро ба нақшу нигоре, ки ҳаст, халқ
Таҳсин кунанду ӯ хиҷил аз пой зишти хеш.

Ҳикоят

Яке аз сулолаҳои Лубнон, ки мақомоти ӯ дар диёри
Араб мазкур буду каромат машҳур, ба ҷомиби Димишк
даромад ва бар канори биркаи килоса таҳорат ҳамесохт,
пояш билағзид ва ба ҳавз дарафтод ва ба машаққат аз он
ҷойгаҳ раҳой ёфт.

Чун аз намоз бипардохтанд, яке аз асҳоб гуфт:

- Маро мушките ҳаст, агар иҷозати пурсидан аст.

Гуфт:

- Он чист?

Гуфт:

- Ёд дорам, ки шайх ба рӯи дарёи Мағриб бирафт ва қадамаш тар нашуд. Имрӯз чӣ ҳолат буд, ки дар ин коматӣ об аз ҳалок чизе намонд?

Шайх андар ин фикрат фуру рафт ва пас аз тааммули бисёр сар бароварду гуфт:

- Нашунидаӣ, ки хоҷаи олам, алайҳиссалом гуфт: «Лӣ мааллоҳи вақтун лоясаунӣ фиҳи малакун муқаррабун ва ло набиюн мурсалун» (Маро бо Худо вохӯриест, ки он гоҳ на ба малоикаи муқарраб ва пайғамбари фиристода напардозам) ва нагуфт аладдавом, вақте чунин ки фармуд, бо Ҷабраил ва Микоил напардохтӣ ва дигар вақт бо Ҷафсаву Зайнаб дарсохтӣ: «Мушоҳидат-ул-аброрбайн ат-таҷалӣ в-ал-иститор» (Дидорбинии покон байни намудор шудан ва пинҳон шудан, яъне авлиёи Ҳақ доим ба як ҳол нестанд, даме соҳиби кароматанд ва замоне чун мардуми одӣ ба сар мебаранд). Менамоянду мерабоянд:

Дидар менамоию парҳез мекунӣ,
Бозори хешу оғаши мо тез мекунӣ.

Ушоҳиду ман аҳво би ғайри василатин
Ф- аялҳакунӣ шаънун азаллу тариқан.

Тарҷумаи байт:

Касеро дӯст дорам, бе ҳеч васила мебинам. Пас, ба ман мепайвандад дар ҳолате, ки роҳро гум мекунам.

Ҳикоят

Яке пурсид аз он гумкардафарзанд,
Ки «Эй равшангуҳар пири хирадманд,

Зи Мисраш бӯи пирохан шунидӣ,
Чаро дар чоҳи Канъонаш надидӣ?»
Бигуфт: «Аҳволи мо барқи чаҳон аст,
Даме пайдову дигар ҳам ниҳон аст.
Гаҳе бар торуми аъло нишинем,
Гаҳе бар пушти пои худ набинем.
Агар дарвеш дар ҳоле бимондӣ,
Сари даст аз ду олам барфишондӣ».

Ҳикоят

Дар чомиъи Баълбак вақте калимае чанд ҳамеғуфтам ба тариқи ваъз бо чамоате афсурдаи дилмурдаи, роҳ аз олами сурат ба олами маънӣ набурда. Дидам, ки нафасам дарнамегирад ва оташам дар хезуми тар асар намекунад. Дарег омадам тарбияти сутуруну оинадорӣ дар маҳаллати кӯрон, валекин дари маънӣ боз буд ва силсилаи сухан дароз. Дар маънии ин ояг, ки «Ва наҳну акрабу илайҳи мин ҳаблилварид» (Мо ба ӯ аз раги гардан ҳам наздиктарем) сухан ба чое расонида буд, ки:

Дӯст наздиктар аз ман ба ман аст,
В-ин-т мушқил, ки ман аз вай дурам.
Чӣ кунам, бо кӣ тавон гуфт, ки дӯст
Дар канори ману ман маҳчурам.

Ман аз шароби ин сухан масту фузолаи қадах дар даст, ки равандае бар канори маҷлис гузар кард ва даври охир ба вай асар кард ва наърае чунон зад, ки дигарон ба мувофиқати ӯ дар хурӯш омаданд ва хомони маҷлис ба чӯш. Гуфтам:

- Субҳоналлоҳ, дурони бохабар дар хузуру наздикони бебасар дур.

Фаҳми сухан чун накунад мустамиъ,
Қуввати табъ аз мутакаллим маҷӯй.

Фусҳати майдони иродат биёр,
То бизанад марди сухангӯй гӯй.

Ҳикоят

Шабе дар биёбони Макка аз беҳобӣ пои рафтнам
намонд, сар биниҳодам ва шугурбонро гуфтам:
- Даст аз ман бидор.

Пои мискин пиёда чанд равад,
К-аз таҳаммул ситуда шуд бухтӣ.
То шавад ҷисми фарбиҳе лоғар,
Лоғаре мурда бошад аз сахтӣ.

Гуфт:

- Эй бародар, ҳарам дар пеш асту ҳаромӣ дар пас.
Агар рафтӣ, бурдӣ в-агар хуфтӣ, мурдӣ:

Хуш аст зери муғелон ба роҳи бодия хуфт
Шаби раҳил, вале тарки ҷон бибоят гуфт.

Ҳикоят

Порсоеро дидам дар канори дарё, ки захми паланг
донг ва ба ҳеч дору беҳ намешуд. Муддатҳо дар он
ранҷур буду шукри Худои аzza ва ҷалла аладдавом гуфтӣ.
Нурсидандаш, ки шукри чӣ мегӯӣ?

Гуфт: Шукри он ки ба мусибате гирифторам, на ба
маъсияте.

Гар маро зор ба куштан диҳад он ёри азиз,
То нагӯӣ, ки дар он дам ғами ҷонам бошад.
Гӯям аз бандаи мискин чӣ гунаҳ содир шуд,
К-ӯ дилозурда шуд аз ман, ғами онам бошад.

Ҳикоят

Дарвешеро зарурат пеш омад, гилеме аз хонаи ёре бидуздид. Ҳоким фармуд, то дасташ бибуранд. Сохиби гилем шафоат кард, ки ман ўро бихил кардам.

Гуфто:

- Ба шафоати ту ҳадди шаръ фуру нагузорам.

Гуфт:

- Рост гуфтӣ, валекин ҳар кӣ аз моли вақф чизе бидуздад, қатъи ядаш лозим наёяд, ки «ва-л-факиру ло ямлику» (тангдаст чизе надорад), ҳар чӣ дарвешонрост, вақфи муҳтоҷон аст.

Ҳоким даст аз ў бидошт ва маломат кардан гирифт, ки қаҳон бар ту танг омада буд, ки дуддӣ накардӣ илло аз хонаи чунин ёре?

Гуфт:

- Эй худованд, нашунидаӣ, ки гуфтаанд: «Хонаи дӯстон бирӯбу дари душманон макӯб?»

Чун ба сахтӣ дарбимонӣ, тан ба аҷз - андар мадеҳ,
Душманонро пӯст баркан, дӯстонро пӯстин!

Ҳикоят

Подшоҳе порсоеро гуфт:

- Ҳечат аз мо ёд меояд?

Гуфт:

- Бале, вақте ки Худоро фаромӯш мекунам.

Ҳар сӯ давад он, к-аш зи бари хеш биронад,
В-онро, ки бихонад, ба дари кас надавонад.

Ҳикоят

Яке аз солиҳон ба хоб дид подшоҳеро дар бихишт ва порсоеро дар дӯзах. Пурсид, ки мӯчиби дараҷоти ин чист

ва сабаби даракоти он чӣ, ки мардум ба хилофи ин ҳама пиндоштанд. Нидо омад, ки ин подшаҳ ба иродати дарвешон ба бихишт андар аст ва ин порсо ба тақарруби подшоҳон дар дӯзах.

Далқат ба чӣ кор ояду масхию муракқаъ?
Худро зи амалҳои никӯҳида барӣ дор.
Ҳочат ба кулоҳи баракӣ доштанат нест,
Дарвешсифат бошу кулоҳи татарӣ дор!

Ҳикоят

Пиёдае сарупобараҳна бо корвони Ҳичоз аз Кӯфа бадар омаду ҳамроҳи мо шуд ва маълуме надошт, хиромон ҳамерафту мегуфт:

На ба астар-бар саворам, на чу уштур зери борам,
На худованди раийят, на гуломи шаҳрӯрам,
Ғами мавчуду парешонии маъдум надорам,
Нафасе мезанам осудаву умре мегузарам.

Уштурсаворе гуфташ:

- Эй дарвеш, кучо меравӣ? Баргард, ки ба сахтӣ бимири!

Нашунид ва қадам дар биёбон ниҳоду бирафт.

Чун ба нахлаи Маҳмуд даррасидем, тавонгарро ачал фаро расид. Дарвеш ба болинаш фароз омад ва гуфт:

- Мо ба сахтӣ намурдему ту бар бухтӣ бимурдӣ:

Шахсе ҳама шаб бар сари бемор гирифт,
Чун рӯз омад, бимурду бемор бизист.

* * *

Эй басо аспи тезрав, ки намонд,
Ки хари ланг ҷон ба манзил бурд.

Бас ки дар хок тандурустонро
Дифи кардему захмхӯрда намурд.

Ҳикоят

Обидеро подшоҳе талаб кард. Андешид, ки доруе бихурам, то заиф шавам, магар эътиқоде, ки дорад дар ҳаққи ман, зиёдат кунад. Овардаанд, ки доруи қотил бихӯрду бимурд.

Он кӣ чун писта дидамаш ҳама мағз,
Пӯст бар пӯст буд ҳамчу пиёз.
Порсоёни рӯй дар махлук
Пушт бар қибла мекунамд намоз.

* * *

Чун банда Худои хеш хонад,
Бояд, ки ба ҷуз Худо надонад.

Ҳикоят

Корвонеро дар замини Юнон бизаданд ва неъмат
беқиёс бибурданд. Бозаргонон ғиряву зорӣ карданд ва
Худою пайгамбар шафъ оварданд, фоида набуд.

Чу пирӯз шуд дузди тираравон,
Чӣ ғам дорад аз ғиряи корвон.

Луқмони Ҳаким андар он корвон буд, яке гуфташ аз
корвониён: Магар инонро насиҳате кунӣ ва мавъизае гӯӣ,
то тарфе аз моли мо даст бидоранд, ки дарег бошад
чандин неъмат, ки зоиъ шавад?

Гуфт:

- Дареғи калимаи ҳикмат бошад бо эшон гуфтан:

Оханеро, ки мӯриёна бихӯрд,
Натавон бурд аз ӯ ба сайқал занг.
Бо сияҳдил чӣ суд гуфтани ваъз?
Наравад меҳи оҳанин дар санг.

- Ҳамоно, ки чурм аз тарафи мост.

Байт:

Ба рӯзгори саломат шикастагон дарёб,
Ки ҷабри хотири мискин бало бигардонад.
Чу соил аз ту ба зорӣ талаб кунад чизе,
Бидех, вагарна ситамгар ба зӯр бистонад.

Ҳикоят

Чандон ки маро шайхи ачалл Абулфараҷ ибни Ҷузӣ, раҳматуллоҳи алайҳ, тарки самоъ фармудӣ ва ба хилвату узлат ишорат кардӣ, унфувони шабодам голиб омадӣ ва хавову ҳавас толиб. Ночор ба хилофи раъи мураббӣ кадаме бирафтаме ва аз самоъу муҷоласат ҳаззе баргирифтаме ва чун насихати шайхам ёд омадӣ, гуфтаме:

Қозӣ ар бо мо нишинад, барфишонад дастро,
Муҳтасиб гар май хурад, маъзур дорад мастро.

То шабе ба маҷмаи қавме бирасидам, ки дар миён мутрибе дидам.

Гӯӣ раги ҷон мегусилад захмаи носозаш,
Нохуштар аз овозаи марги падар овозаш.

Гоҳе ангушти ҳарифон аз ӯ дар гӯшу гаҳе бар лаб, ки хомӯш.

Нуҳочу ило савти-л-ағони ли-тибиҳо,
Ва анта муғаннин ин сақатта натибун.

Тарчумаи байт:

Ба сӯи овозҳо ангехта мешавем бо сабаби сафову покизагии онҳо. Ва ту хонандае ҳастӣ, ки агар дам фуру бадӣ, хушҳол мегардем.

Набинад касе дар самоат х(в)ашӣ,
Магар вақти рафтан, ки дам даркашӣ.

* * *

Чун дар овоз омад он барбатсарой,
Кадхудоро гуфтам, аз баҳри Худой
Зайбакам дар гӯш кун, то нашнавам,
Ё дарам бикшой, то берун равам.

Филчумла поси хотири ёронро мувофиқат кардам ва шабе ба чанд мучоҳида ба рӯз овардам.

Муаззин бонг беҳангом бардошт,
Намедонам, ки чанд аз шаб гузаштаст.
Дарозии шаб аз мижғони ман пурс,
Ки як дам хоб дар чашмам нагаштаст.

Бомдодон ба ҳукми табаррук дасторе аз сару диноре аз камар бикушодаму пеши муганнӣ ниҳодам ва дар канораш гирифтаму базе шуқр гуфтам. Ёрон иродати ман дар ҳаққи ӯ хилофи одат диданд ва бар хиффати ақлам ҳамла карданд. Яке 3-он миён забони таарруз дароз кард ва маломат кардан оғоз, ки ин ҳаракат муносиби раъйи хирадмандон накардӣ; Хирқаи машоих ба чунин мутрибе додан, ки дар ҳамаи умраш дираме бар каф набудааст ва қуроае дар даф.

Мутрибе дур аз ин хучастасарой
Кас ду бораш надида дар як ҷой.
Рост чун бонгаш аз даҳан бархост,
Халқро мӯй бар бадан бархост.

Мурғи айвон зи ҳавли ӯ бипарид,
Мағзи мо бурду ҳалқи худ бидарид.

Гуфтам:

- Забони таарруз, маслиҳат он аст, ки кӯтоҳ кунӣ, ки маро каромати ин шахс зоҳир шуд.

Гуфт:

- Маро ба кайфияти он воқиф нагардонӣ, то манаш ҳам тақарруб кунам ва бар мутоибате, ки кардам, истиғфор гӯям?

Гуфтам:

- Бале, ба иллати он ки шайхи аҷаллам борҳо ба тарки самоъ фармудааст ва мавъизаи балиғ гуфта ва дар самъи қабули ман наёмада. Имшабам толиъи маймуну бахти ҳумоюн бад-ин буқъа раҳбарӣ кард, то ба дасти ин тавба кардам, ки бақияти зиндагонӣ гирди самоъу муҳолатат нагардам.

Овози хуш аз кому даҳону лаби ширин,
Гар нағма кунад в-ар накунад, дил бифиребад.
В-ар пардаи «Ушшоқ»-у «Хуросон»-у «Ҳочиз»-ест,
Аз ҳанҷараи мутриби макрӯҳ назебад.

Ҳикоят

Лукмонро гуфтанд:

- Адаб аз кӣ омӯхтӣ?

Гуфт:

- Аз беадабон. Ҳар чӣ аз эшон дар назарам нописанд омад, аз он парҳез кардам.

Нагӯянд аз сари бозича ҳарфе,
К-аз он панде нагирад соҳиби хуш.
В-агар сад боби ҳикмат пеши нодон
Бихонанд, оядаш бозича дар гӯш.

Ҳикоят

Обидеро ҳикоят кунанд, ки даҳ ман таом бихӯрдӣ ва то сахар хатме бикардӣ. Соҳибдиле шуниду гуфт:

- Агар ними ноне бихӯрдю бихуфтӣ, бисёр аз ин фозилтар будӣ.

Андарун аз таом холӣ дор,
То дар ӯ нури маърифат бинӣ.
Тихӣ аз ҳикматӣ ба иллати он,
Ки пурӣ аз таом то бинӣ.

Ҳикоят

Бахшоиши илоҳӣ гумшудаеро дар маноҳӣ чароғи тавфиқ фаро роҳ дошт, то ба ҳалқаи аҳли таҳқиқ даромад. Ба юмни қадами дарвешону сидки нафаси эшон замоими ахлоқаш ба ҳамойд мубаддал гашт, даст аз ҳавову ҳавас кӯтоҳ кардаву забони тоинон дар ҳаққи ӯ ҳамчунон дароз, ки бар қоидаи аввал асту зухду тоаташ номуаввал.

Ба узру тавба тавон растан аз азоби Худой,
Валек менатавон аз забони мардум раст.

Тоқати ҷаври забонҳо наёвард ва шикоят пеши пири тариқат бурд. Ҷавобаш дод, ки шукри ин неъмат чӣ гуна нагузорӣ, ки беҳтар аз онӣ, ки пиндорандат?

Чанд гӯӣ, ки бадандешу ҳасуд
Айбгӯени мани мискинанд.
Гаҳ ба хун рехтанам бархезанд,
Гаҳ ба бад хостанам биншинанд.
Нек бошию бадат гӯяд халқ,
Беҳ, ки бад бошию некат бинанд.

Лекин маро, ки ҳусни занни ҳамгинон дар ҳаққи ман
ба камол асту ман дар айни нуқсон, раво бошад андеша
бурдан ва темор хӯрдан.

Гар онҳо, ки мегуфтаме, кардаме,
Накӯсирату порсо мурдаме.

* * *

Иннӣ ла мустатирун мин айни чиронӣ,
Валлоҳу аъламу асрорӣ ваълонӣ.

Тарҷумаи байт:

Ба дурустӣ, ки ман аз чашми ҳамсоягон пӯшидаам,
дар ҳоле ки худро дар ошкору ниҳонам огаҳӣ дорад.

Дар баста ба рӯи худ зи мардум,
То айб нагустаранд моро.
Дар баста чӣ суд? Олимулғайб
Денои ниҳону ошкоро.

Ҳикоят

Пеши яке аз машоих гила кардам, ки фалон ба
фасоди ман гувоҳӣ додааст. Гуфто:
- Ба салоҳаш хичил кун.

Ту некӯравиш бош, то бадсигол
Ба нақси ту гуфтан наёбад маҷол.
Чу оҳанги барбат бувад мустақим,
Кай аз дасти мутриб хурад гӯшмол?

Ҳикоят

Якero аз машоихи Шом пурсиданд, ки ҳақиқати
тасаввуф чист?

Гуфт:

- Аз ин пеш тоифае дар ҷаҳон буданд ба сурат парокандаву ба маънӣ ҷамъ. Акнун қавме ҳастанд ба сурат ҷамъу ба маънӣ пароканда.

Чу ҳар соат аз ту ба ҷое равад дил,
Ба танҳой - андар сафое набинӣ.
В-арат ҷоҳу мол асту заръу тичорат,
Чу дил бо Худояст, хилватнишинӣ.

Ҳикоят

Ёд дорам, ки шабе дар қорвоне ҳама шаб рафта будаму сахаргоҳ дар қанори бенае хуфта. Шӯридае, ки дар он сафар ҳамроҳи мо буд, наърае баровард ва роҳи биёбон гирифтӣ як нафас ором наёфт.

Чун рӯз шуд, гуфтамаш:

- Он чӣ ҳолат буд?

Гуфт:

- Булбулонро дидам, ки ба нолиш даромада буданд аз дарахту қабқон аз кӯҳу гӯкон дар об ва баҳоим аз беша. Андеша қардам, ки мурувват набошад, ҳама дар тасбеҳу ман ба гафлат хуфта.

Дӯш мурге ба субҳ менолид,
Ақлу сабрам бибурду тоқату ҳуш.
Яке аз дӯстони муҳлисро
Магар овози ман расид ба гӯш,
Гуфт: Бовар надоштам, ки туро
Бонги мурге чунин қунад мадҳуш.
Гуфтам: Ин шартӣ одамият нест-
Мурғ тасбеҳгӯю ман хомӯш.

Ҳикоят

Вақте дар сафари Ҳичоз тоифаи ҷавонони соҳибдил ҳамдами ман буданду ҳамқадам. Вақтҳо замзамае

бикардандӣ ва байте муҳакқиқона бигуфтандӣ. Обиде дар сабил мункири ҳоли дарвешон буду беҳабар аз дарди эшон, то бирасидем ба хайли банӣ Хилол. Кӯдаке сиёҳ аз хайи араб бадар омаду овозе баровард, ки мурғ аз хаво даровард. Уштури обидро дидам, ки ба рақс андаромаду обидро бияндохту бирафт. Гуфтам:

- Эй шайх, самоъ дар ҳайвон асар карду туро ҳамчунон тафовут намекунад?!

Донӣ, чӣ гуфт маро он булбули сахарӣ?
«Ту худ чи одамӣ, к-аз ишқ беҳабарӣ?!
Уштур ба шеъри араб дар ҳолат асту тараб,
Гар завқ нест туро, кажтабъ чонварӣ».

* * *

Ва инда хубуби-н-ноширотӣ ало-л-химо,
Тамилу ғузуну-л-бони ло ал-ҳачару-с-салду.

Тарҷумаи байт:

Бо вазиши бодҳое, ки бар марғзор мевазад, шоҳаҳои дараҳти бон сар ҳам мекунад, вале санги хоро чунин намешавад, яъне сар ҳам намекунад.

* * *

Ба зикраш ҳарчи бинӣ, дар хурӯш аст,
Диле донд дар ин маънӣ, ки ғӯш аст,
На булбул бар гулаш тасбеҳхонест,
Ки ҳар хоре ба тасбеҳаш забонест.

Ҳикоят

Якero аз мулук муддати умр сипарӣ шуд, қоиммақоме надошт. Васият кард, ки бомдодон нахустин касе, ки аз шаҳр андарояд, тоҷи шоҳӣ бар сари вай ниҳанд ва тафвизи мамлакат бад-ӯ кунанд. Иттифоқан аввал касе, ки даромад, гадое буд, ҳама умр лукма

андӯхтаву руқба дӯхта. Аркони давлат ва аъёни ҳазрат васияти малик ба ҷой оварданд ва таслими мафотиҳи қилоъ ва хазоин бад-ӯ карданд. Муддате ҳукм ронд, то баъзе умарои давлат гардан аз тоати ӯ бипечониданд ва мулук аз ҳар тараф ба манозаат хостан гирифтанд ва ба муковимат лашкар оростан. Филҷумла, сипоҳу раият ба ҳам баромад ва бархе тарфи билод аз қабзи тасарруфи ӯ бадар рафт. Дарвеш аз ин воқиа хастахотир ҳамебуд, то яке аз дӯстони қадимаш, ки дар ҳолати дарवेशӣ қарин буд, аз сафаре бозомад ва дар чунон мартаба дидаш, гуфт:

- Миннат Худойро азза ва чалла, ки гулат аз хор баромаду хор аз пой бадар омад ва бахти баландат раҳбарӣ карду иқболу саодат ёварӣ, то бад-ин поя расидӣ. Инна маъа-л-усри йусро-хамоно ҳар сахтиро оромишу роҳате ҳамроҳ аст.

Шукуфа гоҳ шукуфта-сту гоҳ хушида,
Дарахти вақт бараҳна-сту вақт пӯшида.

Гуфт:

- Эй ёри азиз, таъзиятам кун, ки ҷои таҳният нест. Он гаҳ ки ту дидӣ, гами ноне доштаму имрӯз ташвиши ҷаҳоне.

Агар дунё набошад, дардмандем,
В-агар бошад, ба меҳраш пойбандем.
Балое з-ин ҷаҳоношӯбтар нест,
Ки ранҷи хотир аст, ар ҳасту гар нест.

* * *

Маталаб, гар тавонгарӣ хоҳӣ,
Ќуз қаноат, ки давлатест ҳанӣ.
Гар ганӣ зар ба доман афшонад,
То назар дар савоби ӯ нақунӣ,

К-аз бузургон шунидаам бисёр,
Сабри дарвеш бех, ки базли ганӣ.

* * *

Агар бирён кунад Баҳром гӯре,
На чун пой малах бошад зи мӯре.

Ҳикоят

Якero дӯсте буд, ки амали девон кардӣ, муддате
иттифоқи мулоқот наафтод. Касе гуфт:

- Фалонро дер шуд, ки надидӣ?

Гуфт:

- Ман ўро нахоҳам, ки бинам.

Қазоро яке аз касони ў ҳозир буд, гуфт:

- Чӣ хато кардааст, ки малуӣ аз дидани ў?

Гуфт:

- Ҳеч малоле нест, аммо дӯстони девониро вақте
тавон дид, ки маъзул бошанд ва маро роҳати хеш дар
ранчи ў набояд.

Дар бузургию доруғири амал
З-ошноёни фароғате доранд.
Рӯзи дармондагию маъзулӣ
Дарди дил пеши дӯстон оранд.

Ҳикоят

Абӯхурайра, разияллоҳу анху, ҳар рӯз ба хидмати
Муҳаммади мустафо, саллалоҳу алайҳи омадӣ.

Гуфт:

- Ё Абӯхурайра, ҳар рӯз маё, то муҳаббат зиёдат
шавад!

Соҳибдилеро гуфтанд:

- Бад-ин хубӣ, ки офтоб аст, нашунидаем, ки касе ўро
дӯст гирифтаасту ишқ оварда.

- Барон он ки ҳар рузаш метавон дид, магар дар зимистон, ки маҳҷуб асту маҳҷуб.

Ба дидори мардум шудан айб нест,
Валекин на чандон ки гӯянд бас.
Агар хештанро маломат кунӣ,
Маломат набояд шунидан зи кас.

Ҳикоят

Якero аз бузургон боди муҳолиф дар шикам печидан гирифт ва токати забти он надошт ва беихтиёр аз ӯ содир шуд. Гуфт:

- Эй дӯстон, маро дар он чи кардам, ихтиёре набуду базаҳе бар ман нанавиштанду роҳате ба вучуди ман расид, шумо ҳам ба карам маъзур доред.

Шикам зиндони бод аст, эй хирадманд,
Надорад ҳеч оқил бод дар банд.
Чу бод андар шикам печад, фуру хил,
Ки бод андар шикам бор аст бар дил.

* * *

Ҳарифи турушрӯи носозгор
Чу хоҳад шудан, даст пешаш мадор!

Ҳикоят

Аз суҳбати ёрони Димишқам малолате падида омада буд, сар дар биёбони Кудс ниҳодам ва бо ҳайвонот унс гирифтам, то вақте ки асири Фаранг шудам. Дар хандаки Тароблис бо чухудонам ба кори гил бидоштанд. Яке аз руасои Ҳалаб, ки собиқаи маърифате миёни мо буд, гузар кард ва бишнохту гуфт:

- Эй фалон, чӣ ҳочат аст?

Гуфтам:
- Чӣ гӯям?

Ҳамегурехтам аз мардумон ба кӯху ба дашт,
Ки аз Худой набудам ба одамӣ пардохт.
Қиёс кун, ки чӣ ҳолам бувад дар ин соат,
Ки дар тавилаи номардумам бибояд сохт.

* * *

Пой дар занчир пеши дӯстон
Бех, ки бо бегонагон дар бӯстон.

Бар ҳолати ман раҳмат оварду ба даҳ динорам аз
қайд халос карду бо худ ба Ҳалаб бурд ва духтаре, ки
дошт, ба никохи ман даровард ба қобили сад динор.
Муддат баромад. Бадхӯи ситезарӯи нофармон буд,
забондарозӣ кардан гирифт ва айши маро мунағғас
доштан.

Зани бад дар саройи марди накӯ
Ҳам дар ин олам аст дӯзахи ӯ.
Зинҳор аз қарини бад, зинҳор:
Ва қино раббано азобаннор.

(Тарҷумааш: Худоё, аз азоби дӯзах моро нигоҳ дор!)
Боре забони тааннот дароз карда ҳамегуфт:
- Ту он нестӣ, ки падарам туро аз Фаранг ба даҳ
динор халос кард?

Гуфтам:

- Бале, ба даҳ динорам халос карду ба сад динор дар
дасти ту гирифтор.

Шунидам, гӯсфандеро бузурге
Раҳонид аз даҳону чанги гурге.
Шабонгаҳ корд бар ҳалқаш бимолид,
Равони гӯсфанд аз вай бинолид,

Ки аз чанголи гургам даррабудӣ,
Чу дидам оқибат, гургам ту будӣ.

Ҳикоят

Яке аз подшоҳон обидеро, ки аёлон дошт, пурсид, ки авқоти азизат чӣ гуна мегузарад?

Гуфт:

Ҳама шаб дар муноҷоту саҳар дар дуои хочот ва ҳама рӯз дар банди ихроҷот.

Маликро мазмуни ишороти обид маълум гашт. Фармуд, то вачҳи кафофи вай муайян доранд, то бори аёл аз дили ӯ бархезад.

Эй гирифтору пойбанди аёл,
Дигар озодагӣ мабанд хаёл.
Ғами фарзанду нону чомаву кут
Бозат орад зи сайр дар малакут.
Ҳама рӯз иттифоқ месозам,
Ки ба шаб бо Худой пардозам.
Шаб чу ақди намоз мебандам,
Чӣ хурад бомдод фарзандам?

Ҳикоят

Яке аз мутааббидони Шом дар беша зиндагонӣ кардӣ ва барги дарахтон хӯрдӣ. Подшоҳе ба ҳукми зиёрат ба наздики вай рафту гуфт:

- Агар маслиҳат бинӣ, ба шаҳр-андар барои ту мақоме бисозам, ки фароғи ибодат аз он беҳ даст диҳад ва дигарон ҳам ба баракати анфоси шумо мустафид гарданд ва ба салоҳи аъмоли шумо иқтидо кунанд.

Зоҳид қабул накард. Яке аз вазиронаш гуфт:

- Поси хогири маликро раво бошад, ки чанд рӯзе ба шаҳр андарой, кайфият маълум кунӣ. Пас, агар сафои

вакти азизонро аз сухбати агёр кудурате бошад, ихтиёр боқист.

Гули сурхаш чу орази хубон,
Сунбулаш ҳамчун зулфи маҳбубон.
Ҳамчунон аз наҳиби барди ачуз
Шир нохурда тифли доя ханӯз.

* * *

Ва афонину алайҳо чулланор,
Улликат би-ш-шачари-л-ахзари нор.

Тарчумаи байт:

Ва шаҳаҳое, ки гули анор доштанд, бад-он сон буданд, ки бар дараҳти сабз оташ овехта бошад.

Малик дарҳол канизаке пешаш фиристод.

Аз ин маҳпораи обидфиребе
Малоиксурате, товусзебе,
Ки баъд аз диданаш сурат набандад
Вучуди порсоёнро шикебе.

Ҳамчунин дар ақибаш ғулومه бадеъ-ул-ҷамоли латиф-ул-эътидол.

Ҳалака-н-носу ҳавлаҳу аташан,
Ваҳва соқин йаро ва ло йасқо.

Тарчумаи байт:

Мардум дар перомунаш аз ташнагӣ мемиранду чунон соқист, ки мебинаду наменӯшонад.

Дида аз диданаш нагаштӣ сер,
Ҳамчунон к-аз Фурот мустасқӣ.

Обид таомҳои лазиз хӯрдан гирифт ва қисватҳои латиф пӯшидан. Ва аз ҷавоҳири машум ва ҳаловати таматтуъ ёфтанд дар ҷамоли ғулому қанзак нигаристан ва хирадмандон гуфтаанд: «Зулфи ҳубон занҷири пой ақл асту доми мургони зирак».

Дар сари қори ту қардам дилу дин бо ҳама дониш,
Мурғи зирак ба ҳақиқат манам имрӯз, ту домӣ.

Филҷумла, давлати вақти маҷмӯъ ба заволи омад,
ҷунон қи гуфтаанд:

Ҳар қӣ ҳаст аз ҷаҳеҳу пиру мурид
В-аз забонаварони покнафас,
Ҷун ба дунёи дун фуруд омад,
Ба асал дарбимонд пой мағас.

Боре малик ба дидани ӯ рағбат қард. Обидро дид, аз ҳайбати нахустин барғардида ва сурҳу сафеду фарбеҳ шуда ва дар болиши дебо тақя зада ва ғуломи парипайқар ба мирваҳаи товусӣ болои сараш истода. Бар саломати ҳолаш шодмонӣ қард ва аз ҳар дар суҳан гуфтанд, то малик ба анҷоми суҳан гуфт:

- Ҷунин қи ман ин ду тоифаро дӯст дорам дар ҷаҳон қас надорад: яке уламо ва дигаре зуҳҳоро.

Вазири файласуфи ҷаҳондидаи ҳозиқ қи бо ӯ буд, гуфт:

- Эӣ ҳудованд, шартӣ дӯстӣ он аст, қи бо ҳарду тоифа нақӯӣ қунӣ. Олимонро зар бидеҳ, то дигар бихонанд ва зоҳидонро қизе мадеҳ, то зоҳид бимонанд.

Хотуни ҳубсурату покизарӯйро
Нақшу нигори хотами пируза, гӯ, мабош.
Дарवेशи неқсирату фарҳундаройро
Нони риботу луқмаи дарюза, гӯ, мабош!

* * *

То маро ҳасту дигарам бояд,
Гар нахонанд зоҳидам, шояд.

Ҳикоят

Мутобики ин сухан подшоҳеро муҳимме пеш омаду гуфт: Агар анҷоми ин ҳолат ба муроди ман барояд, чандин дирам диҳам зоҳидонро. Чун хочаташ баромад ва ташвиши хотираш бирафт, вафои назраш ба вучуди шарт лозим омад. Якero аз бандагони хос кисаи дирам дод, то сарф кунад бар зоҳидон. Гӯянд, гулом оқилу ҳушёр буд. Ҳама рӯз бигардиду шабонгах бозомад ва дирамҳо бўса доду пеши малик бинҳод ва гуфт:

- Зоҳидонро чандон ки талаб кардам, наёфтам.

Малик гуфт:

- Ин чӣ ҳикоят аст? Он чи ман донам, дар ин мулк чаҳорсад зоҳид аст!

Гуфт:

- Эй худованди чаҳон, он ки зоҳид аст, зар намеситонад ва он ки меситонад, зоҳид нест.

Малик бихандиду надимонро гуфт:

- Чандон, ки маро дар ҳаққи ин тоифаи худопарастон иродат асту иқрор, мар ин шӯхдидаро адоват асту инкор ва ҳақ ба ҷониби ӯст:

Зоҳид, ки дирам гирифтү динор,
Зоҳидтар аз ӯ касе ба даст ор.

* * *

Онро, ки сирате ҳушу сиррест бо Худой,
Бе нони вақфу лукмаи дарюза зоҳид аст.
В-ангушти хубрӯю баногӯши дилфиреб
Бе гӯшвори хотами фирӯза шоҳид аст.

Якero аз уламои росих пурсиданд:

- Чй гӯй дар нони вақф?

Гуфт:

- Агар нон аз баҳри ҷамъияти хотир меситонад, халол аст ва агар ҷамъ аз баҳри нон менишинад, ҳаром:

Нон аз барои кунчи ибодат гирифтаанд
Соҳибдилон, на кунчи ибодат барои нон.

Ҳикоят

Дарвеше ба мақоме даромад, ки соҳиби буқъа каримуннафс буду хирадманд. Тоифаи аҳли фазлу балоғат дар суҳбати ӯ ҳар яке базлаву латифа, чунон ки расми ҳарифон бошад, ҳамегуфтанд. Дарвеш роҳи биёбон карда буду мондаву чизе нахӯрда. Яке аз он миён ба тариқи зарофат гуфт:

- Туро ҳам чизе бибояд гуфт:

Гуфт:

- Маро чун дигарон фазлу адабе нест ва чизе нахондаам. Ба як байт аз ман қаноат кунед.

Ҳамгинон бо рағбат гуфтанд:

- Бигӯй.

Гуфт:

Ман гурсуна, дар баробарам суфраи нон,
Ҳамчун азабам бар дари ҳаммоми занон.

Ҳамагон бихандиданд ва зарофаташ биписандиданду суфра пеш оварданд. Соҳибдаъват гуфт:

- Эй ёр, замоне таваққуф кун, ки парасторонам кӯфтаи бирён месозанд.

Дарвеш сар бароварду гуфт:

Кӯфта бар суфраи ман, гӯ, мабош,
Гурсунаро нони тихй кӯфта-ст.

Ҳикоят

Муриде гуфт пирро:

- Чй кунам, к-аз халоиқ ба ранҷ - андарам, азбаски
ба зиёрати ман ҳамеоянд ва авқомат аз тараддуди эшон
мушавваш мешавад.

Гуфт:

- Ҳар чй дарвешонанд, мар эшонро воме бидеҳ ва он
чй тавонгаронанд, аз эшон чизе бихоҳ, ки дигар гирди ту
нагарданд:

Гар гадо пешрави лашкари ислом бувад,
Кофар аз бими таваққуъ биравад то дари Чин.

Ҳикоят

Фақеҳе падарро гуфт:

- Ҳеч аз ин суханони рангину диловези мутакалли-
мон дар ман асар намекунад ба ҳукми он, ки намебинам
мар эшонро кирдоре мувофиқи гуфтор.

Тарки дунё ба мардум омӯзанд,
Хештан симу галла андӯзанд.
Олимеро, ки гуфт бошаду бас,
Ҳар чй гӯяд, нагирад андар кас.
Олим он кас бувад, ки бад накунад,
На бигӯяд ба халку х(в)ад накунад.

А таъмуруна-н-носа б-л-бирри ва тансавна анфуса-
кум? (Оё мардумро ба некй фаро мехонед ва худ фаромӯш
мекунед, ки бояд некй кунед?)

Олим, ки комронию танпарварй кунад,
Ӯ хештан гум аст, киро раҳбарй кунад?

Падар гуфт:

-- Эй писар, ба мучарради хаёли ботил нашоёд рӯй аз тарбияти носихон бигардонидан ва уламоро ба залолат мансуб кардан ва дар талаби олими маъсум аз фавоиди илм махрум мондан ҳамчу нобиное, ки шабе дар ваҳал афтода буду мегуфт: Эй мусулмонон, охир чароге фаро роҳи ман доред! Зане фориҷа гуфт: Ту ки чароғ набинӣ, ба чароғ чӣ бинӣ? Ҳамчунин маҷлиси вазъ чун кулбаи баззоз аст, он ҷо то нақде надиҳӣ, насихате наситонӣ ва ин ҷо то иродате наёрӣ, саодате набарӣ:

Гуфти олим ба гӯши ҷон бишнава,
В-ар намонад ба гуфтанаши кирдор.
Ботил аст, он чи муддаӣ гӯяд,
Хуфтаро хуфта кай кунад бедор?!
Мард бояд, ки гирад андар гӯш,
В-ар навишта-ст панд бар девор.

* * *

Соҳибдиле ба мадраса омад зи хонақоҳ,
Бишкаст аҳди суҳбати аҳли тариқро.
Гуфтагӣ: «Миёни олиму обид чӣ фарқ буд,
То ихтиёр кардӣ аз он ин тариқро?»
Гуфт: «Он гилеми хеш бадар мебарад зи мавҷ
В-ин ҷаҳд мекунад, ки бигирад тариқро».

Ҳикоят

Яке бар сари роҳе маст хуфта буд ва зимомии ихтиёр аз даст рафта. Обиде бар вай гузар кард ва дар ҳолати мустақбаҳи ӯ назар кард. Маст сар бароварду гуфт: «Изо марру биллагви марру кироман» (Чун сари инкор доранд, караме низ доранд).

Изо раайта асиман кун сотиран ва ҳалиман,
Ё ман туқаббиҳу амрӣ лима ло тамурру кариман?
Тарҷумаи байт:

Ҳангоме ки гунаҳкореро мебинӣ, пӯшандаву шикебо бош. Эй касе, ки кори моро зишт мешуморӣ, чаро бузургворона намегузарӣ?

Матоб, эй порсо, рӯй аз гунаҳкор,
Ба бахшояндагӣ дар вай назар кун.
Агар ман ноҷавонмардам ба кирдор,
Ту бар ман чун ҷавонмардон гузар кун.

Ҳикоят

Тоифаи риндон ба хилофи дарвеше бадар омаданд ва суханони носазо гуфтанд ва бизаданду биранҷониданд. Шикоят пеши пири тариқат бурд, ки чунин ҳоле рафт. Гуфт:

- Эй фарзанд, хирқаи дарвешон ҷомаи ризост. Ҳар кӣ дар ин қисват таҳаммули бемуродӣ накунад, муддаъисту хирқа ба ӯ ҳаром:

Дарёи фаровон нашавад тира ба санг,
Ориф ки биранҷад, туноқоб аст ҳанӯз.

* * *

Гар газандат расад, таҳаммул кун,
Ки ба афв аз гуноҳ пок шавӣ.
Эй бародар, чу хок хоҳӣ шуд,
Хок шав, пеш аз он ки хок шавӣ.

Ҳикоят

Ин ҳикоят шунав, ки дар Бағдод
Роят пардаро халоф афтод.
Роят аз гарди роҳу ранчи рикоб
Гуфт бо парда аз тариқи итоб:
Ману ту ҳарду ду хочатошонем,
Бандаи боргоҳи султонем.

Ман зи хидмат даме наёсудам,
Гоҳу бегоҳ дар сафар будам.
Ту на ранҷ озмудай, на ҳисор,
На биёбону боду гарду губор.
Қадами ман ба саъй пештар аст,
Пас, чаро иззати ту бештар аст?
Ту бари бандагони маҳруй,
Бо канизони ёсуманбӯй.
Ман фитода ба дасти шогирдон,
Ба сафар пойбанду саргардон.
Гуфт: Ман сар бар остон дорам,
На чу ту сар бар осмон дорам.
Ҳар кӣ беҳуда гардан афрозад,
Хештанро ба гардан андозад.

Ҳикоят

Яке аз соҳибдилон зӯрозмоеро дид ба ҳам даромада
ва каф бар димоғ оварда. Гуфт: Инро чӣ ҳолат аст?
Гуфтанд: Фалон дашном додаш. Гуфт: Ин фурӯмоя ҳазор
ман санг бармедорад ва тоқати сухане намеорад?

Лофи сарпанчагию даъвии мардӣ бигуздор,
Оқизи нафси фурӯмоя чи мардӣ, чи занӣ,
Гарат аз даст барояд, даҳане ширин кун,
Мардӣ он нест, ки муште бизанӣ бар даҳане.

* * *

Гарат худ бардарад пешонии пил,
На мард аст он, ки дар вай мардумӣ нест.
Банӣ Одам сиришт аз хок доранд,
Агар хокӣ набошад, одамӣ нест.

Ҳикоят

Бузургеро пурсидам аз сирати ихвони сафо. Гуфт:

- Камина он, ки муроди хотири ёрон бар масолихи хеш муқаддам дорад ва ҳукамо гуфтаанд: Бародар, ки дар банди хеш аст, на бародару на хеш аст.

Ҳамроҳ агар шитоб кунад, ҳамраҳи ту нест,
Дил дар қасе мабанд, ки дилбастваи ту нест.

* * *

Чун набувад хешро диёнаату тақво,
Қатъи раҳим беҳтар аз муваддати қурбо.

Ёд дорам, ки муддаӣ дар ин байт бар қавли ман
эътироз карду гуфт:

- Ҳақ таоло дар китоби мачид аз қатъи раҳим наҳӣ
кардааст ва ба муваддат зилқурбо фармуда. Он чӣ ту
гуфтӣ, муноқизи он аст.

Гуфтам:

- Ғалат кардӣ, ки мувофиқи Қуръон аст. Ва ин
ҷоҳадока ало ан тушрика бӣ мо лайса лака биҳи илмун
фало тутиҳумо (Тарҷумааш: Агар бикӯшанд, ки маро ту
аз рӯи ноогоҳӣ ширк оварӣ, итоаташон нақун).

Ҳазор хеш, ки бегона аз Худо бошад,
Фидои як тани бегона, к-ошно бошад.

Ҳикоят

Пирмарде латиф дар Бағдод
Духтарашро ба кафшдӯзе дод.
Мардаки сангдил чунон бигаид
Лаби духтар, ки хун аз ӯ бичакид.
Бомдодон падар чунон дидаш,
Пеши домод рафту пурсидаш,
К-эй фурумоя, он чӣ дандон аст,
Чанд хой лабаш, на анбон аст.

Ба маъвоҳат пагуфтаи ин гуфтор,
Ҳақиқат бигзори ҷид аз ӯ бардор!
Хӯи бад дар табиате, ки нишаст,
Нараҳад ҷуз ба вақти марғ аз даст.

Ҳикоят

Овардаанд, ки фақеҳе духтаре дошт бағоят зиштрӯй,
ба ҷои занон расида. Бо вучуди ҷиҳозу неъмат касе дар
мунокаҳати ӯ рағбат наменамуд.

Зишт бошад дабиқию дебо,
Ки бувад бар арӯси нозебо.

Филҷумла ба ҳукми зарурат никоҳаш бо зарире
бибастанд. Овардаанд, ки ҳақиме дар он таърих аз
Сарандеб омада буд, ки дидаи нобино равшан ҳамекард.
Фақеҳро гуфтанд: «Домодро чаро илоҷ накуни?» Гуфт:
«Тарсам, ки бино шаваду духтарро талоқ диҳад».

Шӯи зани зиштрӯй нобино бех!

Ҳикоят

Подшоҳе ба дидаи ҳақорат ба тоифаи дарвешон
назар кард. Яке аз он миён ба фаросат ба ҷой овард ва
гуфт:

- Эй малик, мо дар ин дунё ба ҷайш аз ту камтарему
ба айш хуштар ва ба марғ баробару ба қиёмат беҳтар.

Агар кишвархудои комрон аст
В-агар дарвеш ҳоҷатманди нон аст,
Дар он соат, ки хоҳанд ину он мурд,
Нахоҳанд аз ҷаҳон беш аз кафан бурд.
Чу раҳт аз мамлакат барбаст хоҳӣ,
Гадоӣ беҳтар аст аз подшоҳӣ.

Зохири дарвешӣ чомаи жанда асту мӯи сутурда ва
хақиқати он дили зиндаву нафси мурда.

На он ки бар дари даъвӣ нишинад аз халқе
В-агар хилоф кунандаш, ба чанг бархезад.
Агар зи кӯҳ фуру ғалтад осиесанге,
На ориф аст, ки аз роҳи санг бархезад.

Тариқи дарвешон зикр асту шукри хидмату тоату
исору қаноату тавҳиду таваккулу таслиму таҳаммул. Ҳар
кӣ бад-ин сифатҳо мавсуф аст, дарвеш аст, агарчи дар
қабост. Аммо ҳарзагарде бенамози ҳавопарастии ҳавасбоз,
ки рӯзҳо ба шаб оварад дар банди шахвату шабҳо рӯз
кунад дар хоби ғафлат, бихурад, ҳар чӣ дар миён ояд ва
бигӯяд, ҳар чӣ бар забон ояд, ринд аст ва гар дар абост:

Эй дарунат бараҳна аз тақво,
К-аз бурун чомаи риё дорӣ,
Пардаи ҳафтранг дармагузор
Ту, ки дар хона бурё дорӣ!

Ҳикоят

Дидам гули тоза чанд даста
Бар гунбаде аз гиёҳ руста.
Гуфтам: Чӣ бувад гиёҳи ночиз,
То дар сафи гул нишинад ӯ низ?
Бигрист гиёҳу гуфт: Хомӯш,
Сухбат накунад карам фаромӯш,
Гар нест чамолу рангу бўям,
Охир, на гиёҳи боғи ўям?
Ман бандаи ҳазрати каримам,
Парвардаи неъматии қадимам.
Гар беҳунарам в-агар ҳунарманд,
Лутф аст умедам аз Худованд.
Бо он ки бизоате надорам,

Сармояи тоате надорам,
Ў чораи кори банда донад,
Чун ҳеч василаташ намонад.
Расм аст, ки моликони таҳрир
Озод кунанд бандаи пир.
Эй бор Худои оламорой,
Бар бандаи пири худ бибахшой.
Саъдӣ, раҳи каъбаи ризо гир,
Эй марди Худо, дари Худо гир!
Бадбахт касе, ки сар битобад
3-ин дар, ки даре дигар наёбад.

Ҳикоят

Ҳакимеро пурсиданд:

- Аз саховату шуҷоат кадом беҳтар аст?

Гуфт:

- Он киро саховат аст, ба шуҷоат чӣ хочат?!

Намонд Ҳотами Той, валек то абад
Бимонд номи баландаш ба некуй машхур.
Зақоти мол бадар кун, ки фузлаи разро
Чу боғбон бибурад, бештар диҳад ангур.

* * *

Набишта-ст бар гӯри Бахроми Гӯр,
Ки дасти карам беҳ зи бозуи зӯр.

БОБИ СЕВУМ ДАР ФАЗИЛАТИ ҚАНОАТ

Ҳикоят

Хоҳандаи мағрибӣ дар сафи баззозони Ҳалаб мегуфт:

- Эй худовандони неъмат, агар шуморо инсоф будию маро қаноат, расми суол аз ҷаҳон бархостӣ.

Эй қаноат, тавонгарам гардон,
Ки варои ту ҳеч неъмат нест.
Кунчи сабр ихтиёри Лукмон аст,
Ҳар киро сабр нест, ҳикмат нест.

Ҳикоят

Ду амирзода дар Миср буданд. Яке илм омӯхту дигаре мол андӯхт. Оқибатуламп он яке алломаи аср гашту ин яке азизи Миср шуд. Пас ин тавонгар ба чашми ҳақорат дар фақеҳ назар кардию гуфтӣ:

- Ман ба салтанат расидам ва ин ҳамчунон дар масканат бимондааст.

Гуфт:

- Эй бародар, шукри неъматӣ борӣ аззасмуҳу ҳамчунон афзунтар аст бар ман, ки мероси пайгамбарон ёфтам, яъне илм ва туро мероси Фиръавну Ҳомон расид, яъне мулки Миср.

Ман он мӯрам, ки дар поям бимоланд,
На занбӯрам, ки аз дастам биноланд.
Қучо худ шукри ин неъмат гузорам,
Ки зӯри мардумозорӣ надорам.

Ҳикоят

Дарвешеро шунидам, ки дар оташи фоқа месӯхт ва хирқа бар хирқа ҳамедӯхту таскини хотири мискинро ҳамегуфт:

Ба нони хушк қаноат кунему ҷомаи далқ,
Ки бори меҳнати худ бех, ки бори миннати халқ.

Касе гуфташ:

- Чи нишинӣ, ки фалон дар ин шаҳр табъе карим дорад ва караме амим. Миён ба хидмати озодагон баста ва бар дари дилҳо нишаста. Агар ба сурати ҳоли ту, чунон ки ҳаст, мутталиъ гардад, поси хотири азизон миннат дорад.

Гуфт:

- Хомӯш, ки дар пастӣ мурдан бех, ки ҳочат пеши касе бурдан.

Ҳам руқъа дӯхтан беху илзоми ганчи сабр,
К-аз баҳри ҷома руқъа бари хоҷагон набишт.
Ҳаққо, ки бо уқубати дӯзах баробар аст
Рафтан ба поймардии ҳамсоя дар биҳишт.

Ҳикоят

Яке аз мулуки Аҷам табибе ҳозиқ ба хидмати Муҳаммад - пайғамбар фиристод. Соле дар диёри Араб буд ва касе таҷриба пеши ӯ наёвард ва муолиҷа аз вай дарнаҳост. Пеши пайғамбар омад ва гила кард, ки маро барои муолиҷаи асҳоб фиристодаанд ва дар ин муддат касе илтифоте накард, то дар хидмате, ки бар банда муайян аст, ба ҷой оварад. Расул фармуд:

- Ин тоифаро тариқест, ки то иштиҳо голиб нашавад, нахуранд ва ханӯз иштиҳо боқӣ бувад, ки даст аз таом бидоранд.

Ҳаким гуфт:

- Ин аст мӯчиби тандурустӣ. Замин бибӯсиду бирафт.

Сухан он гаҳ кунад ҳаким оғоз,
Ё сарангушт сӯи луқма дароз,
Ки зи ногуфтаниш халал зояд,
Ё зи нохӯрданиш ба чон ояд.
Лочарам ҳикматаш бувад гуфтор,
Хӯрданиш тандурустӣ орад бор.

Ҳикоят

Дар сирати Ардашери Бобакон омадааст, ки ҳакими арабро пурсид, ки рӯзе чӣ моя таом бояд хӯрдан?

Гуфт:

- Сад дирамсанг кофият аст.

Гуфт:

- Ин қадар чӣ қувват диҳад?

Гуфт: Ҳоза-л-миқдору яҳмилука ва мо зода ало золика, фаанта ҳомилуху. (Ин миқдор туро бардорад ва агар аз ин афзуд, ту онро бардорӣ). Яъне он қадар туро бар пой ҳамедорад ва ҳар чӣ бар ин зиёдат кунӣ, ту ҳаммоли онӣ.

Хӯрдан барои зистану зикр кардан аст,
Ту муътақид, ки зистан аз баҳри х(в)ардан аст.

Ҳикоят

Ду дарवेशи хуросонӣ мулозими суҳбати якдигар сафар карданд. Яке заиф буд, ки ҳар ба ду шаб ифтор кардӣ ва дигаре қавӣ, ки рӯзе се бор хӯрдӣ. Қазоро бар дари шаҳре ба тухмати ҷосусӣ гирифтор омаданд. Ҳарду ба хонае карданду ба гил бароварданд. Баъд аз ду ҳафта маълум шуд, ки бегуноҳанд. Қавиро диданд

мурда ва заиф чон ба саломат бурда. Дар ин ачаб монданд.

Ҳакиме гуфт:

- Хилофи ин ачаб будӣ. Он яке бисёрхор буд, тоқати бенавой наёвард, ба сахтӣ ҳалок шуд. Ва ин дигар хештандор буд, лоҷарам бар одати хештан сабр кард ва саломат бимонд.

Чу кам хӯрдан табиат шуд касеро,
Чу сахтӣ пешаш ояд, сахл гирад.
Ва гар танпарвар аст андар фарохӣ,
Чу тангӣ бинад, аз сахтӣ бимирад.

Ҳикоят

Яке аз ҳукамо писарро наҳй кард аз бисёр хӯрдан, ки серӣ мардумро ранҷур кунад.

Гуфт:

- Эй падар, гуруснагӣ халқро бидушад. Нашунидаӣ, ки зарифон гуфтаанд: ба серӣ мурдан бех, ки гуруснагӣ бурдан.

Гуфт:

- Андоза ниғаҳ дор!

Кулу ва-шрабу ва ло тусрифу – яъне бихӯреду биёшомед, вале зиёдаравӣ накунад.

На чандон бихӯр, к-аз даҳонат барояд,
На чандон, ки аз заъф ҷонат барояд.

* * *

Бо он ки дар вучуди таом аст ҳаззи нафс,
Ранҷ оварад таом, ки беш аз қадар бувад.
Гар гулшакар хурӣ ба такаллуф, зиён кунад,
В-ар нони хушк дер хурӣ, гулшакар бувад.

* * *

Макун, гар мардумӣ, бисёрхорӣ,
Ки саг 3-ин мекашад бисёр хорӣ.

Ҳикоят

Ранчуреро гуфтанд:

- Дилаат чӣ мехоҳад?

Гуфт:

- Он ки дилам чизе нахоҳад.

Меъда чу пур гашту шикамдард хост,
Суд надорад хама асбоби рост.

Ҳикоят

Баққолеро дираме чанд бар сӯфиён гирд омада буд дар Восит ва ҳар рӯз мутолибат кардӣ ва суханони бохушунат гуфтӣ. Асҳоб аз тааннути вай хастахотир хамебуданд ва аз таҳаммул чора набуд. Соҳибдиле дар он миён гуфт:

- Нафсро ваъда додан ба таом осонтар аст, ки баққолро ба дирам.

Тарки эҳсони хоҷа авлотар,
К-эҳтимоли ҷафои баввобон.
Ба таманнои гӯшт мурдан бех,
Ки тақозои зишти қассобон.

Ҳикоят

Чавонмардеро дар чанги тотор ҷароҳате хавлноқ расид. Касе гуфт:

- Фалон бозаргон нушдору дорад. Агар бихоҳӣ, бошад, ки дарег надорад?

Гӯянд, он бозаргон ба бухл маъруф буд.

Гар ба ҷои нонаш андар суфра будӣ офтоб,
То қиёмат рӯзи равшан кас надидӣ дар ҷаҳон.

Ҷавонмард гуфт:

- Агар нӯшдору хоҳам, диҳад ё надидад ва агар
диҳад, манфиат кунад ё накунад? Боре хоستان аз ӯ захира
кушанда аст.

Ҳар чӣ аз дунон ба миннат хостӣ,
Дар тан афзудию аз ҷон костӣ.

Ва ҳакимон гуфтаанд: «Оби ҳаёт агар фурушанд,
филмасал, ба оби рӯй, доно наҳарад, ки мурдан ба иллат,
беҳ аз зиндагӣ ба зиллат».

Агар ҳанзал хурӣ аз дасти хушхӯй,
Беҳ аз ширинӣ аз дасти турушрӯй.

Ҳикоят

Яке аз уламо хурандаи бисёр дошту қафофи андак.
Бо яке аз бузургон, ки дар ҳаққи ӯ муътақид буд, бигуфт.
Рӯй аз таваққуи ӯ дарҳам кашид ва тааррузи суол аз аҳли
адаб дар назараш нописанд омад.

Зи бахт рӯй туруш карда пеши ёри азиз
Марав, ки айш бар ӯ низ талх гардонӣ.
Ба ҳоҷате ки равӣ, тозарӯю хандон рав,
Фуру набандад кори кушодапешонӣ.

Овардаанд, ки андаке дар вазифаи ӯ зиёдат кард ва
бисёр аз иродат кам. Донишманд чун пас аз чанд рӯз
маваддати маъхӯд барқарор надид, гуфт:

Сияса-л-матоиму ҳина-з-зулли йаксибуҳо,
Ал-қидру мунгасабун ва-л-қадру махфузун.

Гарчумаи байт:

Чӣ бад аст ғизоҳое, ки бо хорӣ ба даст ояд, чи дар ин
ҳол дег ба сар бор асту появу манзалат фуруд омада.

Нонам афзуду обрӯям кост,
Бенавой беҳ аз мазаллати хост.

Ҳикоят

Дарвешеро зарурат пеш омад, касе гуфт:

- Фалон неъмате дорад беқиёс. Агар ба ҳочати ту
вокиф гардад, ҳамоно ки дар қазои он таваккуф раво
надорад.

Гуфт:

- Ман ўро надонам.

Гуфт:

- Манат роҳбарӣ кунам.

Дасташ гирифт, то ба манзили он шахс даровард.
Якero дид, лаб фуруҳишта ва тунд нишаста. Баргашту
сухан нагуфт.

Касе гуфташ:

- Чӣ кардӣ?

Гуфт:

- Атои ўро ба лиқои ў бахшидам.

Мабар ҳочат ба наздики турушрӯй,
Ки аз хӯи бадаш фарсуда гардӣ.
Агар гӯй ғами дил, бо касе гӯй,
Ки аз рӯяш ба нақд осуда гардӣ.

Ҳикоят

Хушқоле дар Искандария инони тоқати дарвеш аз
даст рафта буд, дарҳои осмон бар замин баста ва фарёди
аҳли замин ба осмон пайваста:

Намонд чонвар аз ваҳшу тайру моҳию мӯр,
Ки бар фалак нашуд аз бемуродӣ афғонаш.
Ачаб, ки дуди дили халқ чамъ менашавад,
Ки абр гардаду селоби дида боронаш.

Дар чунин соле муханнасе дур аз дӯстон, ки сухан
дар васфи ӯ тарки адаб аст, хосса дар ҳазрати бузургон ва
ба тариқи эҳмол аз он даргузаштан ҳам нашоёд, ки
тоифае бар аҷзи гӯянда ҳамл кунанд, бар ин ду байт
иктисор кунем, ки андак далели бисёре бошад муште
намудори харворе.

Гар татар бикшад ин муханнасро,
Татареро дигар набояд кушт.
Чанд бошад чу ҳисри Бағдодаш
Об дар зеру одаме дар пушт?

Чунин шахсе, ки як тараф аз наъти ӯ шунидӣ, дар ин
сол неъмате бекарон дошт, тангдастонро симу зар додӣ ва
мусофиронро суфра ниҳодӣ. Гурӯҳе дарвешон аз чаври
фоқа ба чон омада буданд, оҳанги даъвати ӯ карданду
мушоварат ба ман оварданд. Сар аз мувофиқат боззадаму
гуфтам:

Нахурад шер нимхӯрдаи сағ
В-ар бимирад ба сахтӣ андар ғор.
Тан ба бечорагию гурсунагӣ
Биниху даст пеши сифла мадор.
Гар Фаридун шавад ба неъмату мулк,
Беҳунарро ба ҳеч кас машмор.
Парниёну насич бар ноаҳл
Лочварду тилост бар девор.

Ҳикоят

Ҳолами Тоиро гуфтанд:

- Аз худ бузургхимматтар дар ҷаҳон дидаӣ ё шундаӣ?

Гуфт:

- Бале. Рӯзе чихил шутур қурбонӣ карда будам умарои арабро. Пас ба гӯшаи саҳрое ба ҳоҷате берун рафта будам. Хорканеро дидам, пушта фароҳам оварда. Гуфтамаш:

- Ба меҳмонии Ҳотам чаро наравӣ, ки халқе бар симоти ӯ гирд омадаанд?

Гуфт:

- Ҳар кӣ нон аз амали хеш х(в)арад,

Миннат аз Ҳотами Той набарад.

Ман ӯро ба ҳиммату ҷавонмардӣ аз худ бартар дидам.

Ҳикоят

Мӯсо алайҳиссалом, дарвешеро дид, аз бараҳнагӣ ба рег-андар шуда.

Гуфт: Эй Мӯсо, дуо кун, то Худои азза ва ҷалла маро кафофе диҳад, ки аз бетоқатӣ ба ҷон омадам. Мӯсо дуо карду бирафт. Пас аз чанд рӯз ки боз омад аз муноҷот, мардро дид гирифторм ва халқе анбӯх бар ӯ гирд омада.

Гуфт:

- Ин чӣ ҳолат аст?

Гуфтанд:

- Ҳамр хӯрдааст ва арбада карда ва касеро кушта. Акнун ба қисос фармудаанд ва латифон гуфтаанд.

Он кӣ ҳафт иқлими олабро ниҳод,

Ҳар касеро он чи лоиқ буд, дод.

* * *

Гурбаи мискин агар пар доштӣ,

Тухми гунҷишк аз замин бардоштӣ.

Он ду шохи гов агар хар доштӣ,
Одамиро назди худ нагзоштӣ.

* * *

Очиз бошад, ки дасти қудрат ёбад
Бархезаду дасти очизон бартобад.

Ва лав басата-аллоху-р-ризка ли ибодиҳи лабағав
фи-л-арзи – яъне агар рӯзе бандагонро густариш меод,
ҳар оина дар замин ба нофармонию ситам дармеёзиданд.

Мӯсо ба ҳикмати Ҷаҳнофарин иқрор кард ва аз
таҷосури хеш истиғфोर.

Мозо ахозака ё мағрура фи-л-хатари,
Ҳатто ҳалакта фа лайта-н-намла лам ятир.

Тарҷумаи байт:

Эй фирефтаи дунё, чӣ чиз туро дар хатар фуру бурд,
го ҳалок шудӣ? Эй кош, мӯрча пар дарнаёвардию парвоз
накардӣ!

Сифла чу чоҳ омаду симу зараш,
Силӣ хоҳад ба зарурат сараш.
Он нашунидӣ, ки ҳақиме чӣ гуфт:
«Мӯр ҳамон беҳ, ки набошад параш».

* * *

Он кас, ки тавонгарат намегардонад,
Ў маслиҳати ту аз ту беҳтар донад.

Ҳикоят

Аъробиро дидам дар ҳалқаи чавҳариёни Басра.
Ҳикоят ҳамекард, ки вақте дар биёбоне роҳ гум карда
будам ва аз зод чизе бо ман намонда ва дил бар ҳалок

Ҳикоят

Ҳаргиз аз даври замон нанолида будаму рӯй аз гардиши осмон дарҳам накашида, магар вақте ки поям бараҳна буд ва иститоати пойпӯшӣ надоштам. Ба чомиъи Кӯфа даромадам тангдил, якеро дидам, ки пой надошт. Сипоси неъматӣ Ҳақ ба ҷой овардаму бар бекафшӣ сабр кардам:

Мурғи бирён ба чашми мардumi сер
Камтар аз барги тарра бар хон аст.
В-он киро дастгоҳу қувват нест,
Шалғами пухта мурғи бирён аст.

Ҳикоят

Яке аз мулк бо тана чанд аз хоссон дар шикоргоҳе ба зимистон аз иморат дур афтод. Шаб даромад, хонаи деҳқоне диданд.

Малик гуфт:

- Шаб ба он ҷо равам, то заҳмати сармо набошад.

Яке аз вузаро гуфт:

- Лоикӣ қадри подшоҳон набошад ба хонаи деҳқоне илтиҷо кардан. Ҳамин ҷо хайма занему оташ кунем.

Деҳқонро хабар шуд. Моҳазаре овард ва замин бӯсиду гуфт:

- Қадри баланди султон бад-ин қадр нозил нашудӣ, валекин нахостанд, ки қадри деҳқон баланд гардад.

Маликро сухан гуфтани ӯ матбуъ омад. Шабонгоҳ ба манзили ӯ нақл карданд. Бомдодонаш хилъат фармуд. Деҳқон дар рикоби султон ҳамарафту мегуфт:

Зи қадру шавкати султон нагашт чизе кам
Аз илтифот ба меҳмонсаройи деҳқоне.
Кулоҳгӯшаи деҳқон ба офтоб расид,
Ки соя бар сараш андохт чун ту султоне.

Ҳикоят

Гадое мутамавилро ҳикоят кунанд, ки неъмате вофир андӯхта буд, подшоҳ гуфташ:

- Ҳаменамоянд, ки моли бекарон дорӣ ва моро муҳимме ҳаст. Агар ба бархе аз он дастгирӣ кунӣ, чун иртифоъ расад, вафо карда шавад.

Гуфт:

- Эй худованди рӯи замин, лоиқи қадри бузургвори подшоҳ набошад дасти Ҳиммат ба моли чун ман гадое олуда кардан, ки чав-чав фароҳам овардаам.

Гуфт:

- Ғам нест, ки ба татар медиҳам. Ал-ҳабисоту ли-л-ҳабисина – яъне занҳои бадқора насиби мардони зиштқирдоранд.

Ғар оби чоҳи насронӣ на пок аст,
Чухуди мурда мешӯӣ, чӣ бок аст.

Қолу ачину-л-килси лайса би тоҳирин,
Кулро насудду бихи шуқуқа-л-мабрази.

Тарҷумаи байт:

Гуфтанд: хамири оҳак покиза нест,
Гуфтем: шикофҳои мабразро бад-он мебандем.

Шунидам, ки сар аз фармони малик боззадӯ хуччат овардан гирифт ва шӯхчашмӣ кардан. Малик фармуд, то мазмуни хитоб ба ӯ заҷру тавбих муҳаллас карданд:

Ба латофат чу барнаёяд кор,
Сар ба беҳурматӣ кашад ночор.
Ҳар кӣ бар хештан набахшояд,
Ғар набахшад касе бар ӯ, шояд.

Ҳикоят

Бозаргонеро дидам, ки саду панҷоҳ шутур бор дошт ва чихил бандаву хидматгор. Шабе дар чазираи Кеш маро ба хучраи хеш даровард. Ҳама шаб наёрамид аз суханҳои парешон гуфтан, ки фалон апборам ба Туркистон аст ва фалон бизоат ба Ҳиндустон ва ин қиблаи фалон замин аст ва фалон чизро фалон замин. Гоҳ гуфтӣ: Хотири Искандария дорам, ки ҳавое хуш аст. Боз гуфтӣ: На, ки дарёи Мағриб мушавваш аст. Саъдиё, сафаре дигар дар пеш аст. Агар он карда шавад, бақияти умри хеш ба гӯшае бинишинам. Гуфтам:

- Он кадом сафар аст?

Гуфт:

- Гӯгирди порсӣ хоҳам бурдан ба Чин, ки шунидам, қимате азим дорад ва косаи чинӣ ба Рум орам ва дебои румӣ ба Ҳинд ва фӯлоди ҳиндӣ ба Ҳалаб ва обгинаи ҳалабӣ ба Яман ва бурди ямонӣ ба Порс ва з-он нас тарки тичорат кунам ва ба дуконе бинишинам.

Инсоф, аз ин мохулиё чандон гуфт, ки беш тоқати гуфтаваш намонд.

Гуфт:

- Эй Саъдӣ, ту ҳам сухане бигӯй аз онҳо, ки дидаию шунидай.

Гуфтам:

Он шунидастӣ, ки дар ақсои Гӯр

Борсолоре бияфтод аз сутур.

Гуфт: Чашми танги дунёдӯстро

Ё қаноат пур кунад, ё хоки гӯр!

Ҳикоят

Молдореро шунидам, ки ба бухл чунон маъруф буд, ки Ҳотами Той дар қарам. Зоҳири ҳолаш ба неъматӣ дунё ораста ва ҳиссати нафси чибиллӣ дар вай ҳамчунон

мутамаккин то ба чое, ки ноне ба чоне аз даст надодӣ ва гурбаи Абӯхурайраро ба лукмае нанавохтӣ ва сағи асҳоб-улкаҳфро устухоне наяндохтӣ. Филҷумла, хонаи ӯро касе надидӣ даркушода ва суфраи ӯро саркушода.

Дарвеш ба чуз бӯи таомаш нашунидӣ,
Мурғ аз паси нон хӯрдани ӯ дона начидӣ.

Шунидам, ки ба дарёи Мағриб - андар роҳи Миср баргирифта буд ва хаёли фиръавнӣ дар сар. Ҳатто изо адракаҳу-л-ғарақ – (яъне то ин ки ғарқ ӯро дарёфт). Боде муҳолифи киштӣ баромад.

Бо табъи малулат чӣ кунад дил, ки насозад,
Шурта ҳама вақте набувад лоиқи киштӣ.

Дастӣ дуо бароварду фарёди бефоида хондан гирифт. Ва изо ракибу фи-л-фулки даъавуллоҳа мухлисина лаҳу-д-дин – (яъне ва чуи бар киштӣ савор шуданд, Худойро хонданд дар ҳоле ки аз барои ӯ дину равиширо покиза гардониданд).

Дастӣ тазарруъ чӣ суд бандаи мӯхтоҷро
Вақти дуо бар Худой, вақти карам дар бағал?

* * *

Аз зару сим роҳате бирасон,
Хештан ҳам таматуъе баргир.
В-он гаҳ ин хона, к-аз ту хоҳад монд,
Хиште аз симу хиште аз зар гир!

Овардаанд, ки дар Миср ақориби дарвеш дошт, ба бақияти моли ӯ тавонгар шуданд ва чомаҳои куҳан ба марги ӯ бидариданд ва хазу дамётӣ буриданд. Ҳам дар он ҳафта якеро дидам аз эшон бар бодпое равон ва ғулومه дар пай давон.

Вах, ки гар мурда бозгардидӣ
Ба миёни қабилаву пайванд,
Радди мерос сахттар будӣ
Ворисонро зи марги хешованд.

Ба собикаи маърифате, ки дар миёни мо буд,
остинаш гирифтам ва ин байт бар ӯ хондам:

Бихур, эй нексирати сарамард,
К-он нигунбахт гирд карду нах(в)ард.

Ҳикоят

Сайёде заифро моҳие қавӣ ба дом - андар афтод,
тоқати ҳифзи он надошт, моҳӣ бар ӯ ғолиб омад ва дом аз
дасташ даррабуду бирафт.

Шуд ғулуме, ки оби чӯй орад,
Оби чӯй омаду ғулом бибурд.
Дом ҳар бор моҳӣ овардӣ,
Моҳӣ ин бор рафту дом бибурд.

Дигар сайёдон дарег хӯрданд ва маломаташ карданд,
ки чунин сайде дар домат афтод ва надонистӣ нигоҳ
доштан?!

Гуфт:

- Эй бародарон, чӣ тавон кардан? Маро рӯзӣ набуд
ва мохиро хамчунон рӯзе монда буд.

Сайёди берӯзӣ дар Дачла моҳӣ нагирад ва моҳии
беачал бар хушк намирад.

Ҳикоят

Даступобуридае ҳазорпое бикушт. Соҳибдиле бар ӯ
гузар карду гуфт:

- Субҳоналлоҳ, бо ҳазор пой, ки дошт, чун ачалаш
фаро расид, аз бедаступое гурехтан натавонист.

Чу ояд зи пай душмани ҷонситон,
Бибандад ачал пой аспи давон.
Дар он дам, ки душман паёпай расид,
Камони каёнӣ бибояд кашид.

Ҳикоят

Аблаҳеро дидам самин, хилъате самин дар бар ва
маркабе тозӣ дар зер ва қасабе мисрӣ бар сар.

Касе гуфт:

- Саъдӣ, чӣ гуна ҳамебинӣ ин дебои муълам бар ин
хайвони лоялам?

Гуфтам:

- Хатте зишт аст, ки ба оби зар набишта-аст.

Қад шобаҳа би-л-варо химорун,
Ичлан часадан лаху хуворун.

Тарҷумаи байт:

Ҳамоно харе ба одамӣ монанд шудааст,
Гӯсолаест, ки садои гов дорад.

Як хилқати зебо беҳ аз ҳазор хилъати дебо.

Ба одамӣ нагавон гуфт монад ин хайвон,
Магар дураву дастору нақши берунаш.
Нигар ту дар ҳама асбобу мулку ҳастии ӯ,
Ки ҳеч чиз набинӣ ҳалол чуз хунаш.

* * *

Шариф агар мутазаъиф шавад, хаёл мабанд,
Ки пойгоҳи баландаш заиф хоҳад шуд.

В-ар остонаи симин ба мехи зар бизанад,
Гумон мабар, ки яхуди шариф хоҳад шуд.

Ҳикоят

Дузде гадоеро гуфт:

- Шарм надорӣ, ки даст аз барои чаве сим пеши ҳар
лаим дароз мекунӣ?

Гуфт:

Даст дароз аз пайи як ҳабба сим
Беҳ, ки бибурранд ба донгею ним.

Ҳикоят

Муштзанеро ҳикоят кунанд, ки аз даҳри муҳолиф ба
фигон омада ва ҳалқи фароҳ аз дасти танг ба ҷон расида.
Шикоят пеши падар бурду иҷозат хост, ки азми сафар
дорам, магар ба қуввати бозу домани коме фарочанг
орам.

Фазлу ҳунар зоиъ аст, то нанамоянд,
Уд бар оташ ниҳанду мушк бисоянд.

Падар гуфт:

- Эй писар, хаёли муҳол аз сар бадар кун ва пои
қаноат дар домани саломат каш, ки бузургон гуфтаанд:
«Давлат на ба кӯшидан аст, чора кам чӯшидан аст».

Кас натавонад гирифт домани давлат ба зӯр,
Кӯшиши бефоида-ст вусма бар абрӯи кӯр.

* * *

Чӣ кунад зӯрманди ворунбахт,
Бозуи бахт беҳ, ки бозуи сахт.

Агар ба ҳар сари мӯет сад хирад бошад,
Хирад ба кор наояд, чу бахт бад бошад.

Писар гуфт:

-- Эй падар, фавоиди сафар бисёр аст аз нузхати хотиру ҷарри манофиъ ва дидани аҷоибу шунидани гароиб ва тафреҳи булдону мучовирати хуллон ва таҳсили ҷоҳу адаб ва мазиди молу муктасаб ва маърифати ёрону таҷрибати рӯзгор, ҷунон ки соликони тариқат гуфтаанд:

То ба дуккону хона дар гаравӣ,
Ҳаргиз, эй хом, одамӣ нашавӣ.
Бирав, андар ҷаҳон тафарруч кун
Пеш аз он рӯз, к-аз ҷаҳон биравӣ.

Падар гуфт:

- Эй писар, манофиъи сафар, ҷунин ки гуфтӣ, бешумор аст, валекин мусаллам чанд тоифарост: нахустин бозаргоне, ки бо вучуди неъмату макнат ғуломону канизон дорад диловез ва шогирдони ҷобук, ҳар рӯз ба шаҳреву ҳар шаб ба мақоме ва ҳар дам ба тафарруҷоҳе аз наими дунё мутаматтиъ:

Мунъим ба кӯҳу дашту биёбон ғариб нест,
Ҳар ҷо ки рафт, хайма заду хобгоҳ сохт.
В-онро, ки бар муроди ҷаҳон нест дастрас,
Дар зоду буми хеш ғариб асту ношинохт.

Дувум, олиме ки ба мантиқи ширин ва қуввати фасоҳату мояи балоғат ҳар ҷо равад, ба хидмати ӯ иқдом намояндӯ икром кунанд.

Вучуди мардуми доно мисоли зарри тилост,
Ки ҳар кучо биравад, қадру қиматаш донанд.

Бузургзодаи нодон ба шаҳр вомонад,
Ки дар диёри ғарибаш ба ҳеч настонанд.

Сеюм, хубрӯе ки даруни соҳибдилон ба мухولاتаги ӯ майл кунад, ки бузургон гуфтаанд: «Андаке чамол бех аз бисёре мол». Ва гӯянд: «Рӯи зебо марҳами дилҳои хаста асту калиди дарҳои баста». Лочарам сухбати ӯро ҳама ҷой ганимат шиносанд ва хидматашро миннат донанд.

Шоҳид он ҷо ки равад, ҳурмату иззат бинад,
В-ар биронанд ба қаҳраш падару модари ҳеш.
Парри товус дар авроқи масоҳиф дидам,
Гуфтам: «Ин манзалат аз қадри ту медонам беш».
Гуфт: «Хомӯш, ки ҳар кас, ки чамоле дорад,
Ҳар кучо пой ниҳад, даст бидорандаш пеш».

* * *

Чун дар писар мувофиқию дилбарӣ бувад,
Андеша нест, гар падар аз вай барӣ бувад.
Ӯ гавҳар аст, гӯ, садафаш дар ҷаҳон мабош,
Дурри ятимро ҳама кас муштарӣ бувад.

Ҷаҳорум, хушовозе, ки ба ҳанҷараи довудӣ об аз ҷараёну мурғ аз таярон боздорад. Пас ба василати ин фазилат дили муштоқон сайд кунад ва арбоби маънӣ ба мунодаматаи ӯ рағбат намоянд ва ба анвоъ хидмат кунанд.

Самъӣ ило хусни-л-ағонӣ,
Ман заллазӣ ҷасса-л-масонӣ?

Тарҷумаи байт:

Гӯш бар овозҳои хушу форам доштаам,
Кист, ки даст ба соз барад?

Чӣ хуш бошад оҳанги нарми ҳазин
Ба гӯши ҳарифони масти сабӯҳ.
Беҳ аз рӯи зебост овози хуш,
Ки он ҳаззи нафс асту ин кути рӯҳ.

Панҷум, камина пешаваре, ки ба саъйи бозу кафофе
ҳосил кунад, то обрӯӣ аз баҳри нон рехта нагардад, чунон
ки хирадмандон гуфтаанд:

Гар ба ғарибӣ равад аз шаҳри хеш,
Сахтию меҳнат набарад пинадӯз.
В-ар ба харобӣ фитад аз мамлакат,
Гурсуна хусбад малики Нимрӯз.

Чунин сифатҳо, ки баён кардам, эй фарзанд, дар
сафар мӯчиби ҷамъияти хотир аст ва доияи тиби айни ва
он кӣ аз ин ҷумла бебаҳра аст, ба ҳаёли ботил дар ҷаҳон
биравад ва дигар касаш ному нишон нашунавад:

Ҳар он ки гардиши гетӣ ба кини ӯ бархост.
Ба ғайри маслиҳаташ раҳбарӣ кунад айём.
Кабӯтаре, ки дигар ошён нахоҳад дид,
Қазо ҳамебарадаш то ба сӯи донаву дом.

Писар гуфт:

- Эй падар, қавли ҳукаморо чӣ гуна муҳолифат
кунам, ки гуфтаанд: «Ризқ агарчи мақсум аст, ба асбоби
ҳусули он тааллақ шарт аст ва бало гарчи мақдур, аз
абвоби духули он эҳтироз вочиб».

Ризқ агарчанд бегумон бирасад,
Шарти ақл аст ҷустан аз дарҳо.
В-арчи кас бе аҷал нахоҳад мурд,
Ту марав дар даҳони аждарҳо.

Дар ин сурат, ки манам, бо пили дамон бизанам ва бо шери жаён панҷа дарафканам. Пас, маслиҳат он аст, эй падар, ки сафар кунам, ки аз ин беш тоқати бенавоӣ намеорам:

Чун мард дарфитод зи чою мақоми хеш,
Дигар чӣ ғам хурад, ҳама офоқ чоӣ ўст.
Шаб ҳар тавонгаре ба сарое ҳамеравад,
Дарвеш ҳар кучо, ки шаб ояд, саройи ўст.

Ин бигуфт ва падарро видеоъ карду ҳиммат хост ва равон шуду бо худ ҳамегуфт:

Хунарвар чу бахташ набошад ба ком,
Ба чое равад, к-аш надонанд ном.

Ҳамчунин то бирасид ба канори обе, ки санг аз салобати ў бар санг ҳамеомаду хурӯш ба фарсанг мерафт.

Саҳмгин обе, ки мургобӣ дар ў эман набудӣ,
Камтарин мавҷ осиесанг аз канораш даррабудӣ.

Гурӯҳе мардумонро дид, ҳар як ба қурозае дар маъбар нишаста ва раҳти сафар баста. Ҷавонро дастӣ ато баста буд, забони сано баркушуд, чандон ки зорӣ кард, ёрӣ накарданд.

Бе зар натавонӣ, ки кунӣ бар кас зӯр
В-ар зар дорӣ, ба зӯр мухтоҷ най.

Маллоҳи бемурувват ба ханда баргардиду гуфт:

Зар надорӣ, натавон рафт ба зӯр аз дари ёр,
Зӯри даҳ мард чӣ бошад, зари якмарда биёр!

Чавонро дил аз таънаи маллоҳ ба ҳам баромад, хост,
ки аз ӯ интиқом кашад. Киштӣ рафта буд, овоз доду гуфт:
- Агар бад-ин чома, ки пӯшидаам, қаноат кунӣ, дарег
нест.

Маллоҳ тамаъ карду ба киштӣ бозгардонд.

Бидӯзад шараҳ дидаи хушманд,
Дарорад тамаъ мурғу моҳӣ ба банд.

Чандон ки ришу гиребони маллоҳ ба дасти чавон
афтод. ба худ даркашид ва бемуҳобо кӯфтан гирифт.
Ёраш аз киштӣ бадар омад, то пуштӣ кунад, ҳамчунин
дуруштӣ диду пушт бидод. Чуз ин чора надоштанд, ки бо
ӯ ба мусолаҳат гароянд ва ба учрат мусомаҳат намоянд.

Чу нархош бинӣ, таҳаммул биёр,
Ки сахлӣ бибандад дари корзор.
Ба ширинзабонию лутфу х(в)ашӣ,
Тавонӣ, ки пиле ба мӯе кашӣ.
Латофат кун он чо, ки бинӣ ситез,
Набуррад қазӣ нармро теги тез.

Ба узри мозӣ дар қадамаш фитоданд ва бўсае чанд
ба нифок ба сару чашмаш доданд. Пас ба киштӣ
дароварданду равон шуданд, то бирасиданд ба сутуне, ки
аз иморати Юнон дар об истода. Маллоҳ гуфт:

- Киштиро халале ҳаст, яке аз шумо, ки диловартар
аст, бояд. ки бад-ин сутун биравад ва хигоми киштӣ
бигирад, то иморат кунем.

Чавон ба ғурури диловарӣ, ки дар сар дошт, аз
хасми дилозурда наяндешид ва қавли ҳукамо муътабар
надошт, ки гуфтаанд: «Ҳар киро ранче ба дил расондӣ,
агар дар ақиби он сад роҳат бирасонӣ, аз подоши он як
ранчиш эмин мабош, ки пайкон аз ҷароҳат бадар ояд ва
озор дар дил бимонад».

Чи хуш гуфт Бектош бо хайл тош:
«Чу душман хорошидӣ, эмин мабош!»

* * *

Машав эмин, ки тангдил гардӣ,
Чун зи дастат диле ба танг ояд.
Санг бар бораи ҳисор мазан,
Ки бувад, к-аз ҳисор санг ояд.

Чандон ки миквади киштӣ ба соид барпечиду болон
сутун рафт, маллоҳ зимом аз кафаш даргусаяонид ва
киштӣ биронд. Бечора мутаҳаййир бимонд, рӯзе ду
балову меҳнат кашид ва сахтӣ дид, севум рӯз хобаш
гиребон гирифт ва ба об андохт. Баъд аз шабонрӯзе дигар
ба канор афтод, аз ҳаёташ рамаке монда Барги дарахтон
сӯрдан гирифт ва беҳи гиёҳон баровардан, то андаке
қувват ёфт. Сар дар биёбон ниҳод ва хамерафт, то
ташнаву бетоқат ба сари чоҳе расид: кавме бар ӯ гирд
омада, шарбате об ба пашизе ҳамеошомиданд. Чавобро
пашизе набуд, талаб карду бечорагӣ намуд, раҳмат
наёварданд, дастӣ тааддӣ дароз кард, муяссар нашуд. Ба
зарурат тәне чандро фуру кӯфт. Мардон галаба кардану
бемухобош бизаданду маҷрӯҳ шуд.

Пашша чу пур шуд, бизанад пилро.
Бо ҳама тундию салобат ки ўст.
Мӯрчагонро чу бувад иттифок,
Шери жаёнро бидаронанд пӯст.

Ба ҳукми зарурат дар пайи корвоне афтоду бирафт.
Шабонгах бирасиданд ба мақоме, ки аз дуздон пуртар
буд. Корвониёнро дид, ларза бар андом афтода ва дил
бар ҳалок ниҳода. Гуфт:

- Андеша мадоред, ки яке манам дар ин миён, ки ба
танҳо панҷоҳ мардро чавоб диҳам ва дигар чавонон ҳам
ёрӣ кунанд.

Ин бигуфту мардуми корвонро ба лофи ӯ дил қавӣ гашт ва ба суҳбаташ шодмонӣ карданд ва ба зоду обаш дастгирӣ воҷиб донистанд. Ҷавонро оташи меъда боло гирифта буд ва инони тоқат аз даст рафта. Луқмае чанд аз сари иштиҳо тановул кард ва даме чанд об дар сараш ошомид, то деви дарунаш биёромиду бихуфт. Пирмарде ҷаҳондида дар он миён буд, гуфт:

- Эй ёрон, ман аз ин бадрақаи шумо андешанокам, на чандон ки аз дуздон, чунон ки ҳикоят кунанд, ки араберо дираме чанд гирд омада буд ва ба шаб аз ташвиши луриён дар ҳона танҳо хобаш намебурд. Якеро пеши худ овард, то ваҳшати танҳои ба дидори ӯ мунсариф кунад ва шабе чанд дар суҳбати ӯ буд, чандон ки бар дирамҳои иттилоъ ёфт, бибурду бихурду сафар кард. Бомдодон диданд арабро гирёну урён. Гуфтанд: «Ҳол чист? Магар он дирамҳои туро дузд бурд?»

Гуфт: - Ло, валлоҳ, бадрақа бурд!

Харгиз эмин зи мор наншастам,
Ки бидонистам, он чи хислати ӯст.
Заҳми дандони душмане батар аст,
Ки намояд ба ҷашми мардум дӯст.

Чӣ донед, агар ин ҳам аз ҷумлаи дуздон бошад, ки ба айёри дар миёни мо тарбия шудааст, то ба вақти фурсат ёронро хабар кунад, маслиҳат он бинам, ки мар ӯро хуфта бимонему биронем.

Ҷавонро тадбири пир устувор омад ва маҳобате аз муштзан дар дил гирифтанд ва рахт бардоштану ҷавонро хуфта бигузошанд. Он гаҳ хабар ёфт, ки офтобаш дар китф тофт. Сар баровард, корвон рафта дид. Бечора басте бигардиду раҳ ба ҷое набурд, ташнаву бенаво рӯй бар хоку дил бар ҳалок ниҳода ҳамегуфт:

Ман зо йухаддисунӣ ва зумма-л-ис,
Мо ли-лғариби сива-л-ғариби анис.

Тарчумаи байт:

Акнун, ки шутурон миҳор шуданд ва рахт барбастанд, кист, ки бо ман сухан гӯяд? Ғарибро чуз ноошно ёру ҳамдаме набошад.

* * *

Дуруштӣ кунад бо ғарибон касе,
Ки нобуда бошад ба гурбат басе.

Мискин дар ин сухан буд, ки подшоҳписаре ба сайд аз лашкариён дур афтода буд, болои сараш истода ҳамешунид ва дар ҳайъаташ нигах мекард. сурати зохираш покиза ва сифати ҳолаш парешон.

Пурсид:

-- Аз кучой ва бад-ин чойгах чун афтодӣ?

Бархе аз он чи ба сари ӯ рафта буд, иодат кард. Маликзодаро бар холи табоҳи ӯ раҳмат омад, хисъату неъмат дод ва муътамаде бо вай фирисгод, то ба шаҳри хеш омад. Падар ба дидори ӯ шодмонӣ кард ва бар саломати ҳолаш шукр гуфт. Шабонгах аз он чӣ бар сари ӯ рафта буд, аз ҳолати киштию чаври маллоҳ ва рустоён бар сари чоҳ ва гадри корвониён бо падар мегуфт. Падар гуфт:

- Эй писар, нагуфтамаи хангоми рафтаи, ки тихидастонро дасти далерӣ баста ҳаст ва сарпанҷаи шерӣ шикаста:

Чӣ хуш гуфт он тихидасти силахшӯр:
Чаве зар беҳтар аз панҷоҳ ман зӯр!

Писар гуфт:

- Эй падар, ҳароина то ранҷ набарӣ, ганҷ барнадорӣ ва то ҷон дар ҳатар наниҳӣ, бар душман зафар наёбӣ ва то дона парешон накунӣ, хирман барнагирӣ. Набинӣ, ба андак моя ранҷе, ки бурдам, чӣ таҳсили роҳат кардам ва ба неше, ки хӯрдм, чӣ моя асал овардам?

Ғарчи берун зи ризқ натвон х(в)ард,
Дар талаб коҳилӣ нашоёд кард.

Ғаввос агар андеша кунад коми наҳанг,
Ҳаргиз накунад дурри гаронмоя ба чанг.

Осиёсанги зерин мутаҳаррик нест, лочарам таҳаммули
бори гарон ҳамекунад.

Чӣ хурад шери шарза дар буни ғор?
Бози афтодаро чӣ кут бувад?
То ту дар хона сайд хоҳӣ кард,
Дасту поят чу анкабут бувад.

Падар гуфт:

- Эӣ писар, туро дар ин навбат фалак ёварӣ кард ва
иқбол раҳбарӣ, ки соҳибдавлате дар ту расид ва бар ту
бибахшид ва касри ҳолатро ба тафаккуде ҷабр натавон
кард. Зинҳор, то бад-ин тамаъ дигарбора гирди валаъ
нагардӣ!

Сайёд на ҳар бор шикоре бибарад,
Афгад, ки яке рӯз палангаш бидарад.

Чунон ки якеро аз мулуки Порс нигине гаронмоя бар
ангуштарӣ буд. Боре ба ҳукми тафарруч бо тәне чанд хосон
ба Мусаллои Шероз бурун рафт. Фармуд, то ангуштариро
бар гунбади Азд насб карданд, то ҳар кӣ тир аз ҳалқаи
ангуштарӣ бигузаронад, хотам ўро бошад. Иттифоқан
ҷаҳорсад қадарандоз, ки дар хидмати ў буданд, ҷумла ҳаго
карданд. Магар кӯдаке бар боми рабате ба бозича тир аз
ҳар тараф меандохт, боди сабо тири ўро ба ҳалқаи ангуштар
дарбигзаронид ва хилъату неъмат ёфт ва хотам ба вай
арзонӣ доштанд. Писар тиру камонро бисӯхт. Гуфтанд:

- Ҷаро чунин кардӣ?

Гуфт:

- То равнаки нахустин бар ҷой бимонад!

Ғаҳ бувад, к-аз ҳаками равшанроӣ
Барнаёяд дуруст тадбире.

Гоҳ бошад, ки кӯдаке нодон
Ба галат бар ҳадаф занад тире.

Ҳикоят

Дарвешеро шунидам, ки ба ғоре дарнишаста буд ва дар
ба рӯй аз ҷаҳониён баста ва мулуку агниёро дар чашми
ҳиммати ӯ шавкату хайбат намонда.

Ҳар кӣ бар худ дари суол кушод,
То бимирад, ниёзманд бувад.
Оз бигзору подшоҳӣ кун,
Гардани бетамаъ баланд бувад.

Яке аз мулуки он тараф ишорат кард, ки таваққуъ ба
карами ахлоқи мардон чунин аст, ки ба намак бо мо
мувофиқат кунанд. Шайх ризо дод ба ҳукми он, ки иҷобати
даъват суннат аст. Дигар рӯз малик ба узри қудумаш рафт,
обид аз ҷой барҷасту дар канораш гирифт ва талаттуф
карду сано гуфт. Чун ғоиб шуд, яке аз асҳоб гуфт шайхро,
ки чандин мулотифат имрӯз бо подшаҳ, ки ту кардӣ, хилофи
одат буд ва дигар надидам. Гуфт:

- Нашунидаӣ, ки гуфтаанд:

Ҳар киро бар симот бишастӣ,
Вочиб омад ба хидматаш барҳост.

* * *

Гӯш тавонад, ки ҳама умр вай
Нашнавад овози дафу чангу най.
Дида шикебад, ки тамошои боғ
Бе гулу насрин ба сар орад димоғ.
В-ар набувад болиши огандапар,
Хоб тавон кард хазаф зери сар.
В-ар набувад дилбари ҳамхоба пеш,
Даст тавон кард дар оғӯши хеш.
В-ин шиками беҳунари печ-печ
Сабр надорад, ки бисозад ба ҳеч.

БОБИ ЧАҲОРУМ ДАР ФАВОИДИ ХОМУШИ

Ҳикоят

Якero аз дӯстон гуфтам:

- Имтиноъи сухан гуфтanam ба иллати он ихтиёр омадааст, ки ғолиби авқот дар сухан неку бад иттифок афгад ва дидаи душманон чуз бар бадӣ намеояд.

Гуфт:

- Душман он беҳ, ки некӣ набинад.

Хунар ба чашми адоват бузургтар айб аст,
Гул аст Саъдию дар чашми душманон хор аст.

* * *

Нури гетифурузи чашмаи хур
Зишт бошад ба чашми мушаки кӯр.

Ҳикоят

Бозаргонеро ҳазор динор хасорат афтод. Писарро гуфт:

- Набояд, ки ин сухан бо касе дар миён ниҳӣ!

Гуфт:

- Эй падар, фармон турост, нагуям, валекин хоҳам маро ба ғоидаи ин мутғалиъ гардонӣ, ки маслиҳати дар ниҳон доштан чист?

Гуфт:

- То мусибат ду нашавад: яке нуқсони моюву дигар шамотати ҳамсоя.

Мағӯй андуҳи хеш бо душманон,
Ки «лоҳавл» гӯянд шодикунон.

Ҳикоят

Чавоне хирадманд аз фунуни фазоил хаззе вофир доист ва табъе нофир, чандон ки дар маҳофиле доишимладон нишастӣ, забони сухан бибастӣ. Боре падар гуфт:

- Эй писар, ту низ он чӣ донӣ, бигӯй!

Гуфт:

- Тарсам, ки бипурсанд, аз он чӣ надонам ва шармсори барам.

Нашунидӣ, ки сӯфие мекӯфт
Зери наълайни хеш меҳе чанд,
Остинаш гирифт сарҳанге,
Ки биё, наъл бар сутурам банд!

Ҳикоят

Олиме муътабарро мунозира афтод бо яке аз мулоҳида, лааннаҳуму л-лоху алоҳида (тарҷумааш: Худо онҳоро як-як лаънат кунад). Ва ба ҳуччат бо ӯ барнаёмад. Сипас, бияндохту баргашт.

Касе гуфташ:

- Туро бо чандин фазлу адаб, ки дорӣ, бо бедине ҳуччат намонд!

Гуфт:

- Илми ман Қуръон асту ҳадису гуфтори машоих ва ӯ бад-инҳо муътақид нест ва намешунавад, маро шунидани куфри ӯ ба чӣ кор меояд?

Он кас, ки ба Қуръону хабар з-ӯ нараҳӣ,
Он аст чавобаш, ки чавобаш надихӣ.

Ҳикоят

Ҷолинус аблаҳеро дид, даст дар гиребони донишманде зада ва беҳурматӣ ҳамекард. Гуфт:

- Агар ин доно будӣ, кори вай бо нодон бад-ин чо нарасидӣ.

Ду оқилро набошад кину пайкор,
На доное ситезад бо сабукбор.
Агар нодон ба ваҳшат сахт гӯяд,
Хирадмандаш ба нармӣ дил бичӯяд.
Ду соҳибдил нигах доранд мӯе,
Ҳамедун саркаше в-озармчӯе.
В-агар бар ҳар ду ҷониб ҷоҳилонанд,
Агар зақҷир бошад, бигсалонанд.

* * *

Якero зиштхӯе дод дашном.
Тахаммул карду гуфт: «Эй некфарҷом,
Батар з-онам, ки хоҳӣ гуфтаи, оӣ,
Ки донам, айби ман чун ман надонӣ.»

Ҳикоят

Сахбони Воилро дар фасоҳат беназир ниҳодаанд ба ҳукми он, ки бар сари чамъ соле сухан гуфтӣ ва лафзе муқаррар накардӣ ва агар ҳамон иттифоқ афтодӣ, ба иборате дигар бигуфтӣ ва аз ҷумлаи одоби нудамо яке ин аст.

Сухан гарчи дилбанду ширин бувад,
Сазовори тасдиқу таҳсин бувад,
Чу як бор гуфтӣ, мағӯ бозпас,
Ки ҳалво чу як бор хӯрданд, бас.

Ҳикоят

Якero аз ҳукамо шунидам, ки мегуфт: «Ҳаргиз касе ба чаҳли худ иқроp накардааст, магар он кас ки чун дигаре дар сухан бошад, ҳамчуниp ногуфта сухан оғоз кунад».

Суханро сар аст, эй хирадманду бун,
Маёвар сухан дар миёни сухун!
Худованди тадбиру фарҳангу ҳуш
Нагӯяд сухан, то набинад ҳамӯш.

Ҳикоят

Тане чанд аз бандағони Махмуд гуфтанд Ҳасани Маймандиро, ки султон имрӯз туро чӣ гуфт дар фалон маслиҳат? Гуфт:

-- Бар шумо ҳам пӯшида набошад?

Гуфтанд:

-- Он чӣ бо ту гӯяд, ба амсоли мо гуфтан раво надорад?

Гуфт:

-- Ба эътимоди он ки донад, ки нагӯям, пас чаро ҳамепурсед?

На ҳар сухан, ки барояд, бигӯяд аҳли шинохт,
Ба сирри шох сари хештан нашояд бохт.

Ҳикоят

Дар ақди байъи сарое мутараддид будам, чухуде гуфт:

-- Ман аз кадхудоёни ин маҳаллатам, васфи ин хона, чунон ки ҳаст, аз ман пурс, бихар, ки ҳеч айбе надорад.

Гуфтам:

- Ба чуз он ки ту ҳамсоия манӣ!

Хонаеро ки чун ту хамсоя-ст,
Даҳ дирам сими бадъиёр арзад.
Лекин уммедвор бояд буд,
Ки пас аз марги ту хазор арзад.

Ҳикоят

Яке аз шуаро неши амири дуздон рафт ва саное бар ӯ бигуфт. Фармуд, то чома аз ӯ баркананд ва аз деҳ бадар кунанд. Мискин бараҳна ба сармо хамерафт, сагон дар қафои вай афтоданд. Хост, то санге бардораду сагонро дафъ кунад, дар замин ях гирифта буд, очиз шуд. Гуфт:

- Ин чӣ ҳаромзода мардумонанд, сангро баставу сагро кушодаанд!

Амир аз гурфа бидид, бишунид ва бихандиду гуфт:

- Ой ҳаким, аз ман чизе бихоҳ!

Гуфт:

- Чомаи худ мехоҳам, агар инъом фармоӣ!

Разнино мин наволика би-р-рахил - яъне аз атои ту ба кӯч карданиат хурсандем

Умедвор бувад одамӣ ба хайри касон,
Маро ба хайри ту уммед нест, шар марасон!

Солори дуздонро бар ӯ раҳмат омад ва чома бозпас фармуд ва қаболӯстине бар ӯ мазид карду дираме чанд.

Ҳикоят

Мунаҷҷиме ба хона даромад, яке марди бегонаро дид бо зани ӯ ба ҳам нишаста. Дашному сақат гуфт ва фитнаву ошӯб бархост. Соҳибдиле, ки бар ин воқиф буд, гуфт:

Ту бар авчи фалак чӣ донӣ, чист,
Ки надонӣ, ки дар сароят кист?!

Ҳикоят

Хатибе карехуссавт худро хушовоз пиндоштӣ ва фарёди беҳуда бардоштӣ.

Мардуми қаря ба иллоти чоҳе ки дошт, балнигаш ҳамекашиданд ва азияташро маслиҳат намедиданд, то яке аз хутабон он иқлим, ки бо ӯ адовате ниҳонӣ дошт, боре ба пурсиши вай омада буд, гуфт:

- Туро хобе дидаам, хайр бод!

Гуфто:

- Чӣ дидӣ?

Гуфт:

- Чунон дидаме, ки туро овози хуш буд ва мардумон аз анфоси ту дар роҳат буданд.

Хатиб андар ин лаҳте бияндешиду гуфт:

- Ин муборак хобест, ки дидӣ, маро бо айби худ вокиф гардондӣ. Маълум шуд, ки овози нохуш дорам ва халқ аз баланд хондани ман дар ранҷ. Тавба кардам, ки аз ин пас хутба нагӯям, магар ба оҳистагӣ.

Аз суҳбати дӯсте ба ранҷам,
К-ахлоқи бадам ҳасан намояд.
Айбам ҳунару камол бинад,
Хорам гулу ёсуман намояд.
Ку душмани шӯхчашми нопок
То айби маро ба ман намояд?

* * *

Ҳар он кас, ки айбаш нагӯянд пеш,
Ҳунар донад аз чоҳили айби хеш.

Ҳикоят

Яке дар масҷиди Санҷор ба татаввуъ бонги намоз гуфтӣ ба адое, ки мустамиъонро аз ӯ нафрат будӣ ва

соҳиби масҷид амире буд одил, нексирад, намехостаи, ки
дилозурда гардад, гуфт:

- Эй ҷавонмард, ин масҷидро муаззинонанд қадим,
ҳар якеро панҷ динор мураттаб доштаам. Туро даҳ динор
медихам, то ҷое дигар равӣ.

Бар ин қавл иттифоқ карданду бирафт ва пас аз
муддате дар гузаре пеши амир бозомад, гуфт:

- Эй худованд, бар ман ҳайф кардӣ, ки ба даҳ динор
аз он буқъаам бадар кардӣ, ки ин ҷо ки рафтаам, бист
динорам ҳамедиханд, то ҷое дигар равам ва қабул
намекунам.

Амир аз ханда беҳуд гашту гуфт:

- Зинҳор, то наситонӣ, ки ба панҷоҳ розӣ гарданд

Ба теша кас нахарошад зи рӯи хоро гил,
Чунон ки бонги дурушти ту мехарошад дил.

Ҳикоят

Ноҳушовозе ба бонги баланд Қуръон ҳамехонд.
Соҳибдиле бар ӯ бигзашту бигуфт:

- Туро мушоҳада чанд аст?

Гуфт:

- Ҳеч.

Гуфт:

- Пас захмати худ чандин чаро ҳамедихӣ?

Гуфт:

- Аз баҳри Худо мехонам.

Гуфт:

- Аз баҳри Худо, махон!

Гар ту Қуръон бар ин наMAT хонӣ,
Бибарӣ равнақи мусулмонӣ!

БОБИ ПАНЧУМ ДАР ИШҚУ ЧАВОНИ

Ҳикоят

Ҳасани Маймандиро гуфтанд:

- Султон Маҳмуд чандин бандаи соҳибчамол дорад, ки ҳар яке бадеъи ҷаҳонеанд. Чӣ гуна афтодааст, ки бо ҳеч як бо эшон майлу муҳаббате надорад, чунон ки бо Аёз, ки зиёдат ҳусне надорад?

Гуфт:

- Ҳар чӣ ба дил фуруд ояд, дар дида нақӯ намояд.

Ҳар кӣ султон муриди ӯ бошад,
Гар ҳама бад кунад, нақӯ бошад.
В-он киро подшаҳ бияндозад,
Касаш аз хайли хона нанвозад.

* * *

Касе ба дидаи инкор агар нигоҳ кунад,
Нишони сурати Юсуф диҳад ба ноҳубӣ.
В-агар ба чашми иродат нигоҳ кунӣ дар дев,
Фаришгафт намояд ба чашми каррубӣ.

Ҳикоят

Гӯянд, хоҷаеро бандае нодирулҳусн буд ва бо вай ба сабили маваддат назаре дошт. Бо яке аз дӯстгон гуфт:

- Дарег, ин бандаро бо хусну шамоиле, ки дорад, агар забондарозию беадабӣ накардӣ!

Гуфт:

- Эй бародар, чун қарори дӯстӣ кардӣ, таваққуи хидмат мадор, ки чун ошиқу маъшукӣ дар миён омад, молику мамлукӣ бархост.

Хоча бо бандаи парирухсор
Чун даромад ба бозию ханда,
На ачаб, к-ӯ чу хоҷа ҳукм кунад,
В-ин кашад бори ноз чун банда.

* * *

Ғулом обкаш бояду хиштзан,
Бувад бандаи нозанин муштзан.

Ҳикоят

Порсоеро дидам ба муҳаббати шахсе гирифтор, на
тоқати сабру на ёрои гуфтор, чандон ки маломат дидию
ғаромат кашидӣ, тарки тасобӣ нагуфтию гуфтӣ:

Кӯтаҳ накунам зи доманат даст,
В-ар худ бизанӣ ба теги тезам.
Баъд аз ту малозу малҷае нест,
Ҳам дар ту гурезам, ар гурезам.

Боре маломаташ кардаму гуфтам:

- Ақли нафисатро чӣ шуд, то нафси хасис голиб
омад?

Замоне фуру рафту гуфт:

Ҳар кучо султони ишқ омад, намонд
Қуввати бозуи тақворо маҳал.
Покдоман чун зияд бечорае
Уфтода то гиребон дар ваҳал?

Ҳикоят

Якero дил аз даст рафта буд ва тарки чон гуфта ва
матмаҳи назараш ҷое хатарноку вартаи ҳалок, на луқмае,
ки мутасаввир шудӣ, ки ба ком ояд, ё мурге, ки ба дом
афтад.

Чу дар чашми шоҳид наёяд зарат,
Зару хок яксон намояд барат.

Боре ба насихаташ гуфтанд: «Аз ин хаёли муҳол
таҷаннуб кун, ки халқе ҳам бад-ин ҳавас, ки ту дорӣ,
асиранду пой дар занҷир». Гуфт:

«Дӯстон, гӯ, насихатам макунед,
Ки маро дида бар иродати ўст.
Чангҷӯён ба зӯри панҷаву китф
Душманонро кушанду хубон дӯст.

Шарти маваддат набошад, ба андешаи чон аз дил
меҳри чонон баргирифтанд:

Ту, ки дар банди хештан бошӣ,
Ишкбози дурӯғзан бошӣ.
Гар нашояд ба дӯст раҳ бурдан,
Шарти ёрист дар талаб мурдан.

* * *

Гар даст расад, ки остинаш гирам,
В-арна биравам, бар остонаш мирам».

Мутааллиқонро, ки назар бар кори ў буду шафқат ба
рӯзгори ў, пандаш доданду бандаш ниҳоданд. Суде
накард.

Дардо, ки табиб сабр мефармояд,
В-ин нафси ҳарисро шакар мебояд.

* * *

Он шунидӣ, ки шоҳиде ба ниҳуфт
Бо дилаздастрафтае мегуфт:
«То туро қадри хештан бошад,
Пеши чашмат чӣ қадри ман бошад?!»

Овардаанд, ки мар он подшоҳзодаро, ки манзури назари ӯ буд, хабар карданд, ки ҷавоне бар сари ин майдон мудовимат менамояд, хуштабъу ширинзабон ва суханҳои латиф мегӯяду нуктаҳои бадеъ аз ӯ мешунаванд ва чунин маълум мешавад, ки дилошуфта асту шӯре дар сар дорад. Писар донист, ки дили ӯ овехтаи ӯст ва ин гирди бало андехтаи ӯ, маркаб ба ҷониби ӯ ронд. Чун дид, ки наздики ӯ азм дорад, бигристу гуфт:

Он кас, ки маро бидушт, боз омад пеш,
Моно, ки дилаш бисӯхт бар куштаи хеш!

Чандон ки мулотифат карду пурсидаш: «Аз кучоию чӣ номӣ ва чӣ санъат донӣ?», дар қаъри баҳри маваддат чунон ғариқ буд, ки маҷоли нафас надошт.

Агар худ ҳафт субъ азбар бихонӣ,
Чу ошуфтӣ, «алиф», «бе», «те» надонӣ.

Гуфто:

- Сухане бо ман чаро нагӯӣ, ки ҳам аз ҳалқаи дарвешонам, балки ҳалқабагӯши эшонам?!

Он гаҳ ба қуввати истиноси маҳбуб аз миёни талотуми амвоҷи муҳаббат сар бароварду гуфт:

Аҷаб аст бо вучудат, ки вучуди ман бимонад,
Ту ба гуфтан андар оӣю маро сухан бимонад.

Ин бигуфту наърае бизад ва ҷон ба Ҳақ таслим кард.

Аҷаб аз кушта набошад ба дари хаймаи дӯст,
Аҷаб аз зинда, ки чун ҷон бадар овард салим?

Хикоят

Якero аз муталлимон камоли беҳчате буду тиби лахчате ва муаллихро аз он чо ки хисси башарият аст, бо хусни башараи у муомилате дошт. Зачру тавбихе, ки ба кӯдакон кардӣ, дар ҳаққи вай раво надоштӣ ва вақте ки ба хилваташ дарёфтӣ, гуфтӣ:

На ончунон ба ту машғулам, эй биҳиштирӯй,
Ки ёди хештанам дар замир меояд.
Зи диданат натавонам, ки дида барбандам,
В-агар муқобала бинам, ки тир меояд.

Боре писар гуфт:

- Ончунон ки дар одоби дарси ман назар мефармой, дар одоби нафсам низ тааммул фармой, то агар дар ахлоқи ман нописанде бинӣ, ки маро он писанд ҳаменамояд, бар онам иттилоъ фармой, то ба табдили он саъй кунам.

Гуфт:

- Эй писар, ин сухан аз дигаре пурс, ки он назар ки маро бо туст, чуз хунар намебинам!

Чашми бадандеш, ки барканда бод,
Айб намояд хунараш дар назар.
В-ар хунаре дорию ҳафтод айб,
Дӯст набинад ба чуз он як хунар.

Хикоят

Шабе ёд дорам, ки ёре азиз аз дар даромад, чунон беҳуд аз чои худ барҷастам, ки чароғам ба остин кушта шуд. Саро тайфу ман йачлу би талъатиҳи-д-дучо. (Тарҷумааш: Шаб ба хоби ман омад он касе, ки тирагиҳо ба ҷамолаш равшани гирад).

Шигифт омад аз бахтам, ки ин давлат аз кучо маро шуд? Бинишасту итоб оғоз кард, ки дарҳол ки бидидӣ, чароғ бикуштӣ, ба чӣ маънӣ?

Гуфтам:

- Ба ду маънӣ: яке он ки гумон бурдам, ки офтоб баромад ва дигар он ки ин байтам ба хотир бигузашт:

Чун гароне ба пеши шамъ ояд,
Хезаш, андар миёни чамъ бикуш.
В-ар шакархандаест ширинлаб,
Остинаш бигиру шамъ бикуш.

Ҳикоят

Яке дӯстero, ки замонҳо надида буд, гуфт:

- Кучоӣ, ки муштоқ будам?

Гуфт:

- Муштоқӣ беҳ, ки малули!

Дер омадӣ, эй нигори сармаст,
Зудат надихем доман аз даст.
Маъшук, ки дер-дер бинанд,
Охир кам аз он ки сер бинанд.

Шохид, ки бо рафиқон ояд, ба чафо кардан омада-аст ба ҳукми он, ки аз ғайрату мизодат холӣ набошад.

Изо чиътанӣ фӣ руфқатин латазуранӣ,
Ва ин чиъта фӣ сулҳин фа анта мухорибун.

Тарчумаи байт:

Чун бо дӯстон ба дидори ман оӣ, агарчи ба сулҳ омада бошӣ, боз ҳам чангчӯӣ!

Ба як нафас, ки баромехт ёр бо агёр,
Басе намонд, ки ғайрат вучуди ман бикушад.

Ба ханда гуфт, ки ман шамъи чамъам, эй Саъдӣ,
Маро аз он чӣ, ки парвона хештан бикушад?

Ҳикоят

Ёд дорам, дар айёми пешин, ки ману дӯсте чун ду
бодоммағз дар пӯсте суҳбат доштем. Ногоҳ иттифоқи
мағиб афтод. Пас аз муддате, ки бозомад, итоб кард, ки
дар ин муддат қосиде нафиристодӣ?

Гуфтам:

- Дарег омадам, ки дидаи қосид ба чамоли ту равшан
гардаду ман маҳрум.

Ёри дерина маро, гӯ, ба забон тавба мадех,
Ки маро тавба ба шамшер нахоҳад будан.
Рашкам ояд, ки касе сер ниғаҳ дар ту кунад,
Боз гӯям, на, ки кас сер нахоҳад будан!

Ҳикоят

Донишмандеро дидам, ки ба касе мубғало шуда ва
розаш аз парда бар мало афтода, чаври фаровон бурдӣ ва
таҳаммули бекарон кардӣ. Боре ба латофаташ гуфтам, ки
туро дар маваддати ин манзур иллате ва бинои муҳаббат -
бар зиллате нест? Бо вучуди чунин маънӣ лонқи кадри
уламо набошад худро мутғаҳам гардонидан ва чаври
беадабон бурдан!

Гуфт:

- Эй ёр, дасти итоб аз домани рӯзгорам бидор! Борҳо
дар ин маслиҳат, ки ту бинӣ, андеша кардам ва сабр бар
чафои ӯ саҳлтар ояд ҳаме, ки сабр аз нодидани ӯ. Ва
ҳукамо гӯянд: «Дил бар мучоҳида ниҳодан осонтар аст,
ки чашм аз мушоҳида баргирифтани!»

Ҳар ки бе ӯ ба сар нашояд бурд,
Гар чафое кунад, бибояд бурд.

Рӯзе аз даст гуфтамаш зинҳор,
Чанд аз он рӯз гуфтам истиғфор.
Накунад дӯст зинҳор аз дӯст,
Дил ниҳодам, бар он чи хотири ўст.
Гар ба лутфам ба назди худ хонад,
В-ар ба қаҳрам биронад, ў донад!

Ҳикоят

Дар унфувони ҷавонӣ, чунон ки афтаду донӣ, бо
шоҳиде сару сирре доштам ба ҳукми он, ки хулқе дошт
ғийиб-ул-адо ва халқе ка-л-бадри изо бадо, яъне чун моҳи
шаби чаҳордах, ба ҳангоме ки гулӯъ мекунад.

Он кӣ наботи оразаш оби ҳаёт мехурад,
Дар шакараш ниғаҳ кунад ҳар кӣ, набот мехурад.

Иттифоқан ба хилофи табъ аз вай ҳаракате бидидам,
ки нависандидам, доман аз ў дарканидам ва меҳр
барчидаму гуфтам:

«Бирав, ҳар кӣ мебоядат, пеш гир,
Сари мо надорӣ, сари хеш гир!»

Шунидамаш, ки ҳамерафту меғуфт:

«Шаппара гар васли офтоб нахоҳад,
Равнақи бозори офтоб нахоҳад!»

Ин бигуфту сафар кард ва парешонии ў дар ман
асар.

Фақадту замона-л-васли ва-л-маръу чоҳил,
Би қадри лазизи-л-айши қабла-л-масоиб.

Тарҷумаи байт:

Даврони висолро аз каф додам. Одамй пеш аз расидани бало қадри лаззати айшу шодиро намедонад.

Боз ою маро бикӯш, ки пешат мурдан
Хуштар, ки пас аз ту зиндагонӣ кардан.

Аммо ба шукру миннати борӣ пас аз муддате боз омад, он хулқи доводӣ мутағаййир шуда ва он ҷамоли юсуфӣ ба зиён омада ва бар себи занакдонаш чун бих гарде нишаста ва равнақи бозори ҳуснаш шикаста. Мутаваққиъ, ки дар канораш гирам, канора гирифтаму гуфтам:

Он рӯз, ки хатти шоҳидат буд,
Соҳибназар аз назар бирондӣ.
Имрӯз биёмадӣ ба сулхаш,
К-аш фатҳаву замма барнишондӣ.

* * *

Тозабаҳоро, варақат зард шуд,
Дег манех, к-оташи мо сард шуд.
Чанд хиромию такаббур кунӣ,
Давлати порина тасаввур кунӣ?
Пеши касе рав, ки талабгори туст,
Ноз бар он кун, ки харидори туст.

* * *

Сабза дар бог, гуфтаанд, хуш аст,
Донад он кас, ки ин сухан гӯяд.
Яъне аз рӯи некувон хати сабз
Дили ушшоқ бештар чӯяд.
Бӯстони ту ганданозорест,
Баски бармеканию мерӯяд.

* * *

Гар сабр кунӣ в-ар накунӣ, мӯи буногӯш,
Ин давлати айёми накӯӣ ба сар ояд.

* * *

Суол кардаму гуфтам: Чамоли рӯи туро
Чӣ шуд, ки мӯрча бар гирди моҳ чӯшидаст?
Ҷавоб дод: Надонам, чӣ буд рӯямро,
Магар ба мотами ҳуснам сиёҳ пӯшидаст.

Ҳикоят

Якero пурсиданд аз мустаърабони Бағдод: «Мо тақулу фи-л-мард» (дар бораи амрадон чӣ мегӯӣ?)

Гуфт:

- Но хайра фиҳим, мо дома аҳадухум латифан ятахешану фаизо хашина яталотафу

Яъне, чандон ки хубу латифу нозукандом аст, дуруштӣ кунаду сахтӣ, чун сахту дурушт шуд, чунонки ба коре паёяд, талаттуф кунаду дӯстӣ намояд.

Амрад он гаҳ ки хубу ширин аст,
Талхгуфтору тундхӯӣ бувад.
Чун ба риш омаду ба лаънат шуд,
Мардумомезу меҳрчӯӣ бувад.

Ҳикоят

Якero аз уламо пурсиданд, ки яке бо моҳрӯе дар хилват нишаста ва дарҳо баста ва рақибон хуфта ва нафс толибу шахват ғолиб, чунон ки араб гӯяд: «Атгамру ёниъун Ван-нотуру ғайру мониъун» (Тарҷумааш: Хурмо расида ва боғбон бирафта).

Ҳеч бошад, ки ба қуввати парҳезгорӣ аз ӯ ба саломат бимонад?

Гуфт:

- Агар аз махруён ба саломат монад, аз бадгӯён
намонад.

Ва ин салима-л-инсону мин суъи нафсиҳи,
Фа мин суи занни-л-муддаӣ лайса йасламу.

Тарҷумаи байт:

Агар одамӣ аз бадии нафси худ дар амон бимонад, аз
бадгумонии муддаӣ хоҳад рафт.

Шояд наси кори хештан биннастӣ,
Лекин натавон забони мардум бастан.

Ҳикоят

Тӯтиеро бо зоге дар қифас қарданд ва аз қубҳи
муноҳиддаи ӯ муноҳида мебурду мегуфт:

- Ин чӣ талъати макрӯҳ асту ҳайати мамкут ва
манзари малъуну шамоили номавзун?

Ё гуроба-л-байни ё лайта байни ва байнака буъда-т-
машроҳайни (Тарҷумааш: Эй зоги шум, чудой қон миени
ману ту аз шарқ то ғарб фосила будӣ).

Алассабоҳ ба рӯи ту ҳар кӣ бархезад,
Сабоҳи рӯзи саломат бар ӯ масо бошад.
Бадахтаре чу ту дар суҳбати ту боястӣ,
Вале чунин, ки туй, дар ҷаҳон кучо бошад?

Аҷабтар он, ки гуроб аз мучоварати тӯтӣ ҳам ба ҷон
омада буду малул шуда, лоҳавлкунон аз гардиши гетӣ
ҳаменолид ва дастҳои тағобун бар якдигар ҳамемолд, ки
ин чӣ бахти нигун асту толиъи дун ва айёми бўқаламун?
Лоиқи қадри ман он астӣ, ки бо зоге ба девори боғе - бар
хиромон ҳамерафтаме!

Порсоро бас ин кадар зиндон,
Ки бувад ҳамтавилаи риндон.

То чӣ гунаҳ кардам, ки рӯзгорам ба уқубати он дар
силки суҳбати чунин аблаҳи худрой, ночинси хирадарой
ба чунин банди бало мубтало гардонидаст?!

Кас наёяд ба пой деворе,
Ки бар он суратат нигор кунанд.
Гар туро дар бихишт бошад чой,
Дигарон дӯзах ихтиёр кунанд.

Ин зарбулмасал бад-он овардам, то бидонӣ, ки
садчандон, ки доноро аз нодон нафрат аст, нодонро аз
доно ваҳшат, бал бештар:

Зоҳиде дар самоъи риндон буд,
З-он миён гуфт шоҳиде балхӣ:
«Гар малулӣ зи мо, туруш манишин,
Ки ту ҳам дар миёни мо талхӣ!»

* * *

Ҷамъе чу гулу лола ба ҳам пайваста,
Ту ҳезуми хушк дар миёни руста.
Чун бод муҳолифу чу сармо нохуш,
Чун барф нишастаию чун ях баста.

Ҳикоят

Рафиқе доштам, ки солҳо бо ҳам сафар карда будему
намак хӯрда ва бекарон ҳуқуқи суҳбат собит шуда. Охир,
ба сабаби нафъе андак озори хотири ман раво дошт ва
дӯстӣ сипарӣ шуд. Ва бо ин ҳама аз ду тараф дилбастагӣ
буд. Шунидам, ки рӯзе ду байт аз суханони ман дар
маҷмаъе ҳамегуфтанд:

Нигори ман чу дарояд ба хандаи намакин,
Намак зиёда кунад бар чароҳати решон.
Чӣ будӣ, ар сари зулфаш ба дастам афтодӣ
Чу остини каримон ба дасти дарвешон?

Тоифаи дӯстон ба лутфи ин сухан на, ки бар ҳусни сирати хеш гувоҳӣ ҳамедода буданду офарин бурданд ва ӯ ҳам дар ин ҷумла муболиға карда буд ва бар фавти сухбати дерин таассуф хӯрда ва ба хатои хеш эътироф намуда. Маълум кардам, ки аз тарафи ӯ ҳам рағбате ҳаст, ин байтҳо фиристодаму сулҳ кардем:

На моро дар миён аҳду вафо буд?
Чафо кардию бадахдӣ намудӣ.
Ба як бор аз ҷаҳон дил дар ту бастам,
Надонистам, ки баргардӣ ба зудӣ.
Ханӯзат гар сари сулҳ аст, боз ой,
К-аз он мақбултар бошӣ, ки будӣ!

Ҳикоят

Якero зани соҳибҷамоли ҷавон даргузашту модарзани ғартут ба иллоти қобин дар хона мутамаккин бимонд ва мард аз муҳоварати ӯ ба ҷон ранҷидӣ ва аз муҷоварати ӯ чора надидӣ, то гурӯҳе аз ошноён ба пурсидан омададандаш. Яке гуфто:

- Чӣ гунаӣ дар муфориқати ёри азиз?

Гуфт:

- Нодидани зан бар ман ҷунон душвор намеояд, ки дидани модарзан.

Гул ба тороч рафту хор бимонд,
Ганҷ бардоштанду мор бимонд.
Дида бар тораки синон дидаи
Хуштар аз рӯи душманон дидан.

Воциб аст аз ҳазор дӯст бурид,
То яке душманат набояд дид.

Ҳикоят

Ёд дорам, ки дар айёми ҷавонӣ гузар доштам ба кӯе ва назар ба рӯе дар тамузе, ки аз ҳарураш даҳон бихушонидӣ ва самумаш мағзи устухон бичӯшонидӣ, аз заъфи башарият тоби офтоби ҳаҷир наёвардам ва илтиҷо ба сояи деворе кардам мутараққиб, ки ҳарри тамуз аз ман бибарад ва обе фурӯ нишонад, ки ҳаме ногоҳ аз зулмати даҳлези хона равшанӣ битофт, яъне ҷамоле, ки забони фасоҳат аз баёни ӯ очиз ояд, чунон ки дар шаби торе субҳ барояд ё оби ҳаёт аз зулумот бадар ояд, қадаҳе барфоб бар дасту шакар дар он рехта ва ба арақ баромехта, надонам, ба гулобаш мутайяб карда буд ё қатрае чанд аз гули рӯяш дар он чакида. Филҷумла, шароб аз дасти ниғоринаш баргирифтаму бихӯрдам ва умри ҷавонӣ аз сар гирифтам.

Замоун би қалбӣ ло якоду юсиғиху,
Ращфу-з-зулоли ва лав шарибту бухуран.

Тарҷумаи байт:

Қалбам чунон ташна аст, ки агар дарёҳо бинӯшам,
ошомидани он оби гуворо ташнагиамро дармон накунад.

Хуррам он фархундатолиро, ки чашм
Бар чунин рӯй уфтад ҳар бомдод.
Масти май бедор гардад ними шаб,
Масти соқӣ рӯзи маҳшар бомдод.

Ҳикоят

Соле Муҳаммади Хоразмшоҳ бо Хито барои маслиҳате сулҳ ихтиёр кард. Ба ҷомиъи Кошгар даромадам,

писаре дидам, ба хубию хусн дар гояти эътидол ва
нихояти чамол, чунон ки дар амсоли ӯ гуянд:

Муаллимат ҳама шӯхию дилбарӣ омӯхт,
Ҷафову нозу итобу ситамгарӣ омӯхт.
Ман одамӣ ба чунин шаклу хӯю қадду равиш
Надидаам, магар ин шева аз парӣ омӯхт?!

Муқаддимаи наҳви Замахшарӣ дар даст дошт ва
ҳамегуфтам: «Зараба Зайдун Амран ва кона-л-мутааддӣ
Амран» (Тарчумааш: Зайд Амрро зад ва мавриди
таҷовузу тааддӣ қарор гирифт).

- Эй писар, Хоразму Хито сулҳ карданду Зайдун
Амрро ҳамчунон хусумат бокист?!

Бихандиду мавлидам пурсид. Гуфтам:

- Хоки Шероз.

Гуфт:

- Аз суханони Саъдӣ чӣ дорӣ?

Гуфтам:

Булиту би наҳви ясулу муғозибан,
Алайё ка Зайдин фӣ муқобалати-л-Амри.
Ало чарри зайлин лайса ярфаъу раъсаҳу,
Ва ҳал ястақиму-р-рафъу мин омили-л-чаррӣ?

Тарчумаи абёт:

Дучори шахсе наҳвӣ шудам, ки чунон Зайд дар
баробари Амр ба ман метохт. Доманакашон мерафту сар
аз худписандӣ барнамедошт. Оё аз омил чарри рафъ (сар
баланд кардан) дуруст аст?

- Ғалиби ашъори ӯ дар ин сарзамин ба забони
порсист, агар бигӯӣ, ба фаҳм наздиктар бошад.

Каллими-н-носа ало қадри уқулиҳим—яъне бо
дархури фаҳму даниши мардум гуфтугӯ кун.

Гуфтам:

«Табъи туро то ҳаваси наҳв кард,
Сурати сабр аз дили мо маҳв кард.
Эй дили ушшоқ ба доми ту сайд,
Мо ба ту машғулу ту бо Амру Зайд.

Бомдодон, ки ба азми сафар мусаммим шудам, гуфта будандаш, ки фалон Саъдист. Давон омаду талаттуф карду таассуф хӯрд, ки чандин муддат чаро нагуфтӣ, ки «Манам Саъдӣ», то шукри кудуми бузургонро миён ба хидмат бибастаме?!

Гуфтам:

- Бо вучудат зи ман овоз наёмад, ки манам?

Гуфто:

- Чӣ шавад, гар дар ин хитта чанде баросой, то ба хидмат мустафид гардем?

Гуфтам:

- Натавонам ба ҳукми ин ҳикоят:

Бузурге дидам андар кӯҳсоре,
Қаноат карда аз дунё ба ғоре.
Чаро, гуфтам, ба шаҳр - андар наёӣ,
Ки боре банде аз дил баркушой?
Бигуфт: «Он чо парирӯёни нагзанд,
Чу гил бисёр шуд, пилон билагзанд!»

Ин бигуфтам ва бӯса бар сару рухи якдигар додему видоъ кардем:

Бӯса додан ба рӯи дӯст чӣ суд,
Ҳам дар он лаҳза карданаш падруд?
Себ гӯӣ видоъи ёрон кард,
Рӯӣ аз ин нима сурху з-он сӯ зард.

* * *

Ин лам амут явма-л-видои таассуфан,
Ло таҳсабунӣ фи-л-маваддати мунсифан.

Тарчумаи байт:

Агар ба рӯзи чудой аз гам намирам, маро дар дӯстӣ одил машуморед.

Ҳикоят

Хирқапӯше дар қорвони Ҳичоз ҳамроҳи мо буд. Яке аз умарои араб мар ӯро сад динор бахшид, то қурбон кунад. Дуздони Хафоча ногоҳ бар қорвон заданду пок бибурданд. Бозаргонон гиряву зорӣ қардан гирифтанд ва фарёди бефоида хондан.

Гар тазарруъ кунию гар фарёд,
Дузд зар бозпас нахоҳад дод.

Магар он дарवेशи солиҳ, ки бар қарори хеш монда буд ва тағйир дар ӯ наёмад. Гуфтам:

- Магар маълуми туро дузд набурд?

Гуфт:

- Бале, бурд, валекин маро бо он улфате чунон набуд, ки ба вақти муфориқат хастадилӣ бошад.

Набояд бастан андар чизу кас дил,
Ки дил бардоштан қорест мушкил.

Гуфтам:

- Муносиби ҳоли ман аст, он чӣ гуфтӣ, ки маро дар аҳди ҷавонӣ бо ҷавоне иттифоқи мухолитат буд ва сидқи маваддат то ба ҷое, ки қиблаи ҷашмам ҷамоли ӯ будӣ ва суду сармоҷи умрам висоли ӯ.

Магар малоика дар осмон вагарна башар
Ба ҳусни сурати ӯ дар замин нахоҳад буд.
Ба дӯстӣ, ки ҳаром аст баъд аз ӯ суҳбат,
Ки ҳеч нутфа чун ӯ одамӣ нахоҳад буд.

То гаҳе пой вучудаш ба гили аҷал фуру рафт ва дуди
фироқ аз дудмонаш баромад, рӯзҳо дар хокаш мучоварат
кардам ва аз чумла бар фироқи ӯ гуфтам:

Кош, к-он рӯз, ки дар пой ту шуд хори аҷал,
Дасти гетӣ бизадӣ теги ҳалокам бар сар.
То дар ин рӯз ҷаҳон бе ту надидӣ чашмам,
Ин манам бар сари хоки ту, ки хокам бар сар!

* * *

Он ки қарораш нагирифтию хоб,
То гулу насрин нафишондӣ нахуст.
Гардиши гетӣ гули рӯяш бирехт,
Хорбунон бар сари хокаш бируст.

Баъд аз муфорақати ӯ азм кардаму ният ҷазм, ки
бақияти зиндагонӣ фарши ҳавас дарнавардам ва гирди
муҷоласат нагардам.

Суди дарё нек будӣ, гар набудӣ бими мавҷ,
Сухбати гул хуш будӣ, гар нестӣ ташвиши хор.
Дӯш чун товус менозидам андар боғи васл,
Дигар имрӯз аз фироқи ёр мепечам чу мор.

Ҳикоят

Якero аз мулуки араб ҳадиси Мачнун ва Лайлӣ ва
шӯриши ҳоли ӯ бигуфтанд, ки бо камоли фазлу балогат
сар дар биёбон ниҳода ва зимоми ақл аз даст дода. Би-
фармудаш, то хозир оварданд. Маломат кардан гирифт,
ки дар шарафи нафси инсон чӣ халал дидӣ, ки ҳӯи баҳоим
гирифтӣ ва тарки ишрати мардум гуфтӣ?

Гуфт:

Ва рубба садиқин ломанӣ фӣ видодиҳо,
А лам яраҳо явман фа-ювзиҳу лӣ узрӣ.

Тарчумаи байт:

Ва чи басо рафиқе, ки маро дар дӯстии ӯ сарзаниш кард. Оё рӯзе вайро нахоҳад дид, то узри ман барояш равшан гардад ва онро тасдиқ кунад.

Кош, к-онон, ки айби ман чустанд,
Рӯят, эй дилситон, бидидандӣ,
То ба ҷои турунҷ дар назарат
Беҳабар дастхо буридандӣ.

То ҳақиқати маънӣ ба сурати даъвий гувоҳ омадӣ, ки «фа золика-л-лази лумтунаннӣ фихи» - пас, ин аст касе, ки маро ба хотираш сарзаниш мекунад.

Маликро дар дил омад ҷамоли Лайлӣ мутолиа кардан, то ҷӣ сурат аст, ки мӯчиби чандин фитна аст. Бифармудаш талаб кардан. Дар аҳёи араб бигардиданд ва ба даст оварданду пеши малик дар саҳни сароча бидоштанд. Малик дар хайъати ӯ назар кард, шахсе дид сияхфои борикандом. Дар назараш ҳақир омад ба ҳукми он ки камтарини худломи ҳарамии ӯ ба ҷамол аз ӯ дар пеш буданд ва ба зинат беш. Мачнун ба фаросат дарёфт, гуфт:

- Аз даричаи ҷашми Мачнун бояд дар ҷамоли Лайлӣ назар кардан, то сирри мушоҳидаи ӯ дар ту таҷаллӣ кунад.

Мо марра мин зикри-л-ҳимо би масмаъӣ,
Лав самиат вурқу-л-ҳимо соҳат маъӣ.
Ё маъшара-л-хуллони кулу ли-л-муо,
Фа ласта тадри мо би қалби-л-муҷаи.

Тарчумаи байтҳо:

Он ҷӣ аз зикри манзилғаҳи дилдор ба гӯши ман омад, агар кабӯтарони марғзор мешуниданд, бо ман ба фарёд бармехостанд. Эӣ гурӯҳи дӯстони ба тан дуруст, ту аз дили дардманд хабар надорӣ.

Тандурустонро набошад дарди реш,
Чуз ба ҳамдарде нагуям дарди хеш.
Гуфтан аз занбӯр беҳосил бувад,
Бо яке дар умри худ нахӯрда неш.
То туро ҳоле набошад ҳамчу мо,
Ҳоли мо бошад туро афсона беш.
Сӯзи ман бо дигаре нисбат макун,
У намак бар дасту ман бар узви реш!

Ҳикоят

Қозии Ҳамадонро ҳикоят кунанд, ки бо наълбанд - писаре сархуш буд ва наъли дилаш дар оташи рӯзгоре дар талабаш муталаҳҳиф буд ва пӯёну мутарассид ва чӯёну бар ҳасби воқиа гӯён:

Дар чашми ман омад он сиҳй сарви баланд,
Бирбуд дилам зи дасту дар пой фиканд.
Ин дидаи шӯх мекашад дил ба каманд,
Ҳоҳй, ки ба кас дил надиҳй, дида бибанд.

Шунидам, ки даргузаре пеши қозӣ омад, бархе аз ин муомила ба самъаш расида ва зоидулвасф ранчида, дашноми бетаҳошй доду сақат гуфт ва санг бардошту ҳеч аз беҳурмати нагзошт. Қозӣ якеро гуфт аз уламои муътабар. ки ҳаминони ӯ буд:

Он шоҳидию ҳашм гирифтан бинаш,
В-он уқда бар абрӯи турушширинаш.

Дар билоди араб гӯянд: зарбу-л-ҳабиби забибун (зарбаи маҳбуба чун мавиз ширин аст).

Аз дасти ту мушт дар даҳон хӯрдан
Хуштар, ки ба дасти хеш нон хӯрдан.

Ҳамоно, к-аз вақоҳати ӯ бӯи самоҳат ҳамеояд.

Ангури навоварда туруштаъм бувад,
Рузе ду-се сабр кун, ки ширин гардад.

Ин бигуфту ба маснади қазо боз омад. Тане чанд аз бузургони адул дар маҷлиси ҳукми ӯ буданд, замини хидмат бибӯсиданд, ки ба иҷозат сухане бигӯем, агарчи тарки адаб аст ва бузургон гуфтаанд:

На дар ҳар сухан баҳс кардан равост,
Ҳато бар бузургон гирифтаган хатост.

Аммо ба ҳукми он ки савобиқи инъоми Худованд мулозими рӯзгори бандагон аст, маслиҳате, ки бибинанду эълон нақунанд, навъе аз хиёнат бошад. Тариқи савоб он аст, ки бо ин писар гирди тамаъ нагардӣ ва фарши валаъ дарнавардӣ, ки мансаби қазо пойгоҳе маниъ аст, то ба нигоҳе шанъ мулаввас нагардонӣ ва ҳариф ин аст, ки дидию ҳадис ин, ки шунидӣ.

Яке карда беобрӯй басе,
Чӣ ғам дорад аз обрӯи касе?
Басо номи некӯй панҷоҳ сол,
Ки як номи зишташ кунад поймол.

Қозиро насихати ёрони якдил писанд омад, бар хусни рои қавм офарин хонду гуфт:

- Назари азизон дар маслиҳати ҳоли ман айни савоб аст ва масъалаи бечавоб. Валекин:

Маломат кун маро чандон, ки хоҳӣ,
Ки натвон шустан аз зангӣ сиёҳӣ.

Аз ёди ту гофил натавон кард ба ҳечам,
Сарқуфта морам, натавонам, ки напечам.

Ин бигуфту касонро ба тафаҳхуси ҳоли вай
барангехт ва неъматӣ бекарон бирехт ва гуфтаанд: «Ҳар
киро зар дар тарозуст, зӯр дар бозуст ва он кӣ бар динор
дастрас надорад, дар ҳама дунё кас надорад».

Ҳар кӣ зар дид, сар фуруд овард,
В-ар тарозуи оҳаниндӯш аст.

Филҷумла, шабе хилвате муяссар шуд ва ҳам дар он
шаб шаҳнаро хабар шуд. Қозӣ ҳама шаб шароб дар бар
аз танаъум нахуфтӣ ва ба тараннум гуфтӣ:

Имшаб магар ба вақт намехонад ин хурӯс?
Ушшоқ бас накарда ҳанӯз аз канору бӯс.
Як дам, ки чашми фитна ба хоб аст, зинҳор,
Бедор бош, то наравад умр бар фусӯс.
То нашнавий зи масҷиди одина бонги субҳ,
Ё аз дари сарои Атобак гиреви кӯс.
Лаб аз лабе чу чашми хурӯс аблаҳӣ бувад
Бардоштан ба гуфтани беҳудаи хурӯс.

Қозӣ дар ин ҳолат, ки яке аз мутааллиқон даромаду
гуфт:

- Чӣ нишинӣ, хезу то пой дорӣ гурез, ки ҳасудон бар
ту даққе гирифтаанд, балки ҳаққе гуфта. Магар оташи
фитна, ки ҳанӯз андак аст, ба оби тадбире фуру нишонем,
мабодо, ки фардо чу боло гирад, оламе фаро гирад.

Қозӣ мутабассим дар ӯ назар карду гуфт:

«Панҷадарсайдбурда зайғамро
Чӣ тафовут кунад, ки сағ лояд?»

Рӯй дар рӯи дӯст кун, бигзор,
То адӯ пушти даст мехояд!»

Маликро ҳам дар он шаб огаҳӣ доданд, ки дар мулки ту чунин мункире ҳодис шудааст, чӣ фармой?

Малик гуфто:

- Ман ўро аз фузалои аср медонам ва яғонаи рӯзгор. Бошад, ки муонидон дар ҳаққи вай хавзе кардаанд. Ин сухан дар самъи қабули ман наёяд, магар он гаҳ ки муояна гардад, ки ҳукамо гуфтаанд:

Ба тундӣ сабук даст бурдан ба тег
Ба дандон барад пушти дасти дарег.

Шунидам, ки саҳаргоҳе бо тәне чанд хосон ба болини қозӣ фароз омад. Шамъро дид истода ва шохид нишаста ва май рехтаву қадаҳ шикаста ва қозӣ дар хоби мастию беҳабар аз мулки ҳастӣ. Ба лутф андак-андак бедор кардаш, ки «Ҳез, офтоб баромад!»

Қозӣ дарёфт, ки ҳол чист, гуфто:

- Аз кадом қониб баромад?

Гуфт: Аз қибали машриқ.

Гуфт:

- Алхамдулиллоҳ, ки дари тавба ҳамчунон боз аст ба ҳукми ин ҳадис ки: Ло юғлақу ало-л-ибоди ҳатто татлау-ш-шамсу мин мағрибиҳо астағфирука-ллоҳума ва атубу илайка (Тарҷумааш: Дари тавба бар бандагон баста намешавад магар он гоҳ, ки хуршед аз мағриб тулӯъ кунад. Худоё, аз ту бахшишиш металабам ва ба сӯи ту бозмегардам).

Ин ду чизам бар гуноҳ ангехтанд:

Бахти нофарҷому ақли нотамом.

Гар гирифтарам кунӣ, муставчибам,

В-ар бибахшӣ, афв беҳтар, к-интиқом.

Малик гуфто:

- Тавба дар ин ҳолат, ки бар ҳалок игтилоъ ёфтӣ, суде накунад. Фа лам яку янфаъухум имонухум, ламо раав баъсано (Тарҷумааш: Ҳангоме ки ҳаши ми бидиданд, имонашонро суде набуд, яъне ки тавба вақте дуруст аст, ки замони ҷиноят нарасида бошад).

Чӣ суд аз дуздӣ, он гах тавба кардан,
Ки натвонӣ каманд андохт бар кох?
Баланд аз мева, гӯ, кӯтоҳ кун даст,
Ки кӯтаҳ худ надорад даст бар шох.

- Туро бо вучуди чунин мункирӣ, ки зоҳир шуд, сабили ҳалос сурат набандад.

Ин бигуфт ва муваккилони укубат дар вай овехтанд. Гуфто, ки маро дар хидмати султон яке сухан боқист. Малик бишунид ва гуфт: Он чист?

Гуфт:

Ба остини малоле, ки бар ман афшонӣ,
Тамаъ мадор, ки аз доманат бидорам даст.
Агар ҳалос муҳол аст аз ин гунаҳ, ки марост,
Бад-он карам, ки ту дорӣ, умедворӣ ҳаст.

Малик гуфт:

- Ин латифа бадеъ овардӣ ва ин нукта ғариб гуфтӣ, валекин муҳоли ақл аст ва хилофи шаръ, ки туро фазлу балоғат имрӯз аз ҷанги укубати ман раҳой диҳад. Маслиҳат он бинам, ки туро аз қалъа ба зер андозам, то дигарон насиҳат пазиранду ибрат гиранд!

Гуфт:

- Эй худованди ҷаҳон, парвардаи неъматии ин хонадонам ва ин гуноҳ на танҳо ман кардаам, дигареро бияндоз, то ман ибрат гирам!

Маликро ханда гирифтуба афв аз хатои ӯ даргузашт ва мутааннитонро, ки ишорат ба куштани ӯ ҳамекарданд, гуфт:

Ҳар кӣ ҳаммоли айби хештанед,
Таъна бар айби дигарон мазанед!

Ҳикоят

Чавоне покбозу покрав буд,
Ки бо покизарӯе дар гарав буд.
Чунин хондам, ки дар дарёи аъзам
Ба гирдобе дарафтоданд бо ҳам.
Чу маллоҳ омадаш, то даст гирад,
Мабодо, к-андар он ҳолат бимирад.
Ҳамегуфт аз миёни мавчу ташвир:
Маро бигзору дасти ёри ман гир!
Дар ин гуфтан ҷаҳон бар вай дарошуфт,
Шунидандаш, ки чон медоду мегуфт:
Ҳадиси ишқ аз он баттол манюш,
Ки дар сахтӣ кунад ёри фаромӯш!
Чунин карданд ёрон зиндагонӣ,
Зи корафтода бишнава, то бидонӣ,
Ки Саъдӣ роҳу расми ишқбозӣ
Чунон донад, ки дар Бағдод тозӣ.
Дилороме, ки дорӣ, дил дар ӯ банд,
Дигар чашм аз ҳама олам фуру банд.
Агар Мачнуну Лайлӣ зинда гаштӣ,
Ҳадиси ишқ аз ин дафтар набиштӣ.

БОБИ ШАШУМ ДАР ЗАФЪИ ПИРӢ

Ҳикоят

Бо тоифае донишмандон дар ҷомиъи Димишк баҳсе кардам, ки ҷавоне даромаду гуфт:

- Дар ин миён касе ҳаст, ки забони порсӣ бидонад?

Ғолиб ишорат ба ман карданд. Гуфтамаш:

- Хайр аст?

Гуфт:

- Пире садупанҷоҳсола дар ҳолати назъ аст ва ба забони порсӣ чизе ҳамагӯяд ва мафҳуми мо намегардад. Агар ба қарам ранҷа шавӣ, музд ёбӣ, шояд, ки васияте ҳамакунад.

Ҷун ба болинаш фаро расидам, ин мегуфт:

Даме чанд, гуфтам, барорам ба ком,

Дарего, ки бигрифт роҳи нафас.

Дарего, ки дар хони алвони умр

Даме хӯрда будему гуфтанд: «Бас!»

Маонии ин суҳанро ба арабӣ бо шомииён ҳамагуфтаму таачҷуб ҳамакарданд аз умри дарозу таассуфи ӯ ҳамаҷунон бар ҳаёти дунё.

Гуфтам:

- Чӣ гунаӣ дар ин ҳолат?

Гуфт:

- Чӣ гӯям аз ин вартаи ҳоили махуф?

Надидаӣ, ки чӣ саҳтӣ ҳамерасад ба касе,

Ки аз даҳон-ш бадар мекунанд дандоне.

Қиёс кун, ки чӣ ҳолат бувад дар он соат,

Ки аз вучуди азизаш бадар равад қоне.

Гуфтам:

- Тасавури маргро аз хаёлат бадар кун ва вахро бар табиат муставлӣ магардон, ки файласуфони Юнон гуфтаанд: «Мизоч гарчи мустақим бувад, эътимоди бақоро нашоёд ва мараз гарчи хоил, далолати кулӣ бар ҳалок накунад». Агар фармой, табиберо бихошам, то муолиҷат кунад. Дида бар кард, бихандиду гуфт:

Даст бар ҳам занад табиби зариф,
Чун хариф бинад уфтода хариф.
Хоча дар банди нақши айвон аст,
Хона аз пойбаст вайрон аст.
Пирмарде зи назъ менолид,
Пирзан сандалаш ҳамемолид.
Чун мухаббат шуд эътидоли мизоч,
На азимат асар кунад, на илоҷ!

Ҳикоят

Пире хикоят кунад, ки духтаре хоста будам ва хучра ба гул ораста ва ба хилват бо ӯ нишаста ва дидаву дил дар ӯ баста. Шабҳои дароз нахуфтаме ва базлаҳову латифаҳо гуфтаме, бошад, ки муонасат пазираду ваҳшат нагирад. Аз ҷумла шабе мегуфтам: «Баҳти баландат ёр буваду чашми давлатат бедор, ки ба суҳбати пире афтодӣ пухта, парварда, чаҳондида, орамида ва гарму сард чашида, неку бад озмуда, ки ҳаққи суҳбат бидонаду шарти муваддат ба ҷой оварад, мушфику меҳрбон, хуштабӯу ширинзабон:

То тавонам, дилат ба даст орам,
В-ар биёзорям, наёзорам.
В-ар чу тӯтӣ шакар бувад х(в)аришат,
Ҷони ширин фидои парваришат.

На гирифтор омадӣ ба дасти чавоне муъчиб,
хирарой, сартез, сабукпой, ки ҳар дам ҳавасе барад ва ҳар
лаҳза рое занад ва ҳар шаб чое хуспад ва ҳар рӯз ёре
гирад.

Чавонон гарчи хубу дилрабоянд,
Валекин дар вафо бо кас напоянд.
Вафодорӣ мадор аз булбулон чашм,
Ки ҳар дам бар гуле дигар сароянд.

Хилофи пирон, ки ба ақлу адаб зиндагонӣ кунанд, на
ба муқтазои чаҳлу чавонӣ.

Зи худ беҳтаре чӯю фурсат шумор,
Ки бо чун худе гум кунӣ рӯзгор!

Гуфт:

- Чандин бар ин наमत бигуфтам, ки гумон бурдам,
ки дилаш бар қайди ман омад ва сайди ман шуд.

Ногах нафасе сард аз даруни синаи пурдари
бароварду гуфт: «Чандин сухан, ки бигуфтӣ, дар тарозуи
ақли ман вази он сухан надорад, ки вақте шунидам аз
қобилаи хеш, ки гуфт: «Зани чавонро агар тире дар паҳлӯ
нишинад беҳ, ки пире!»

Ламмо рааб байна ядай баълихо,
Шайъан ка архо шифати-с-соими.
Тақулу ҳазо мааху маййитун,
Ва иннамо-р-рукяту лин-ноими.

Тарҷумаи байт:

Ҳангоме ки назди шӯи худ чизе дид, ки ба монанди
лаби рӯзадор овозон буд, гуфт: он чӣ ӯ дорад, мурдааст,
дар ҳоле ки афсун дар хоболуда таъсир дорад (на дар
мурда).

Зан, к-аз барҷи мард беризо бархезад,
Бас фитнаву ҷанг аз он саро бархезад.
Пире, ки зи Ҷои хеш натвонад хост
Илло ба асо, каяш асо бархезад?!»

Филчумла, имкони мувофиқат набуд ва ба муфориқат анҷомид. Чун муддати иддат баромад, акди никоҳаш бастанд бо Ҷавоне тунду турушрӯй, тихидасту бадхӯй. Ҷавру ҷафо меидиду ранҷу ано мекашид ва шукри неъматӣ Ҳақ ҳамчунон мегуфт, ки алҳамдуллилоҳ, аз он азоби алим бираҳидам ва бад-ин наими муқим бирасидам!

Бо ин ҳама ҷавру тундхӯй
Борат бикашам, ки хубрӯй.

* * *

Бо ту маро сӯхтан андар азоб
Бех, ки шудан бо дигаре дар биҳишт.
Бӯи пиёз аз даҳани хубрӯй
Нағзтар ояд, ки гул аз дасти зишт.

Ҳикоят

Меҳмони пире ҷудам дар диёри Бақр, ки моли фаровон дошт ва фарзанде хубрӯй. Шабе ҳикоят кард, ки маро ба умри хеш ҷуз ин фарзанд набудааст. Дарахте дар ин водӣ зиёратгоҳ аст, ки мардумон ба ҳоҷат хоستان он ҷо раванд. Шабҳои дароз дар пой он дарахт бар Ҳақ бинолидаам, то маро ин фарзанд бахшидааст. Шунидам, ки писар бо рафиқон оҳиста ҳамегуфт: Ҷӣ будӣ, гар ман он дарахт бидонистаме кучост, то дуо кардамею падар бимурдӣ.

Ҳоҷа шодикунон, ки писарам оқил аст ва писар таъназанон, ки падарам ғартут.

Солҳо бар ту бигзарад, ки гузор
Накунӣ сӯи турбати падарат.
Ту ба ҷои падар ҷӣ кардӣ хайр,
То ҳамон ҷашм дорӣ аз писарат?

Ҳикоят

Рӯзе ба гурури ҷавонӣ сахт ронда будам ва шабонгоҳ
ба пой гаревае сушт монда. Пирмарде заиф аз паси
корвон ҳамеомад, гуфт:

- Ин нашунидӣ, ки соҳибдилон гуфтаанд: «Рафтани
нишастан беҳ, ки давидану гусастан!»

Эй, ки муштоқи манзилӣ, машитоб,
Панди ман кор банду сабр омӯз:
Аспи тозӣ дутак равад ба шитоб,
Шутур оҳиста меравад шабу рӯз.

Ҳикоят

Ҷавоне ҷусту латиф, хандону ширинзабон дар
ҳалқаи ишрати мо буд, ки дар дилаш аз ҳеч навъе ғам
наёмадӣ ва лаб аз ҳанда фароҳам. Рӯзгоре баромад, ки
иттифоқи мулоқот наҷфтод. Баъд аз он дидамаш, зан
хоставу фарзандон хоста ва беҳи нишоташ буридву
гули ҳавас пажмурда. Пурсидамаш: Ҷӣ гунай ва ҷӣ
ҳолат аст?

Гуфт:

- То кӯдакон биёвардам, диғар кӯдакӣ накардам!

Моза-с-сибо ва-ш-шайбу ғаййара ламматӣ,
Ва кафо би тағйири-з-замони назир.

Тарҷуман байт:

Кӯдакию ҷавонӣ чист? Пирӣ мӯи сарам дигаргун
кард ва дигаргунии рӯзгор барои тарсидани шахс
кофист.

Чун пир шудӣ, зи кудакӣ даст бидор
Бозию зарофат ба ҷавонӣ бигузор!

* * *

Тараби навҷавон зи пир маҷӯй,
Ки дигар н-ояд оби рафта ба ҷӯй.
Заръро чун расид вақти дарав,
Нахиромад чунон, ки сабзаи нав.

Даври ҷавонӣ бишуд аз дасти ман,
Оху дарег он замани дилфурӯз.
Қуввати сарпанҷаи шерӣ бирафт,
Розиям акнун ба пашизе чу юз.
Пирзани мӯй сияҳ карда буд,
Гуфтамаш: Эй момаки деринарӯз.
Мӯй ба талбис сияҳ карда гир,
Рост нахоҳад шудан ин пушти кӯз.

Ҳикоят

Вақте ба ҷаҳли ҷавонӣ бонг бар модар задам.
Дилозурда ба кунче нишаст ва гирён ҳамегуфт: Магар
хурдӣ, ки дуруштӣ мекунӣ?

Чӣ хуш гуфт золе ба фарзанди хеш,
Чу дидаш палангафкану пилтан:
Гар аз аҳди хурдит ёд омадӣ,
Ки бечора будӣ дар оғӯши ман?

Накардї дар ин рӯз бар ман ҷафо,
Ки ту шермардию ман пирзан.

Ҳикоят

Тавонгаре бахилро писаре ранчур буд, некхоҳон гуфтандаш:

- Маслихат он аст, ки хатми Курьоне кунӣ аз баҳри вай ё базли курбоне.

Лахте биандешиду фурӯ рафту гуфт:

- Мусхафи маҳчур авлотар аст, ки галлаи дур.

Соҳибдиле бишунид ва гуфт:

- Хатмаш ба иллати он ихтиёр омад, ки Курьон бар сари забон асту зар дар миёни чон!

Дарега гардани тоат ниҳодан

Гараш ҳамроҳ будӣ даст додан

Ба диноре чу хар дар гил бимонанд,

В-ар «алҳамд»-е бихоҳӣ, сад бихонанд.

Ҳикоят

Пирмардеро гуфтанд:

- Ҷаро зан накунӣ?

Гуфт:

- Бо пирзанонам айше набошад!

Гуфтанд: - Ҷавоне бихоҳ, чу мукнат дорӣ?

Гуфт:

- Маро ки пирам, бо пирзанон улфат нест, пас ўро ки ҷавон бошад, бо ман, ки пирам, ҷӣ дӯстӣ сурат бандад?!

Зӯр бояд, на зар, ки бонуро

Гурзе дӯсттар, ки даҳ ман гӯшт.

Шунидаам, ки дар ин рӯзҳо куҳанпире
Хаёл баст ба пиронасар, ки гирад чуфт.
Бихост духтараке хубрӯй, Гавҳар ном,
Чу дурчи гавҳараш аз чашми мардумон бинхуфт.
Чунон ки расми арӯсӣ бувад, мухайё буд,
Вале ба ҳамлаи аввал асои шайх бихуфт.
Камон кашиду бизад бар ҳадаф, ки натвон дӯхт
Магар ба сӯзани фӯлод ҷомаи хангуфт.
Ба дӯстон гила оғоз карду хуччат сохт,
Ки хонумони ман ин шӯхдида пок бируфт.
Миёни шавҳару зан ҷангу фитна хост чунон,
Ки сар ба шаҳнаву қозӣ кашиду Саъдӣ гуфт:
Пас аз хилофу шаниат гуноҳи духтар чист?
Туро, ки даст биларзад, гуҳар ҷӣ донӣ суфт?!

БОБИ ҲАФТУМ ДАР ТАЪСИРИ ТАРБИЯТ

Ҳикоят

Яке аз вузароро писаре кавдан буд. Пеши яке аз донишмандон фиристод, ки мар инро тарбияте мекун, магар оқил шавад. Рӯзгоре таълим кардашу муассир набуд. Пеши падараш кас фиристод, ки ин писар оқил намешавад ва наздик аст, ки маро девона кунад.

Чун бувад асли гавҳаре қобил,
Тарбиятро дар ӯ асар бошад.
Ҳеч сайқал накӯ наёрад кард
Оҳанеро, ки бадгуҳар бошад.
Сағ ба дарёи ҳафтгона машӯй,
Ки чу тар шуд, палидтар бошад.
Хари Исо гараш ба Макка баранд,
Чун биёяд, ханӯз хар бошад.

Ҳикоят

Ҳакиме писаронро панд ҳамедод, ки чонони падар, хунар омӯсед, ки мулку давлати дунёро эътимод нашоёд ва симу зар дар сафар бар маҳалли хатар аст: ё дузд ба як бор бибарад, ё хоҷа ба тафоруқ бихӯрад. Аммо хунар чашмас зоянда асту давлате поянда. Агар хунарманд аз давлат бияфтад, ғам набошад, ки хунарманд дар нафси худ давлат аст, ҳар чо ки равад, кадр бинад ва дар садр нишинад ва беҳунар лукма чинаду сахтӣ бинад!

Сахт аст пас аз чоҳ таҳаккум бурдан,
Хӯ карда ба ноз, чаври мардум бурдан.

* * *

Вақте афтод фитнае дар Шом,
Ҳар кас аз гӯшае фаро рафтанд.
Рустозодаи они донишманд
Ба вазирии подшо рафтанд.
Писарони вазири ноқисақл
Ба гадоӣ ба русто рафтанд.

Ҳикоят

Яке аз фузало таълими маликзодае ҳамедод ва зарб бемуҳобо задӣ ва заҷр бекиёс кардӣ. Боре аз бегоқатӣ шиқоят пеши падар бурд ва чома аз тани дардманд бардошт. Падарро дил ба ҳам баромад, устодро бихонду гуфт:

- Писарони оҳоди раиятро чунин ҷафову тавбиҳ раво намедорӣ, ки фарзанди маро! Сабаб чист?

Гуфт:

- Сабаб он аст, ки сухан андешида бояд гуфтан ва ҳаракат писандида кардан ҳамма халқро ағлалумум ва подшоҳонро ағлалхусус. Ба мӯчиби он ки бар дасту забони эшон ҳар чи рафта шавад, ҳароина ба афвоҳ бигӯянд ва қавлу феъли авомунносро ҷапдон эътиборе набошад.

Агар сад нописанд ояд зи дарвеш,
Рафиқонаш яке аз сад надонанд.
В-агар як базла гӯяд подшоҳе,
Аз иқлиме ба иқлиме расонанд.

Пас, вочиб омад муаллими подшоҳзодаро дар таҳзиби ахлоқи худовандзодагон: анбатаҳум Аллоҳу наботан ҳасанан (Худо онҳоро ниҳоли нек рӯёнад) иҷтиҳод аз он беш кардан, ки дар ҳаққи авом.

Ҳар кӣ дар хурдияш адаб накунад,
Дар бузургӣ фалоҳ аз ӯ барҳост.

Чӯби тарро, чунон ки хоҳӣ, печ,
Нашавад хушк чуз ба оташ рост!

Ҳикоят

Муаллими куттоберо дидам дар диёри Мағриб
турушрӯӣ, талхуфтор, бадхӯӣ, мардумозор, гадотабъ,
нопарҳезкор, ки айши мусулмонон ба дидани ӯ табаҳ
гаштӣ ва хондани Қуръонаш дили мардум сияҳ кардӣ.
Чамъе писарони покизаву духтарони дӯшиза ба дасти
чафои ӯ гирифтор, на захираи хандаву на ёрои гуфтор, гаҳ
оразӣ симини якеро тапонча задӣ ва гаҳ соқи будӯрнии
дигареро шиканҷа кардӣ. Алқисса, шундаам, ки тарфе аз
хабосати нафси ӯ маълум кардаид ва бизаданду
биронданд ва мактаби ӯро ба муслихе додаид порсон
салим, некмарди ҳалим, ки сухан чуз ба ҳукми зарурит
нагуфтиво мӯчиби озери кас бар забо-наш нарафтӣ.
Кӯдаконро ҳайбати устои нахустин аз сар бирафт ва
муаллими дувуминро ахлоқ малакӣ диданд ва як-як дев
шуданду ба эътимоди ҳилми ӯ тарқи илм додаид. Ағлаби
авқот ба бозича фароҳам нишастандӣ ва лавҳ дуруст
нокарда, дар сари ҳам шикастандӣ.

Устои муаллим чу бувад беозор,
Хирсақ бозанд кӯдакон дар бозор.

Баъд аз ду ҳафта бар он масҷид гузар кардам,
муаллими аввалинро дидам, ки дил хуш карда буданду ба
ҷои хеш оварда, инсоф биранҷидам ва «лоҳавл» гуфтам,
ки иблисро муаллими малоика дигар чаро карданд?
Пирмарде зарифи ҷаҳондида гуфт:

Подшоҳе писар ба мактаб дод
Лаҳви симин-ш бар канор ниҳод.
Бар сари лавҳи ӯ набишта ба зар:
«Ҷаври устод бех, ки меҳри падар».

Ҳикоят

Порсозодаеро неъматӣ беканор аз таракаи Аммон ба даст афтод. Фиску фучур оғоз кард ва мубаззирӣ пеша гирифт. Филчумла намонд аз соири маосӣ мункаре ки накард ва мускире ки нахӯрд.

Боре ба насиҳаташ гуфтам:

- Эӣ фарзанд, дахл оби равон асту айш осиеӣ гардон, яъне харчи фаровон кардан мусаллам касеро бошад, ки дахли муайян дорад.

Чу дахлат нест, харч охистатар кун,
Ки мегӯянд маллоҳон суруде:
«Агар борон ба кӯҳистон наборад,
Ба соли Дачла гардад хушкрӯде».

Ақли адаб пеш гиру лахву лааб бигзор, ки чун неъмат сипарӣ шавад, сахтӣ барию пушаймонӣ хӯрӣ!

Писар аз лаззати ною нӯш ин сухан дар гӯш наёвард ва ба қавли ман эътироз карду гуфт:

- Роҳати очил ба ташвиши меҳнати очил мунағғас кардан хилофи раъйи хирадмандон аст.

Худовандони кому некбахтӣ
Чаро сахтӣ хуранд аз бими сахтӣ?
Бирав, шодӣ кун, эӣ ёри дилафрӯз,
Ғами фардо нашоёд хӯрд имрӯз.

Ғақайфа маро, ки дар садри мурувват нишастаам ва ақди футувват баста ва зикри инъом дар афвоҳи авом афтода.

Ҷар кӣ алам шуд ба сахову қарам,
Банд нашоёд, ки ниҳад бар дарам.
Номи накӯй чу бурун шуд ба кӯй,
Дар натавонӣ, ки бибандӣ ба рӯй.

Дидам, ки насихат намепазирад ва дами гарми ман дар оҳани сарди ӯ асаре намекунад, тарки муносиҳат гирифтаам ва рӯй аз мусобиҳат бигардонидам ва қавли ҳукаморо кор бастам, ки гуфтаанд: Баллиғ мо алайка фа ин лам яқбалу мо алайка (Тарчумааш: Он чӣ бар туст, бигӯй ва агар аз ту нашнаванд (напазиранд), гуноҳе бар ту нарафта бошад).

«Гарчи донӣ, ки нашнаванд, бигӯй,
Ҳар чӣ донӣ, зи некхоҳию панд.
Зуд бошад, ки хирасар бинӣ,
Бо ду пой уфтода андар банд.
Даст бар даст мезанад, ки дарег,
Нашунидам ҳадиси донишманд».

То пас аз муддате он чи андешаи ман буд, аз накбати ҳолаш ба сурат бидидам, ки пора-пора ба ҳам бармедӯхт ва луқма-луқма ҳамеандӯхт. Дилам аз заъфи ҳолаш ба ҳам баромад ва мурувват надидам дар чунон ҳоле реши даруван ба маломат харошидану намак пошидан.

Пас бо дили худ гуфтам:

Ҳарифи сифла дар поёни мастӣ
Наяндешад зи рӯзи тангдастӣ.
Дарахт андар баҳорон бар фишонад,
Зимистон, лочарам, бебарг монад.

Ҳикоят

Подшоҳе писареро ба адибе доду гуфт:

- Ин фарзанди туст, тарбияташ ҳамчунон кун, ки яке аз фарзандони хеш. Адиб хидмат кард ва мутақаббил шуд ва соле чанд бар ӯ саъй карду ба ҷое нарасид ва писарони адиб дар фазлу балоғат мунтаҳӣ шуданд. Малик донишмандро муоҳазат карду муотабат, ки ваъда хилоф кардӣ ва вафо ба ҷой наёвардӣ.

Гуфт:

- Бар раъйи худованди рӯи замин пӯшида намонад,
ки тарбият яксон асту табоиъ мухталиф.

Гарчи симу зар зи санг ояд ҳаме,
Дар ҳама санге набошад зарру сим.
Бар ҳама олам ҳаметобад Сухайл,
Чое анбон мекунад, чое адим.

Ҳикоят

Якero шунидам аз пирони мураббӣ, ки муридero
хамегуфт.

- Эй писар, чандон ки тааллуқи хотири одамизод ба
рӯзист, агар ба рӯзидеҳ будӣ, ба мақом аз малоика
даргузаштӣ!

Фаромӯшат накард Эзад дар он ҳол,
Ки будӣ нутфае мадфуну мадхуш.
Равонат доду табъу ақлу идрок,
Чамолу нутку рою фикрату хуш.
Дах ангуштат мураттаб кард бар каф,
Ду бозуят мураккаб сохт бар дӯш.
Кунун пиндорӣ, эй ночизҳиммат,
Ки хоҳад карданат рӯзе фаромӯш?!

Ҳикоят

Аъробиро дидам, ки писарро хамегуфт: «Ё бунайя,
иннака масъулун явма-л-қиёмати мозакгасабта ва ло
юқолу би ман интасабта (Тарчумааш: Эй фарзанд, рӯзи
қиёмат аз кирдори ту хоҳанд пурсид, на аз таборат.

Туро хоҳанд пурсид, ки амалат чист, нагӯянд
падарат кист ва аслат чӣ?

Чомаи Каъбаро, ки мебӯсанд,
ӯ на аз кирми пила номӣ шуд?
Бо азизе нишаст рӯзе чанд,
Лочарам ҳамчу ӯ гиромӣ шуд.

Ҳикоят

Дар тасонифи ҳукамо овардаанд, ки каждумро валодат маъхӯд нест, чунон ки дигар ҳайвонотро, бал аҳшон модарро бихуранд ва шикамашро бидаранд ва роҳи саҳро гиранд ва он пӯстлохҳо, ки дар хонаи каждум бинанд, асари он аст. Боре ин нукта пеши бузурге ҳамегуфтам, гуфт:

- Диди ман бар сидки ин суҳан гувоҳӣ медиҳад ва ҷуз ин натавон будан. Дар ҳолати хурдӣ бо модару падар чунин муомилат кардаанд. лочарам дар бузургӣ чунин муқбиланду маҳбуб.

Писареро падар васият кард,
К-Эй чавонбахт, ёд гир ин панд.
Ҳар кӣ бо аҳли худ вафо накунад,
Нашавад дӯструю давлатманд.

Ҳикоят

Фақираи дарвеше хомила буд, муддати ҳамл ба сар оварда ва мар ин дарवेशро ҳама умр фарзанд наёмада буд. Гуфт:

- Агар Худои азза ва чалла маро писаре диҳад, ҷуз ин хирка, ки пӯшида дорам, ҳар чӣ милки ман аст, исори дарवेशон кунам.

Ба мӯчиби шарт иттифоқан писар оварду суфраи дарवेशон ба мӯчиби шарт биниҳод. Пас аз чанд соли, ки аз сафари Шом боз омадам, ба маҳаллати он дӯст баргузаштам ва аз чигунагии ҳолаш хабар пурсидам.

Гуфтанд:

- Ба зиндони шахна дар аст.

Сабаб пурсидам, касе гуфт:

- Писараш ҳамр хӯрдааст ва арбада карда ва хуни касе рехта ва худ аз миён гурехта. Падарро ба иллати ӯ силсила дар пой асту банди гарон бар пой.

Гуфтам:

- Ин балоро ба ҳочат аз Худо хостааст!

Занони бордор, эй марди хушёр,
Агар вақти валодат мор зоянд,
Аз он беҳтар ба наздики хирадманд,
Ки фарзандони ноҳамвор зоянд.

Ҳикоят

Тифл будам, ки бузургеро пурсидам аз булуғ.

Гуфт:

- Дар мастур омадааст, ки се нишон дорад: яке понздаҳсолагӣ ва дигар эхтилом ва сеюм баромадани мӯи пеш. Аммо дар ҳақиқат як нишон дораду бас: он ки дар банди ризои ҳақ ҷалла ва ало беш аз он бошӣ, ки дар банди ҳаззи нафси хеш ва ҳар он кӣ дар ӯ ин сифат мавҷуд нест, ба назди муҳаққиқон болиғ нашуморандаш.

Ба сурат одамӣ шуд қатраи об,
Ки чил рӯзаш қарор андар раҳим монд.
В-агар чилсоларо ақлу адаб нест,
Ба таҳқиқаш нашояд одамӣ хонд.

* * *

Ҷавонмардию лутфу одамият
Ҳамин нақши ҳаюлоӣ машиндор.
Хунар бояд, ки сурат метавон кард
Ба айвонҳо - дар аз шангарфу зангор.
Чу инсонро набошад фазлу эҳсон,
Чи фарқ аз одамӣ то нақши девор?

Ба даст овардани дунё ҳунар нест,
Якero гар тавонӣ, дил ба даст ор!

Ҳикоят

Соле низоъе дар пиёдағони ҳоҷ уфтода буд ва доъӣ ҳам дар он фар ҳам пиёда. Инсоф, дар сару рӯи ҳам фитодем ва доди фусуку ҷидол бидодем. Качованишинеро шунидам, ки бо адили худ меғуфт:

- Ё лилаҷаб, пиёдаи оҷ чун арсаи шатранҷ ба сар мебарад, фарзин мешавад, яъне беҳ аз он мегардад, ки буд ва пиёдағони ҳоҷ бодия ба сар бурданду батар шуданд.

Аз ман бигӯй ҳоҷии мардумгазойро,
К-ӯ пӯстини халқ ба озор медарад.
Ҳоҷӣ ту нестӣ, шутур аст, аз барои он-к
Бечора хор мехураду бор мебарад.

Ҳикоят

Ҳиндуе нафтандозӣ ҳамеомӯхт. Ҳакиме гуфт:
- Туро, ки хона найин аст, бозӣ на ин аст!

То надонӣ, ки сухан айни савоб аст, мағӯй,
В-он ҷӣ донӣ, ки на некӯш ҷавоб аст, мағӯй!

Ҳикоят

Мардеро чашмдард хост, пеши байтор рафт, ки даво кун. Байтор аз он ҷӣ дар чашми чорпоён мекунанд, дар дидаи ӯ кашид ва кӯр шуд. Ҳукумат ба довар бурданд. Гуфт:

- Ба ӯ ҳеч тавон нест, агар ин хабар набудӣ, пеши байтор нарафтӣ!

Мақсуд аз ин сухан он аст, ки бидонӣ, ки ҳар он кӣ ноозмударо кори бузург фармояд, бо он ки надомат

барад, ба назди хирадмандон ба хиффати роӣ мансуб
гардад.

Надихад хушманди равшанроӣ
Ба фурумоя корҳои хатир.
Бурёбоф агарчи бофанда-ст,
Набарандаш ба коргоҳи ҳарир.

Ҳикоят

Якero аз бузургони аимма писаре вафот ёфт.
Пурсиданд, ки бар сандуқи гураш чӣ нависем? Гуфт:

- Оёти китоби маҷидро иззату шараф баи аз он аст,
ки раво бошад бар чунин ҷойҳо навиштан, ки ба рӯзгор
суда гардаду халқиқ бар ӯ гузаранд ва дасон бар ӯ
шошанд? Агар ба зарурат чизе ҳаменависанд, ни ду байт
кифоя аст:

«Ваҳ, ки ҳар гаҳ ки сабза дар бустон
Бидамидӣ, чи хуш шудӣ дили ман.
Бигзар, эй дӯст, то ба вақти баҳор
Сабза бинӣ дамида бар гили ман!»

Ҳикоят

Пурсое бар яке аз худовандони неъмат гузар кард,
ки бандаero дасту пой баста, укубат ҳамекард. Гуфт:

- Эӣ писар, ҳамчу ту махлукуро Худон азза ва ҷалла
асири ҳукми ту гардонидаст ва туро фазилат дода,
шукри неъматӣ борӣ таоло ба ҷой ор ва чандин ҷафо бар
вай маписанд, набояд, ки фардои киёмат бех аз ту бошаду
шармсорӣ барӣ!

Бар банда магир хашми бисёр,
Ҷавраш мақуну дилаш маёзор!

Үро ту ба даҳ дирам харидӣ,
Охир, на ба қудрат офаридӣ.
Ин ҳукму ғуруру хашм то чанд?
Ҳаст аз ту бузургтар Худованд.
Эй хоҷаи Арслону Оғӯш,
Фармондихи худ макун фаромӯш!

Дар хабар аст аз хоҷаи олам, саллаллоҳу алайҳи ва
олиҳи ва саллам, ки гуфт:

- Бузургтарин ҳасрати рӯзи қиёмат он бувад, ки
бандаи солихро ба бихишт баранд ва хоҷаи фосиқро ба
дӯзах!

Бар гуломе, ки тавъи хидмати туст,
Хашми беҳад марону тира магир,
Ки фазиҳат бувад ба рӯзи шумор
Банда озоду хоҷа дар занчир.

Ҳикоят

Соле аз Балхи Бомиёнам сафар буд ва роҳ аз
харомиён пурхатар. Ҷавоне бадрақа ҳамроҳи ман шуд
сипарбоз, чархандоз, силаҳшӯри бешзӯр, ки ба даҳ марди
тавоно камони ӯ зех кардандӣ ва зӯрварони рӯи замин
пушти ӯ бар замин наёвардандӣ. Валекин, чунон ки донӣ,
муганаъим буду сояпарварда, на ҷаҳондидаву
сафаркарда, раъди кӯси диловарон ба гӯшаш нарасида ва
барқи шамшеру саворон надида.

Наяфтода бар дасти душман асир,
Ба гирдаш наборида борони тир.

Иттифоқан ману ин ҷавон ҳар ду дар паи ҳам равон.
Ҳар он девори қадимаш, ки пеш омадӣ, ба қуввати бозу
бияфкандӣ ва ҳар дарахти азим, ки дидӣ, ба зӯри
сарпанҷа баркандӣ ва тафоҳуркунон гуфтӣ:

«Пил ку, то китфу бозуи гурдон бинад,
Шер ку, то кафу сарпанчаи мардон бинад?!»

Мо дар ин ҳолат, ки ду хинду аз паии сарго сар
бароварданду оҳанги қитоли мо карданд. Ба дасти яке
чӯбе ва дар бағали он дигар кулӯхкӯбе. Чавонро гуфтам:
«Чӣ пой?»,

Биёр, он чӣ дорӣ зи мардию зӯр,
Ки душман ба пой худ омад ба гӯр!»

Тиру камонро дидам, аз дасти чавон афтод ва ларза
бар устухон.

На ҳар кӣ мӯй шикофад ба тири чавшанхой,
Ба рӯзи ҳамлаи ҷанговарон бидорад пой.

Чора чуз он надидем, ки рахту силоҳи ҷома раҳо
кардему ҷон ба саломат биёвардем.

Ба корҳои гарон марди кордида фирист,
Ки шери шарза дарорад ба зери ҳамми каманд.
Чавон агарчи қавиёлу пилтан бошад,
Ба ҷанги душманаш аз ҳавл бигсилад пайванд.
Набард пеши масофозмуда маълум аст,
Чунон ки масъалаи шаръ пеши донишманд.

Ҳикоят

Тавонгарзодае дидам, бар сари гӯри падар нишаста
ва бо дарвешбачае мунозира пайваста, ки сандуқи
турбати мо сангин асту китоба рангин ва фарши рухом
андохта ва хишти пирӯза дар ӯ сохта. Ба гӯри падарат чӣ
монад, хиште ду фароҳам оварда ва муште ду хок бар он
пошида. Дарвешписар ин бишниду гуфт:

- То падарат зери он сангҳои гарон бар худ бичунбида бошад, падари ман ба бихишт расида бошад!

Хар, ки камгар ниҳанд бар вай бор,
Бешак, осудатар кунад рафтор.

* * *

Марди дарвеш, ки бори ситами фоқа кашид,
Ба дари марг ҳамоно, ки сабукбор ояд.
В-он кӣ дар неъмату осоишу осонӣ зист,
Мурданаш 3-ин ҳама, шак нест, ки душвор ояд.
Ба ҳама ҳол асире, ки зи банде бираҳад,
Бехтар аз ҳоли амире, ки гирифтор ояд.

Ҳикоят

Бузургеро пурсидам дар маънии ин ҳадис, ки «Аъдо адуъвука нафсука-л-латӣ байна чанбайка (Душмантарини душманҳоят нафси туст, ки дар синаи туст)».

Гуфт:

- Ба ҳукми он ки ҳар душманеро, ки бо вай эҳсон кунӣ. дӯст гардад, магар нафсро, ки чандон ки мудоро беш кунӣ, муҳолифат зиёдат кунад.

Фариштаҳӯй шавад одамӣ ба кам хӯрдан,
В-агар хурад чу баҳоим, бияфтад ӯ чу чамод.
Муроди ҳар кӣ барорӣ, мутеи амри ту гашт,
Хилофи нафс кӣ фармон диҳад, чу ёфт мурод?

ЧИДОЛИ САЪДӢ БО МУДДАӢ ДАР БАӢНИ ТАВОНГАРИӢ ДАРВЕШӢ

Яке дар сурати дарвешон, на бар сифати эшон дар маҳфиле дидам нишаста ва нашъате дарпайваста ва дафтари шикоят ва замми тавонгарон оғоз карда, сухан

бад-ин чо расонида, ки дарвешро дасти қудрат баста ва тавонгарро пой иродат шикаста.

Каримонро ба даст - андар дирам нест,
Худовандони неъматро карам нест.

Маро, ки парвардаи неъматӣ бузургонам, ин сухан сахт омад, гуфтам:

- Эй ёр, тавонгарон дахли мискинонанд ва захираи гӯшанишинон ва мақсади зоирону қаҳфи мусофирон ва мутаҳаммили бори гарон аз баҳри роҳати дигарон. Дасти тановул он гаҳ ба таом баранд, ки муттааллиқон ва зердастон бихуранд ва фазлаи макорими эшон ба аромили пирону акорибу чуброн расад.

Тавонгаронро вақф асту назру меҳмонӣ,
Закоту фитрату иётоқу ҳадио қурбонӣ.
Ту қай ба давлати эшон расӣ, ки натвонӣ
Чуз ин ду рақъату он ҳам ба сад парешонӣ?!

Агар қудрати ҷуд асту гар қуввати сучуд, тавонгаронро беҳ муяссар шавад, ки моли музакко доранд ва чомаи поку ирзи масуну дили фориғ ва қуввату тоат дар луқмаи латиф аст ва суҳбати ибодат дар қисвати назиф. Пайдост, ки аз меъдаи холӣ чӣ қувват ояд ва аз дасти тихӣ чӣ мурувват ва аз пой бараҳна чӣ сайр ояд ва аз дасти гурусна чӣ хабар.

Шаб пароқанда хусбад он, ки падида
Набувад ваҷҳи бомдодонаш.
Мӯр гирд оварад ба тобистон,
То фароғат бувад зимистонаш.

Фароғат ба фоқа напайвандад ва ҷамъият дар тангдастӣ сурат набандад. Яке таҳримай ишо баставу

дигаре мунтазири ашо ништа. Ҳаргиз бад-он кай монад?

Худованди макнат ба ҳақ муштагил,
Парокандарӯзӣ – парокандадил.

Пас, ибодати инон ба қабул авлотар аст, ки чамъанду ҳозир, на парешону парокандахотир. Асбоби маишат сохта ва ба авроди ибодат пардохта.

Араб гӯяд: Аузу би-л-лоҳи мина-л-фақри-л-мукиби ва ҷавори ман лойҳиббу. (тарҷума: Худо ниғаҳ дорад аз фақри бардавом ва ҳамсоягии касе, ки дӯсташ надорам).

Ва дар хабар аст: «Ал-фақру саводу-л-ваҷҳи фи-д-дорайн» (Тарҷума: Нодорӣ рӯсиёҳӣ дар ҳар ду дунёст).

Гуфтам: «Хомӯш, ки ишорати хоҷаи олам ба фақри тоифаест, ки марди майдони ризоанду таслими тири қазо, на инон, ки хирқаи аброр пӯшанд ва луқмаи идрор фурушанд».

Эй табли баландбонгу дар ботин ҳеч,
Бе тӯша чӣ тадбир кунӣ вақти басич?
Рӯи тамаъ аз халқ бипеч, ар мардӣ,
Тасбеҳи ҳазордона бар даст мапеч!

Дарвешӣ бемаърифат наёромад, то фақраш ба куфр анҷомад. «Кода-л-фақру ан яқуна куфран» (Тарҷумааш: тангдастӣ ба куфр меанҷомад), ки нашоёд ҷуз ба вучуди неъмат бараҳнае пӯшидан ё дар истихлоси гирифторе кӯшидан. Ва абнои чинси моро ба мартабаи эшон расонад ва яди улё ба яди суфло чӣ монад? Набинӣ, ки ҳақ ҷалла ва ало дар муҳками танзил ва наими аҳли биҳишт хабар медиҳад, ки улоика лаҳум ризқун маълум (онҳоро ризке муайян бошад). То бидонӣ, ки машғули қафоф аз давлати афоф маҳрум аст мулки фароғат зери нигини ризқи маълум.

Ташнагонро намояд андар хоб
Ҳама олам ба чашм чашмаи об.

Ҳолӣ ки ман ин сухан бигуфтам, инони токати дарвеш аз дасти таҳаммул бирафт, теги забон баркашид ва бар ман давонид ва асби фасоҳат дар майдони вақоҳат ҷаҳониду гуфт:

- Чандон муболиға дар васфи эшон бикардӣ ва суханҳои парешон бигуфтӣ, ки ваҳм тасаввур кунад, ки тарёканд ё калиди хизонаи арзоқ, муште мутакаббири мағрур, муъчиби манфури муштағили молу неъмат, мутаффанини ҷоҳу сарват, ки сухан нагӯянд илло ба сафоҳату назар накунанд илло ба кароҳат; уламоро ба гадоӣ мансуб кунанду фуқароро ба бесарупой маъюб гардонанд ва ба иззати моле, ки доранду иззати ҷоҳе, ки пиндоранд, бартари ҳама нишинанд. Ва худро беҳтар аз ҳама бинанд. Ва на он дар сар доранд, ки сар ба касе бароранд, беҳабар аз қавли ҳукамо, ки гуфтаанд: «Ҳар кӣ ба тоат аз дигарон кам асту ба неъмат беш, ба сурат тавонгар асту ба маънӣ дарвеш».

Гар беҳунар ба мол кунад кибр бар ҳаким,
Куни хараш шумор вагар гови анбар аст!

Гуфтам:

- Мазаммати эшон раво мадор, ки худованди караманд!

Гуфт:

- Ғалат гуфтӣ, ки бандаи дираманд. Чӣ фоида, чун абри озоранду намеборанд ва чашмаи офтобанду бар кас наметобанд, бар маркаби иститоат саворанду намеронанд ва қадаме баҳри Худо наниҳанду дираме бе ману изо надиханд? Моле ба машаққат фароҳам оранду ба ҳисса нигоҳ доранду ба ҳасрат бигузоранд, чунон ки ҳакимон гӯянд: «Сими бахил аз хок вақте барояд, ки вай дар хок равад!»

Ба ранчу саъй касе неъмате ба чанг орад,
Дигар кас ояду бе саъю ранҷ бардорад!

Гуфтамаш:

- Бар бухли худовандони неъмат вуқуф наёфтаи илло ба иллоти гадоӣ, вагарна ҳар кӣ тамаъ як сӯ ниҳад, кариму бахилаш яке намояд. Маҳак донад, ки зар чисту гадо донад, ки мумсик кист.

Гуфто:

- Ба тачрибат он ҳамегӯям, ки мутааллиқон бар дар бидоранд, гализони шадид баргуморанд, то бори азизон надиҳанд ва даст бар синаи соҳибтаминзон наниҳанд ва гӯянд: «Кас ин чо нест!» Ва рост гуфта бошанд.

Онро, ки ақлу ҳиммату тадбиру рой нест,
Хуш гуфт пардадор, ки кас дар сарой нест.

Гуфтам:

- Ба узри он ки аз дасти мутаваққӣён ба чон омадаанд ва рукъаи гадоён ба фиғон ва муҳоли ақл аст, агар реги биёбон дурр шавад, ки чашми гадоён пур шавад!

Дидаи аҳли тамаъ ба неъмате дунё
Пур нашавад, ҳамчунон ки чоҳ ба шабнам.

Ҳар кучо сахтикашидае, талхидидаеро бинӣ, худро ба шараҳ дар корҳои махуф андозад ва аз авоқиби он напарҳезад ва аз укубати Эзад нахаросад ва ҳалол аз ҳаром нашиносад.

Сагеро гар кулӯхе бар сар ояд,
Зи шодӣ барҷаҳад, к-ин устухонест.
В-агар наъше ду кас бар дӯш гиранд,
Лаимуттабъ пиндорад, ки хонест.

Аммо соҳиби неъматӣ дунё ба айни инояти ҳақ малҳуз аст ва ба ҳалол аз ҳаром маҳфуз. Ман ҳамона, ки тақрири ин сухан накардам ва бурҳону баён наёвардам, инсоф аз ту таваккуъ дорам, ҳаргиз дидаӣ, дасти дуое бар китф баста ё бенавое ба зиндон дарнишаста ё пардаи маъсуме дарида ё кафе аз миъсам бурида, илло ба иллоти дарвешӣ шермардонро ба ҳукми зарурат дар нақбҳо гирифтаанду каъбҳо суфта. Ва муҳтамал аст, он ки якеро аз дарвешон нафси аммора талаб кунад, чу қуввати эҳсонаш набошад, ба исён мубтало гардад, ки батну фарҷ тавъманд, яъне ду фарзанд дар як шикаманд. Модом, ки ин яке барҷояст, он дигар барпояст. Шунидам, ки дарвешро бо ҳадсе бар хубсе гирифтанд. Бо он ки шармсори бурд, бими сангсоре буд. Гуфт:

- Эӣ мусулмонон, қувват надорам, ки зан кунам ва тоқат на, ки сабр кунам, чӣ кунам? Ло руҳбонията фи-л-ислом (Дар ислом гӯшанишинӣ ва тарки дунё манъ аст).

Ва аз чумлаи мавочиби сукун ва чамъияти дарун, ки мар тавонгарро муяссар мешавад, яке он ки ҳар шаб санаме дар бар гирад, ки ҳар рӯз бад-ӯ чавонӣ аз сар гирад. Субҳи тобонро даст аз сабоҳати ӯ бар дилу сарви хиромонро пой аз хичолати ӯ дар гил аст:

Ба хуни азизон фурӯ бурда чанг,
Сарангуштҳо карда уннобранг.

Муҳол аст, ки бо ҳусни талъати ӯ гирди маноҳӣ гардад ё қасди табоҳӣ кунад.

Диле, ки хури биҳиштӣ рабуду яғмо кард,
Кай илтифот кунад бар бутони яғмой?

* * *

Ман кона байна ядаӣҳи маштаҳо рутабун,
Юғниҳи золика ан раҷми-л-аноқиди.

Тарҷумаи байт:

Он кас, ки ҳар қадар майл кунад, хурмои тоза дар дастрас дорад, аз санг андохтан ба хӯшаҳо бениёз аст.

Аглаб тихидастон дар домани исмат ба маъсият олеянд ва гуруснагон нон рабоянд.

Чун саги дарранда гӯшт ёфт, напурсад,
К-ин шутури Солиҳ аст ё хари Дачҷол.

Чӣ моя мастурон ба иллати дарвешӣ дар айни фасод афтода ва ирзи гиромӣ ба боди зиштномӣ дода.

Бо гурсунагӣ куввати пархез намонад,
Ифлос инон аз кафи тақво биситонад.

Вай он чи гуфтӣ, дар ба рӯи мискинон мабандад.
Ҳотами Той, ки биёбоннишин буд, агар шаҳрӣ будӣ, аз
ҷӯши гадоён бечора шудӣ ва чома бар ӯ пора кардандӣ!

Гуфто:

- На ин ки ман бар ҳоли эшон ҳасад мебарам!

Гуфтам:

- На ин ки бар моли эшон ҳасрат мехӯрӣ!

Мо дар ин гуфтору ҳар ду ба ҳам гирифтор, харонна байдаке, ки бирондӣ, ба дафъи он бикӯшидаме ва ҳар шехе, ки бихондӣ, ба фарзин бипайвастаме, то нақди кисаи ҳиммат дарбохт ва тири чаъбаи ҳуҷҷат ҳама бияндохт.

Ҳон, то сипар наяфканӣ аз ҳамлаи фасех,
К-ӯро ба ҷуз муболиғаи мустаор нест.
В-ин дузди маърифат, ки суҳандони сачъгӯй
Бар дар силоҳ дораду кас дар хисор нест.

То оқибатуламп далелаш намонад, залилаш кардам.
Дастӣ тааддӣ дароз карду беҳуда гуфтан оғоз. Ва суннати

цоҳилон аст, ки чун ба далел аз ҳасм фурӯ монанд, силсилаи хусумат бичунбонанд чун Озари буттарош, ки ба хуччат бо писар барнаёмад, ба чангаш бархост, ки ланн лам тангаҳӣ рачуманнака (агар бас накунӣ, сангсорат кунам).

Дашином дод, сақаташ гуфтам, гиребонам дарид, занахдонаш гирифтам.

Ў дар ману ман дар ў фитода,
Халқ аз пайи мо давону хандон.
Ангушти тааччуби чахоне
Аз гуфтушуниди мо ба дандон.

Алқисса, мурофияи ин сухан пеши қозӣ бурдему ба ҳукумати адл розӣ шудем, то ҳокими мусулмонон маслиҳате бичӯяду миёни тавонгарону дарवेशон фарке бигӯяд. Қозӣ чун ҳолати мо бидиду мантиқи мо бишунид, сар ба чайби тафаккур фурӯ бурду пас аз тааммули бисёр сар баровард ва гуфт:

- Эй он ки тавонгаронро сано гуфтӣ, бар дарवेशон чафо раво доштӣ, бидон, ки ҳар куҷо ки гул аст, хор асту бо ҳамр хумор аст ва бар сари ганҷ мөр аст ва он ҷо, ки дурри шохвор аст, наҳанги мардумхор аст, лаззати айши дунёро ладғаи аҷал дар пеш аст ва наими бихиштро девори макориҳ дар пеш.

Ҷаври душман чӣ кунад, гар накашад толиби дӯст.
Ганҷу мору гулу хору ғаму шодӣ ба ҳаманд.

Назар накунӣ дар бўстон, ки беди мушк асту чӯби хушк, ҳамчунин дар зумраи тавонгарон шокиранду кафур ва дар ҳалқаи дарवेशон собиранду зачур.

Агар жола ҳар катрае дур шудӣ,
Чу хармуҳра бозор аз ў пур шудӣ.

Муқаррабони Ҳақ чалла ва ало тавонгаронанд дарвешсират ва дарвешонанд тавонгарҳиммат. Ва меҳини тавонгарон он аст, ки ғами дарвеш хурад ва беҳини дарвешон он аст, ки ками тавонгар гирад. Ва ман ятаваккалу ала-л-илоҳи ва хува ҳасбуху (Тарҷумааш: Ва касе, ки бар Худо тақя кунад ва умед ба ӯ бандад, ҳаминаш бас аст).

Пас рӯи итоб аз ман ба ҷониби дарвеш оварду гуфт:

- Эй, ки гуфтӣ: тавонгарон муштағиланду соҳӣ ва масти малоҳии пиами тоифае ҳастанд, бар ин сифат, ки баён кардӣ, қосири ҳиммат, кофири неъмат, ки бибаранду биниҳанд ва нахуранду надиханд ва гар ба ʔтимоди макнати ҳеш аз меҳнати дарвеш напурсанду аз Худои азза ва ҷалла натарсанд ва гӯянд:

Гар аз нестӣ дигаре шуд ҳалок,
Маро ҳаст, батро зи тӯфон чӣ бок?

Ва рокиботу ниёқин фӣ ҳаводичиҳо
Лам ялтафитна ило ман ғоса фи-л-кусуби.

Тарҷумаи байт:

Ва заноне, ки дар қачоваҳо бар шутурони мода саворанд, ба он кас, ки дар тӯдаҳои шан ва рег фурӯ рафтааст, таваҷҷуҳ надоранд.

Дунон чу гилеми ҳеш берун бурданд,
Гӯянд: чӣ ғам, гар ҳама олам мурданд!

Қавме бар ин наमत, ки шунидӣ ва тоифае хони неъмат ниҳода ва дасти карам кушода, толиби номанду маърифат ва соҳиби дунёву охират чун бандағони

хазрати подшоҳи олами одил, муаййиди музаффару мансури азминаи аном, ҳомии суғури ислом, вориси мулки Сулаймон, аъдали мулуки замон, музаффаруддунё ва-д-дин Атобак Абӯбакр ибни Саъд ибни Зангӣ.

Падар ба чои писар ҳаргиз ин карам накунад,
Ки дасти чуди ту бо хонадони Одам кард.
Худой хост, ки бар оламе бибахшояд,
Ту ро ба раҳмати худ подшоҳи олам кард.

Қозӣ чун сухан бад-ин ғоят расонид ва аз ҳадди қиёси мо асби муболиға даргузаронид, ба муқтазои ҳукми қазо ризо додему аз момазо даргузаштем ва баъд аз маҷоро тариқи мудоро гирифтем ва сар ба тадорук бар қадами якдигар ниҳодем ва бўса бар сару рӯи ҳам додему хатми сухан бар ин буд:

Мақун зи гардиши гетӣ шикоят, эй дарвеш,
Ки тирабахтӣ, агар ҳам бар ин насак мурдӣ!
Тавонгаро, чу дилу дасти комронат хаст,
Бихур, бибахш, ки дунёву охират бурдӣ!

БОБИ ҲАШТУМ ДАР ОДОБИ СУҲБАТ

Мол аз баҳри озоиши умр аст, на умр аз баҳри гирд
кардани мол!

Оқилеро пурсиданд:

- Некбахт кисту бадбахт чист?

Гуфт:

- Некбахт он, ки хӯрду кишт ва бадбахт он, ки мурду
ҳишт!

Мақун намоз бар он ҳеч кас, ки ҳеч накард,
Ки умр дар сари таҳсили мол карду нах(в)ард.

Мӯсо, алайҳиссалом Қорунро насиҳат кард, ки
«Аҳсин камо аҳсана-л-лоҳу илайка» (некӣ кун, чунон ки
Худо ба ту некӣ кардааст) нашунид ва оқибаташ шунидӣ.

Он кас, ки ба динору дирам хайр наяндухт,
Сар оқибат андар сари динору дирам кард.
Хоҳӣ мутаматтиъ шавӣ аз дунйию уқбо,
Бо халқ карам кун, чу Худо бо ту карам кард.

Араб гӯяд: «Чуд вало таманну, фа инна-л-фоидата
илайка обидатун» (саховат кун ва миннат мағузур, зеро
нафъаш ба ту бозгардад). Яъне бибахшу миннат манеҳ, ки
нафъи он ба ту бозмегардад.

Дарахти карам ҳар қучо бех кард,
Гузашт аз фалак шоҳу болои ӯ.
Гар уммедворӣ, к-аз ӯ бар хурӣ,
Ба миннат манеҳ арра бар пой ӯ.

* * *

Шукри Худой кун, ки муваффақ шудӣ ба хайр,
З-инъому фазли худ на муъатгал гузоштат.

Миннат манех, ки хидмати султон кунӣ ҳаме,
Миннат шинос аз ӯ, ки ба хидмат бидоштат.

Нукта

Ду кас ранчи беҳуда бурданд ва саъйи бефоида карданд: яке он, ки андӯхту нахӯрд ва дигаре он, ки омӯхту накард.

Илм чандон, ки бештар хонӣ,
Чун амал дар ту нест, нодонӣ.
На муҳаққиқ бувад, на донишманд,
Чорпое, бар ӯ китобе чанд.
Он тихимағзро чӣ илму хабар,
Ки бар ӯ ҳезум аст ё дафтар?

Панд

Илм аз баҳри дин парвардан аст, на аз баҳри дунё хӯрдан!

Ҳар кӣ пархезу илму зуҳд фуруҳт,
Хирмане гирд карду пок бисӯҳт.

Ҳикмат

Олими нопархезгор кӯри машъалдор аст.

Бефоида ҳар кӣ умр дарбохт,
Чизе нахариду зар бияндохт.

Мулк аз хирадмандон ҷамол гирад ва дин аз пархезгорон камол ёбад. Подшоҳон ба суҳбати хирадмандон аз он муҳтоҷтаранд, ки хирадмандон ба қурбати подшоҳон.

Пандам агар бишнавай, эй подшоҳ,
Дар ҳама олам беҳ аз ин панд нест.
Ҷуз ба хирадманд мафармо амал,
Гарчи амал кори хирадманд нест.

Нукта

Се чиз бе се чиз пойдор намонад: мол бе тичорату
илим бе баҳс ва мулк бе сиёсат.

Панд

Раҳм овардан бар бадон ситам аст бар некон ва афв
кардан аз золимон ҷавр аст бар дарвешон!

Хабисро чу таахҳуд кунию бинвозӣ,
Ба давлати ту ниғаҳ мекунад ба анбозӣ.

Панд

Бар дӯстии подшоҳон эътимод натавон карду бар
овози хуши кӯдакон, ки он ба ҳаёле мубаддал шаваду ин
ба хобе мутагаййир гардад.

Маъшуқи ҳазордӯстро дил надихӣ
В-ар медихӣ, он дил ба ҷудой бинихӣ!

Панд

Ҳар он сирре, ки дорӣ, бо дӯст дар миён манех, ҷӣ
донӣ, ки вақте душман гардад ва ҳар газанде, ки тавонӣ,
ба душман марасон, ки бошад, ки вақте дӯст шавад!

Розе, ки ниҳон хоҳӣ, бо кас дар миён манех ва агарчи
дӯсти мухлис бошад, ки мар он дӯстро дӯстони мухлис
бошанд, ҳамчунин мусалсал.

Хомушӣ беҳ, ки замири дили хеш
Бо касе гуфтану гуфтан, ки «Мағӯй!»
Эй салим, об зи сарчашма бибанд,
Ки чу пур шуд, натавон бастан чӯй.

* * *

Сухане дар ниҳон набояд гуфт,
Ки бари анчуман нашояд гуфт.

Нукта

Душмане заиф, ки дар тоат ояд ва дӯстӣ намояд,
максади вай чуз он нест, ки душмани қавӣ гардад ва
гуфтаанд: бар дӯстии дӯстон эътимод нест, то ба
тамаллуқи душманон чӣ расад. Ва ҳар кӣ душмани
кӯчакро ҳақир медорад, бад-он монад, ки оташи андакро
муҳмал мегузорад!

Имрӯз бикӯш, чу метавон кушт,
К-оташ чу баланд шуд, ҷаҳон сӯхт.
Мағзор, ки зеҳ кунанд камонро
Душман, ки ба тир метавон дӯхт!

Ҳикмат

Сухан миёни ду душман чунон гӯй, ки агар дӯст
гарданд, шармзада нашавӣ!

Миёни ду кас ҷанг чун оташ аст,
Суханчини бадбахт хезумкаш аст!
Кунанд ину он хуш дигарбора дил,
Вай андар миён кӯрбахту хичил!
Миёни ду тан оташ афрӯхтан
На ақл асту худ дар миён сӯхтан!

* * *

Дар сухан бо дӯстон оҳиста бош,
То надорад душмани хунхор гӯш!
Пеши девор он чӣ гӯӣ, хуш дор,
То набошад дар наси девор гӯш!

Ҳикмат

Ҳар кӣ бо душманон сулҳ кунад, сари озори дӯстон
дорад.

Бишӯӣ, эӣ хирадманд, аз он дӯст даст,
Ки бо душманонат бувад ҳамнишаст.

Панд

Чӣ дар имзои коре мутараддид бошӣ, он тараф
ихтиср кун, кӣ беозоргар барояд.

Бо мардumi сулҳхӯӣ душхор магӯӣ,
Бо он кӣ дари сулҳ занад, чанг маҷӯӣ!

То кор ба зар бармеояд, ҷон дар хатар афкандан
нашояд!

Чу даст аз ҳама ҳилате даргусаст,
Ҳалол аст бурдан ба шамшер даст.

Панд

Бар аҷзи душман раҳмат макун, ки агар қодир ша-
вад, бар ту набахшояд.

Душман чу бинӣ нотавон, лоф аз бурути худ
мазан,
Мағзест дар ҳар устухон, мардест дар ҳар
пираҳан.

Нукта

Хар кӣ бадеро бидушад, халқро аз балои ӯ биду-
хонад ва ӯро аз азоби Худои азда ва ҷалла.

Писандида-ст бахшоиш, валекин
Манеҳ ба реши халқозор мархам!
Надонист, он кӣ раҳмат кард бар мор.
Ки он зулм аст бар фарзанди Одам!

Ҳикмат

Насиҳат аз душман пазируфтани хатост, валекин
шунидан равог, то ба хилофи он кор кунӣ, ки айни савоб
аст:

Ҳазар кун, з-он чи душман гӯяд: «Он кун!»
Ки бар зону занӣ дасти тағобун.
Гарат роҳе намояд рост чун тир,
Аз ӯ баргарду роҳи дасти чап гир!

Ҳикмат

Ҳашм беҳ аз ҳад гирифтани ваҳшат орад ва лутфи
бевакт ҳайбат бибарад. На чандон дурушти кун, ки аз ту
сер гарданӣ ва на чандон нармӣ, ки бар ту далер шаванд.

Дуруштино нармӣ ба ҳам-дар беҳ аст,
Чу рагзан, ки ҷарроҳу мархамнеҳ аст.
Дурушти нагирад хирадманд пеш,
На сустӣ, ки нозил кунад қадри хеш.
На мар хештанро фузунӣ ниҳад,
На якбора тан дар мазаллат диҳад.

* * *

Шубоне бо падар гуфт: «Эй хирадманд,
Маро таълим деҳ пирона як панд!»
Бигуфто: «Некмардӣ кун на чандон,
Ки гардад чира гурги тездандон!»

Ҳикмат

Ду кас душмани мулку динанд: подшоҳи беҳилму
зоҳиди беилм!

Бар сари мулк мабод он малики фармондеҳ,
Ки Худоро набувад бандаи фармонбардор!

Ҳикмат

Подшаҳ бояд, ки то ба ҳадде хашм бар душманон
нарасад, ки дӯстонро эътимод намонад.

Оташи хашм аввал дар худованди хашм афтад, пас
он гаҳ забона ба хасм расад ё нарасад.

Нашояд банӣ Одами хокзод,
Ки дар сар кунад кибру тундию бод.
Туро бо чунин гармию саркашӣ
Напиндорам, аз хокӣ, аз оташӣ?!

* * *

Дар ҳоки Байлақон бирасидам ба обиде,
Гуфтам: «Маро ба тарбият аз чаҳл пок кун!»
Гуфто: «Бирав, чу хок таҳаммул кун, эй фақеҳ,
Ё ҳар чӣ хондай, ҳама дар зери хок кун!»

Ҳикмат

Бадхӯй дар дасти душмане гирифтор аст, ки ҳар кучо
равад, аз чанги уқубати ӯ халосӣ наёбад.

Агар зи дасти бало бар фалак равад бадхӯй.
Зи дасти хӯи бади хеш дар бало бошад.

Панд

Чу бинӣ, ки дар сипохи душман тафриқа афтодааст,
ту чамъ бош. Ва агар чамъ шаванд, аз парешонӣ андешта
кун.

Бирав, бо дӯстон осуда бинҷини,
Чу бинӣ дар миёни душманон чанг.
Вагар бинӣ, ки бо ҳам якзабонанд,
Камонро зеҳ куну бар бора бар санг!

Нукта

Душман чу аз ҳама хилате фурӯ монад, сипасиан
дӯстӣ бичунбонад, пас он гаҳ ба дӯстӣ корхое кунад, ки
ҳеч душман натавонад!

* * *

Сари мор ба дасти душман бикӯб, ки аз
ихдашҳасанӣ (яке аз ду ҳасанот) ҳолӣ набошад: агар ин
голиб омад, мор куштӣ в-агар он, аз душман растӣ.

Ба рӯзи маърака эмин машав зи ҳасми заиф,
Ки мағзи шер барорад, чу дил зи ҷон бардошт!

Ҳикмат

Хабаре, ки донӣ, диле биёзорад, ту хомӯш , то дигаре
биёрад.

Булбуло, муждаи баҳор биёр,
Хабари бад ба бум бозгузор.

Панд

Подшахро бар хиёнати касе воқиф магардон, магар он ки бар қабули куллі восиқ бошӣ, вагарна дар ҳалоки хеш ҳамекӯшӣ.

Басичи сухан гуфтан он гоҳ кун,
Ки донӣ, ки дар кор гирад сухун.

Ҳикмат

Ҳар кӣ насихати худ раъй мекунад, ӯ худ ба насихатгаре муҳтоҷ аст.

Фиреби душман махуру гурури маддоҳ махар, ки ин доми зарқ ниҳодааст ва он домани тамаъ кушода. Аҳмакро ситоиш хуш ояд, чун лоша, ки дар каъбаш дамӣ, фарбеҳ намояд.

Ало, то нашнави мадҳи сухангӯӣ,
Ки андак моя нафъе аз ту дорад,
Ки гар рӯзе муродаш барнаёри,
Дусадчандон уюбат баршуморад.

Мутакаллимро то касе айб нагирад, суханаш ислоҳ напазирад!

Машав ғарра бар ҳусни гуфтори хеш,
Ба таҳсини нодону пиндори хеш.

Нукта

Ҳама касро ақли худ бакамол намояд ва фарзанди худ бачамол.

Яке чухуду мусулмон низоъ мекарданд
Чунон ки ханда гирифт аз ҳадиси эшонам.
Ба тира гуфт мусулмон: «Гар ин киболаи ман
Дуруст нест, Худоё, чухуд миронам!»
Чухуд гуфт: ба «Таврот» меҳурам савганд
В-агар хилоф кунам, ҳамчу ту мусулмонам!»
Гар аз басити замин ақл мунъадим гардад,
Ба худ гумон набарад ҳеч кас, ки нодонам.

Ҳикмат

Даҳ одамӣ бар суфрае бихуранду ду сағ бар мурдоре
бо ҳам ба сар набаранд. Ҳарис бо ҷаҳоне гурусна асту
қониъ ба ноне сер. Ҳукамо гуфтаанд: «Тавонгарӣ ба
қаноат беҳ аз тавонгарӣ ба бизоат!

Рӯдаи танг ба як нони ҷавин пур гардад,
Неъматӣ рӯи замин пур накунад дидаи танг!

* * *

Падар чун даври умраш мунқазӣ гашт,
Маро ин як насиҳат карду бигзашт,
Ки шаҳват оташ аст, аз вай бипарҳез,
Ба худ-бар оташи дӯзах макун тез.
Дар он оташ надорӣ тоқати сӯз,
Ба сабр обе бар ин оташ зан имрӯз!

Ҳикмат

Ҳар кӣ дар ҳоли тавоноӣ накӯӣ накунад, дар вақти
нотавонӣ сахтӣ бинад.

Бадахтаргар аз мардумозор нест,
Ки рӯзи мусибат касаш ёр нест.

Нукта

Ҳар чӣ зуд барояд, дер напойд.

Хоки Машрик, шунидаам, ки кунанд
Ба чиҳил сол косае чинӣ.
Сад ба рӯзе кунанд дар мағриб,
Лочарам қиматаш ҳамебинӣ.

Мурғак аз байза бурун ояду рӯзӣ талабад,
В-одамибачча надорад хабар аз ақлу тамиз.
Он кӣ ногоҳ касе гашт, ба чизе нарасид,
В-ин ба тамкини фазилат бигузашт аз ҳама чиз.
Обгина ҳама чо ёбӣ, аз он қадраш нест,
Лаъл душвор ба даст ояд, аз он аст азиз.

Ҳикмат

Корҳо ба сабр барояду мустаҷил ба сар дарояд.

Ба чашми хеш дидам дар биёбон,
Ки оҳиста сабақ бурд аз шитобон.
Саманди бодпой аз так фуру монд,
Шутурбон ҳамчунон оҳиста меронд.

Панд

Нодонро беҳ аз хомӯшӣ нест ва гар ин маслиҳат
бидонистӣ, нодон набудӣ.

Чун надорӣ камолу фазл, он беҳ
Ки забон дар даҳон ниғаҳ дорӣ.
Одамиро забон фазиҳа кунад,
Чавзи бемағзро сабукборӣ.

* * *

Хареро аблаҳе таълим медод,
Бар ӯ –бар сарф кардӣ саъй доим.
Ҳакиме гуфташ: «Эй нодон, чӣ кӯшӣ
Дар ин савдо, битарс аз лавми лоим!
Наёмӯзад баҳоим аз ту гуфтор,
Ту хомӯшӣ биёмӯз аз баҳоим.»

* * *

Ҳар кӣ тааммул накунад дар ҷавоб,
Бештар ояд суханаш носавоб.
Ё сухан орой чу мардум ба ҳуш!
Ё бинишин чун ҳаявонон хамӯш!

Ҳар кӣ бо донотар аз худ баҳс кунад, то бидонанд,
ки доност, бидонанд, ки нодон аст.

Чун дарояд беҳ аз тӯе ба сухун,
Гарчи беҳ донӣ, эътироз макун.

Панд

Ҳар кӣ бо бадон нишинад, некӣ набинад.

Гар нишинад фариштае бо дев,
Ваҳшат омӯзаду хиёнату рев.
Аз бадон некуӣ наёмӯзӣ,
Накунад гург пӯстиндӯзӣ.

Ҳикмат

Мардумонро айби ниҳонӣ пайдо макун, ки мар
эшонро расво кунӣю худро безътимод.

Ҳар кӣ илм хонду амал накард, бад-он монад, ки гов
ронду тухм наҷфшонд.

Аз тани бедил тоат наёяд ва пӯсти бемағз бизоатро
нашояд.

Бас қомати хуш, ки зери чодар бошад,
Чун боз кунӣ, модари модар бошад.

Нукта

Агар шабҳо ҳама қадр будӣ, шаби қадр беқадр будӣ!
Гар санг ҳама лаъли Бадахшон будӣ,
Пас, қимати лаълу санг яксон будӣ.

Ҳикмат

На ҳар кӣ ба сурат некӯст, сирати зебо дар ӯст. Кор
андарун дорад, на пӯст!

Тавон шинохт ба як рӯз дар шамоили мард,
Ки то кучош расидаст пойгоҳи улум.
Вале зи ботинаш эман мабошу гарра машав,
Ки хубси нафс нагардад ба солҳо маълум.

Ҳикмат

Ҳар кӣ бо бузургон ситезад, хуни худ резад.

Хештанро бузург пиндорӣ,
Рост гуфтанд: як ду бинад луч.
Зуд бинӣ шикастапешонӣ,
Ту, ки бозӣ кунӣ ба сар бо ғӯҷ.

Ҳикмат

Панча бо шер задану мушт бар шамшер кори
хирадмандон нест.

Чангу зӯроварӣ макун бо маст,
Пеши сарпанча дар бағал неҳ даст.

Ҳикмат

Заифе, ки бо қавӣ диловарӣ кунад, ёри душман аст
дар ҳалоки хеш.

Сояпарвардаро чӣ тоқати он,
Ки равад бо муборизон бо қитол.
Сустбозу ба чаҳл мефиканад
Панча бо марди оҳанинчангол.

Панд

Беҳунарон ҳунармандро натавонанд, ки бинанд,
ҳамчунон ки сағони бозорӣ сағи сайдро машғала
бароранд ва пеш омадан наёранд, яъне сифла чун ба
ҳунар бо касе барнаёяд, ба хубсаш дар пустин афтад.

Кунад ҳароина ғайбат ҳасуди кӯтахдаст,
Ки дар муқобила гунгаш бувад забони мақол.

Ҳикмат

Гар ҷаври шикам нестӣ, ҳеч мурғ дар доми сайёд
наяфтодӣ, балки сайёд худ дом наниҳодӣ. Ҳақимон дер-
дер хуранду обидон нимсер ва зоҳидон садди рамақу
ҷавонон то табақ баргиранду пирон то арақ бикунанд.

Аммо қаландарон чандон ки дар меъда ҷои нафас
намонаду бар суфра рӯзии кас.

Асири банди шикамро ду шаб нагирад хоб;
Шабе зи меъдаи сангӣ, шабе зи дилтангӣ.

Нукта

Машварат бо занон табоҳ асту саховат бо муфсидон
гуноҳ!

Нукта

Ҳар киро душман пеш аст, агар накушад, душ-мани
хеш аст!

Санг бар дасту мор сар бар санг,
Тирароӣ бувад қиёсу даранг!

Ва гурӯҳе ба хилофи ин маслиҳат диданду гуфтанд,
ки дар куштани бандиён тааммул авлотар аст ба ҳукми
он, ки то ихтиёр боқист, тавон кушту тавон бахшид.
Вагар бе тааммул кушта шавад, муҳтамал аст, ки
маслиҳате ғавт шавад, ки тадоруки мисли он мум-таниъ
бошад.

Нек сахл аст зинда бечон кард,
Куштаро боз зинда натвон кард.
Шарти ақл аст сабри тирандоз,
Ки чу рафт аз камон, наёяд боз.

Ҳикмат

Ҳакиме, ки бо чухҳол дарафтад, таваққуъи иззат
надорад ва агар ҷоҳиле ба забонаварӣ бар ҳакиме голиб
ояд, аҷаб нест, ки сангест, ки гавҳар ҳамешаи-канад.

На аҷаб, гар фуру равад нафасаш
Андалебе, гуруб ҳамқафасаш.

* * *

Гар ҳунарманд аз авбош ҷафое бинад,
То дили хеш наязораду дарҳам нашавад.
Санги бадгавҳар агар косаи заррин шиканад,
Қимати санг наёфзояду зар кам нашавад.

Ҳикмат

Хирадмандеро, ки дар зумраи аҷлоф сухан бибандад,
шигифт мадор, ки овози барбат бо ғалабаи духул
барнаёяд ва бӯи абир аз ганди сир фуру монад.

Баландовоз нодон гардан афрохт,
Ки доноро ба бешармӣ бияндохт.
Намедонад, ки оҳанги ҳичозӣ
Фуру монад зи бонги табли ғозӣ.

Нукта

Ҷавҳар агар дар халоб афтад, ҳамон нафис асту
ғубор агар ба фалак расад, ҳамон хасис!

Истеъдод бе тарбият дарег асту тарбияти номус-таид
зоиъ. Хокистар насабе олий дорад, ки оташи ҷавҳари
улвияст, валекин чун ба нафси худ ҳунаре надорад, бо хок
баробар аст ва қимати шакар на аз най аст, ки он худ
хосияти вай аст.

Чу Канъонро табиат беҳунар буд,
Паямбарзодагӣ қадраш наяфзуд.
Ҳунар бинмой, агар дорӣ, на гавҳар,
Гул аз хор асту Иброҳим аз Озар.

Ҳикмат

Мушк он аст, ки бибӯяд, на он ки аттор бигӯяд.
Доно чу таблаи аттор аст, хомӯшу хунарнамой ва нодон
чу табли гозӣ баландовозу миёнтиҳӣ.

Олим андар миёни чоҳилҳо
Масале гуфтаанд сиддиқон:
Шоҳиде дар миёни кӯрон аст,
Мусхафе дар сарои зиндиқон.

Ҳикмат

Дӯстери, ки ба умре фарочанг оранд, нашоёд, ки ба
як дам биёзоранд.

Санге ба чанд сол шавад лаълпорае,
Зинҳор, то ба як нафасаш нашканӣ ба санг.

Панд

Ақл дар дасти нафс чунон гирифтор аст, ки марди
очиз бо зан ногузир.

Рои беқувват макру фусун аст ва қуввати берой
чаҳлу чунун!

Тамиз бояду тадбиру ақл в-он гаҳ мулк,
Ки мулку давлати нодон салоҳи чанги Худост.

Панд

Обид, ки на аз баҳри Худо гӯша нишинад,
Бечора дар оинаи торик чӣ бинад?

Ҳикмат

Андак-андак хайле шавад ва қатра-қатра сайле гардад, яъне онон, ки дасти қувват надоранд, санги хӯрда ниғаҳ доранд, то ба вақти фурсат димор аз димоғи золим бароранд.

Ва қатрун ало қатрин иза-ттафақат нахнун
Ва наҳрун ало наҳрин иза- чтамаат баҳрун.

Тарчумаи байт:

Қатра чун ба қатра ҳамроҳ шавад, рӯде шавад ва рӯд бо рӯд чамъ ояд, дарёе гардад.

Андак-андак ба ҳам шавад бисёр,
Дона-дона-ст галла дар анбор.

* * *

Олимро нашоёд, ки сафоҳат аз омӣ ба ҳилм даргузаронад, ки ҳарду тарафро зиён дорад: ҳайбаги ин кам шаваду қаҳли он мустаҳкам.

Чу бо сифла гӯй ба лутфу х(в)ашӣ,
Фузун гардадаш кибру гарданкашӣ.

Маъсият аз ҳар кӣ содир шавад, нописандида аст ва аз уламо нохубтар, ки илм силоҳи чанги шайтон аст ва худованди силоҳро чун ба асирӣ баранд, шармсорӣ беш барад.

Оми нодони парешонрӯзгор
Беҳ зи донишманди нопарҳезгор,
К-он ба нобиной аз роҳ уфтод,
В-ин ду чашмаш буду дар чоҳ уфтод.

Ҳикмат

Чон дар ҳимояти як дам асту дунё вучуде миёни ду адам. Дин ба дунёфурӯшон харанд. Юсуф бифурӯшанд, то чӣ харанд?!

Алам аъҳад илайкум ё банӣ Одам ан ло таъбуду-ш-шайтона (тарҷумааш: Эй фарзандони Одам, оё бо шумо паймон набастам, ки иблисро ниёиш накунад).

Ба қавли душман паймони дӯст бишкастӣ,
Бибин, ки аз кӣ буридию бо кӣ пайвастӣ?!

Ҳикмат

Шайтон бар мухлисон барнамеояд ва султон бо муфлисон.

Вомаш мадеҳ, он ки бенамоз аст,
Гарчи даҳанаш зи фоқа боз аст.
К-ӯ фарзи Худо намегузорад,
Аз қарзи ту низ ғам надорад.

Нукта

Ҳар кӣ дар зиндагонӣ нонаш нахуранд, чун бимирад, номаш набаранд.

Лаззати ангур бева донад, на худованди мева.
Юсуфи сиддиқ, алайҳиссалом, дар хушксоли Миср сер нахӯрдӣ, то гуруснагон фаромӯш накунад.

Он кӣ дар роҳату танаъум зист,
Ӯ чӣ донад, ки ҳоли гурусна чист?
Ҳоли дармондагон касе донад,
Ки ба аҳволи хеш дармонад.

* * *

Эй ки дар маркаби тозанда саворӣ, хуш дор,
Ки хари хоркаши сӯхта дар обу гил аст.
Оташ аз хонаи ҳамсои дарвеш махоҳ,
К-он чӣ бар равзани ӯ мегузарад, дуди дил аст.

Ҳикмат

Дарвешӣ заифҳолро дар хушкии тангсол мапурс, ки
«чунӣ?» илло ба шарти он, ки марҳами решаш биниҳӣ ва
маълуме пешаш.

Харе, ки бинию боре ба гил дарафтода,
Ба дил бар ӯ шафқат кун, вале марав ба сараш.
Кунун, ки рафтию пурсидияш, ки чун афтод,
Миён бибанду чу мардон бигир думби хараш.

Ҳикмат

Ду чиз муҳоли ақл аст: хурдан беш аз ризқи мақсум
ва мурдан пеш аз вақти маълум.

Қазо дигар нашавад в-ар ҳазор нолаву оҳ
Ба куфр ё ба шикоят барояд аз даҳане.
Фариштае, ки вакил аст бар хазоини бод,
Чӣ ғам хурад, ки бимирад чароғи бевазане.

Ҳикмат

Эй толиби рӯзӣ, бинишин, ки бихурӣ ва эй матлуби
аҷал марав, ки ҷон набарӣ!

Чаҳди ризқ ар кунӣ в-агар накунӣ,
Бирасонад Худои азза ва ҷал.
В-ар равӣ дар даҳони шеру паланг,
Нахурандат магар ба рӯзи аҷал.

Панд

Сайёди берӯзӣ дар Даҷла моҳӣ нагирад ва моҳии
беачал дар хушк намирад.

Мискин ҳарис дар ҳама олам ҳамеравад,
ӯ дар қазои ризку ачал дар қафои ӯ.

Нукта

Тавонгари фосиқ кулӯхи зарандуд асту дарвешии
солиҳ шоҳиди хоколуд. Ин далқи Мӯсост-мураққаъ ва он
риши Фиръавн-мурассаъ.

Шиддати некон рӯй дар фараҷ дораду давлати бадон
сар дар нишеб.

Ҳар киро чоҳу давлат асту бад-он
Хотире хаста дарнахоҳад ёфт,
Хабараш деҳ, ки ҳеч давлату чоҳ
Ба сарои дигар нахоҳад ёфт.

Ҳикмат

Ҳасуд аз неъматӣ ҳақ бахил асту бандаи бегуноҳро
душман медорад.

Мардаке хушкмағзро дидам
Рафта дар пӯстии соҳибчоҳ
Гуфтам: «Эй хоҷа, гар ту бадбахтӣ,
Мардуми некбахтро чӣ гуноҳ?»

* * *

Ало, то нахоҳӣ бало бар ҳасуд,
Ки он бахтбаргашта худ дар балост.
Чӣ ҳоҷат, ки бо ӯ кунӣ душманӣ,
Ки ӯро чунин душмане дар қафост?!

Ҳикмат

Талмизи беиродат ошиқи безар асту равандаи
бемаърифат мурғи бепар ва олими беамал дарахти бебару
зоҳиди беилм хонаи бедар.

Мурод аз нузули Қуръон таҳсили сирати хуб аст ва
тартили сураи мактуб.

Омии мутааббид пиёда рафтаасту олими мутаховин
савора хуфта. Осӣ, ки даст (ба) бар дорад беҳ аз обид, ки
кибр дар сар дорад.

Сарҳанги латифхӯи дилдор
Беҳтар зи фақеҳи мардумозор.

Нукта

Якero гуфтанд: «Олими беамал ба чӣ монад?»

Гуфт: «Ба занбӯри беасал!»

Занбӯри дурушти бемурувватро гӯй:
«Боре чу асал намедиҳӣ, неш мазан!»

Ҳикмат

Марди бемурувват зан асту обиди ботамаъ раҳзан!

Эй ба солус карда чома сапед
Баҳри пиндори халқу чома сиёҳ,
Даст кӯтоҳ бояд аз дунё,
Остин хуҳ дарозу хуҳ кӯтоҳ.

Ҳикмат

Ду касро ҳасрат аз дил нараваду пои тағобун аз гил
барнаёяд: тоҷири киштишикаставу вориси бо қаландарон
нишаста.

Пеши дарвешон бувад хунат мубоҳ,
Гар набошад дар миён молат сабил.
Ё марав бо ёри азрақпирохон,
Ё бикаш бар хонумон ангушти нил.
Дӯстӣ бо пилбонон ё макун,
Ё талаб кун хонае дархурди пил!

Ҳикмат

Хилъати султон агарчи азиз аст, чомаи хулқони худ
баиззаттар ва хони бузургон агарчи лазиз аст, хурдаи
анбони худ балаззаттар.

Сирка аз дастранчи хешу тара
Беҳтар аз нони деҳхудову бара!

Панд

Хилофи роҳи савоб асту акси раъйи улулалбоб дору
ба гумон хӯрдан ва роҳи ноида бе корвон рафтан.

Имоми муршид Муҳаммад Ғазолиро пурсиданд: «Чӣ
гуна расидӣ бад-ин манзалат дар улум?» Гуфт: «Бад-он,
ки ҳар чӣ надонистам, аз пурсидани он нанг надоштам».

Умеди офият он гаҳ бувад мувофиқи ақл,
Ки нафсро ба табиатшинос бинмой.
Бипурс, ҳар чӣ надонӣ, ки зулли пурсидан
Далели роҳи ту бошад ба иззи доной!

Ҳикмат

Ҳар он чӣ донӣ, ки ҳароина маълуми ту гардад, ба
пурсидани он таъчил макун, ки ҳайбати салтанатро зиён
дорад.

Чу Лукмон дид, к-андар дасти Довуд
Ҳаме оҳан ба муъҷиз мум гардад,
Напурсидаш, чӣ месозӣ, ки донист,
Ки бе пурсиданаш маълум гардад.

Нукта

Яке аз лавозими суҳбат он аст, ки хона бипардозӣ ё
бо хонахудой дарсозӣ.

Ҳикоят бар мизочи мустамиъ гӯй,
Агар хоҳӣ, ки дорад бо ту майле.
Ҳар он оқил, ки бо Мачнун нишинад,
Набояд карданаш чуз зикри Лайлӣ.

Нукта

Ҳар кӣ бо бадон нишинад, агар низ табиати эшон
дар ӯ асар накунад, ба тариқати эшон муттаҳам гардад ва
гар ба хароботе равад ба намоз кардан, мансуб шавад ба
хамр хӯрдан.

Рақам бар худ ба нодонӣ кашидӣ,
Ки нодонро ба суҳбат баргузидӣ.
Талаб кардам зи доное яке панд,
Маро фармуд: Бо нодон мапайванд,
Ки гар донои даҳрӣ, хар бибошӣ,
Вагар нодонӣ, аблаҳтар бибошӣ.

Ҳикмат

Ҳилми шутур, чунон ки маълум аст, агар тифле
маҳораш гирад ва сад фарсанг барад, гардан аз
мутобаъаташ напечад.

Аммо агар дарае ҳавлноқ пеш ояд, ки мӯчиби ҳалок
бошад ва тифл он ҷо ба нодонӣ хоҳад шудан, зимом аз

кафаш даргусалонад ва ҳечаш мутоваат накунад, ки хангоми дуруштӣ мулотифат мазмум аст ва гӯянд:

«Душман ба мулотифат дӯст нагардад, балки тамаъ зиёдат кунад».

Касе, ки лутф кунад бо ту, хоки пояш бош
В-агар ситеза барад, дар ду чашмаш оган хок!
Сухан ба лутфу карам бо дуруштхӯй мағӯй,
Ки зангхӯрда нагардад ба нармсӯҳон пок!

Ҳикмат

Ҳар кӣ дар пеши сухани дигарон афтад, то мояи фазлаш бидонанд, яқин, ки пояи чаҳлаш шиносанд.

Надихад марди хушманд ҷавоб,
Магар он гаҳ к-аз ӯ суол кунанд.
Гарчи барҳақ бувад мизочи сухан,
Ҳамли даъвиш бар муҳол кунанд.

Ҳикмат

Реше даруни чома доштам ва шайх ҳар рӯз аз он бипурсидӣ, ки чун аст ва напурсидӣ, ки кучост. Донистам, ки аз он эҳтироз мекунад, ки зикри ҳама узве раво набошад ва хирадмандон гуфтаанд: «Ҳар кӣ сухан насанчад, аз ҷавобаш биранчад!»

То нек надонӣ, ки сухан айни савоб аст,
Бояд, ки ба гуфтан даҳан аз ҳам накушоӣ.
Гар рост сухан гӯию дар банд бимонӣ,
Беҳ з-он ки дурӯғат диҳад аз банд раҳой!

Ҳикмат

Дурӯғ гуфтан ба зарбати шамшер монад, ки агар низ ҷароҳат дуруст шавад, нишон бимонад, чун бародарони

Юсуф, ки ба дурӯғӣ мавсум шуданд, ба рост гуфтани эшон эътимод намонд.

Қола бал саввалат лакум анфусакум амран (тарчумааш: (Яъқуб) гуфт: балки нафсҳои шумо ин корро биёрост).

Якero, ки одат бувад ростӣ,
Хатое равад, даргузоранд аз ӯ.
В-агар номвар шуд ба қавли дурӯғ,
Дигар рост бовар надоранд аз ӯ.

Ҳикмат

Аҷалли коинот аз рӯи зоҳир одамиест ва азалли мавҷудот сағ. Ба иттифоқи хирадмандон сағи ҳақшинос беҳ аз одами носипос!

Сагеро лукмае ҳаргиз фаромӯш
Нагардад, гар занӣ сад навбаташ санг.
В-агар умре навозӣ сифлаеро,
Ба камтар тундӣ ояд бо ту дар ҷанг.

Нукта

Аз нафсарвар ҳунарварӣ наёяд ва беҳунар сарвариро нашояд.

Макун раҳм бар гови бисёрбор,
Ки бисёрхусб аст бисёрхор.
Чу гов ар ҳаме боядат фарбихӣ,
Чу хар тан ба ҷаври касон дардихӣ!

Ҳикмат

Дар Инчил омадааст, ки «Эй фарзанди Одам, агар тавонгарӣ диҳамат, муштағил шавӣ ба мол аз ман ва гар

дарвеш кунамат, тангдил нишинӣ, пас ҳаловати зикри
ман кучо дарёбӣ ва ба ибодати ман кай шитобӣ!

Гаҳ андар неъматӣ мағруру гофил,
Гаҳ андар тангдастӣ хаставу реш.
Чу дар саррову зарро ҳолат ин аст,
Надонам, кай ба ҳақ пардозӣ аз хеш?

Нукта

Иродати бечун якеро аз тахти шоҳӣ фуру орад ва
дигареро дар шиками моҳӣ наку дорад.

Вақтест хуш онро, ки бувад зикри ту мӯнис,
В-ар худ бувад андар шиками хут чу Юнис.

Ҳикмат

Гар теги қаҳр баркашад, набию валӣ сар даркашанд
вагар ғамзаи лутф бичунбонад, бад-он некон даррасонад.

Гар ба машҳар хитоби қаҳр кунанд,
Анбиёро чӣ ҷои маъзарат аст.
Парда аз рӯи лутф, гӯ, бардор,
К-ашқиёро умеди маърифат аст.

Ҳар кӣ ба таъдиби дунё роҳи савоб нагирад, ба
таъзиби уқбо гирифта ояд: (ва ланазу яқаннаҳум мин-ал-
азобил-адно дуно-л-азоби-л-акбари, лааллаҳум ярҷауна-
эшорро аз азоби камтар мечашонам, на аз уқу-бати
бузургтар, бошад, ки аз корҳои худ бозгарданд).

Панд аст хитоби меҳтарон, он гаҳ банд,
Чун панд диҳанду нашнави, банд ниҳанд.

Нукта

Некбахтон ба ҳикояту амсоли пешиниён панд гиранд
з-он пешгар, ки пасиниён ба воқоиаи ӯ масал зананд ва
дузлон даст кӯтах накунанд, то дасташон кӯтах кунанд.

Наравад мурғ сӯи дона фароз,
Чун дигар мурғ бинад андар банд.
Панд гир аз масоибӣ дигарон,
То нагиранд дигарон зи ту панд.

Ҳикмат

Онро, ки гӯши иродат гарон офаридаанд, чун кунад,
ки бишнавад онро, ки каманди саодат кашон мебарад, чӣ
кунад, ки наравад?

Шаби торики дӯстони Худой
Мебитобад чу рӯзи рахшанда.
В-ин саодат ба зӯри бозу нест,
То набахшад Худои бахшанда.

* * *

Аз ту ба кӣ нолам, ки дигар довар нест,
В-аз дасти ту ҳеч даст болотар нест.
Онро, ки ту рахбарӣ, касе гум накунад,
В-онро, ки ту гум кунӣ, касе рахбар нест.

Ҳикмат

Гадои неканчом беҳ аз подшоҳи бадфарчом.

Ғаме, к-аз паяш шодмонӣ барӣ,
Беҳ аз шодие, к-аз пасаш ғам х(в)арӣ.

Ҳикмат

Заминро аз осмон нисор аст ва осмонро аз замин
губор. Куллу иноин ятарашшаҳу бимо фиҳи (аз кӯза
ҳамон бурун таровад, ки дар ӯст.)

Гарат хӯи ман омад носазовор,
Ту хӯи неки хеш аз даст мағзор.

Нукта

Ҳақ ҷалла ва ало мебинад ва мепӯшад ва ҳамсоя
намебинаду мехурӯшад.

Наузубиллаҳ, агар халқ гайбдон будӣ,
Касе ба ҳоли худ аз дасти кас наёсудӣ.

Ҳикмат

Зар ба маъдан ба кон кандан бадар ояд ва аз дасти
бахил ба ҷон кандан.

Дунон нахуранду гӯш доранд,
Гӯянд: умед беҳ, ки хӯрда.
Рӯзе бинӣ, ба коми душман
Зар мондаву хоксор мурда.

Ҳикмат

Ҳар кӣ ба зердастон набахшояд, ба ҷаври
забардастон гирифтор ояд.

На ҳар бозу, ки дар вай қуввате ҳаст,
Ба мардӣ очизонро бишканад даст.
Заифонро макун бар дил газанде,
Ки дармонӣ ба ҷаври зӯрманде.

Нукта

Оқил чу хилоф андар миён омад, бичаҳад ва чун сулҳ
бинад, лангар биниҳад, ки он чо саломат бар карон асту
ин чо ҳаловат дар миён.

Мақомро сешаш мебояд, валекин сеяк меояд.

Ҳазор бор чарогоҳ хуштар аз майдон,
Валекин асп надорад ба дасти хеш инон.

* * *

Дарвеше ба муноҷот - дар мегуфт: «Ё раб, бар бадон
рахмат кун, ки бар некон худ раҳмат кардаӣ, ки мар
эшонро нек офаридаӣ!

Аввал кас, ки алам бар чома кард ва ангуштарӣ дар
даст, Ҷамшед буд, гуфтандаш:

- Чаро ҳама зинат ба чап додию фазилат ростроғ?

Гуфт:

- Ростро зинати ростӣ тамом аст!

Фаридун гуфт наққошони Чинро,
Ки пиromуни хиргоҳаш бидӯзанд:
«Бадонро нек дор, эй марди хушёр,
Ки некон худ бузургу некрӯзанд!»

Бузургеро пурсиданд: «Бо чандин фазилат, ки дасти
ростро ҳаст, хотам дар ангушти чап чаро мекунанд?»

Гуфт:

- Надонӣ, ки аҳли фазилат ҳамеша маҳрум бошанд?

Он ки халқ офариду рӯзӣ дод.
Ё фазилат ҳамедихад, ё бахт.

Насиҳати подшоҳон кардан касеро мусаллам бувад,
ки бими сар надорад ё умеди зар.

Муваҳҳид, чӣ дар пой резӣ зарафт,
Чӣ шамшери ҳиндӣ ниҳӣ бар сараш.
Умеду ҳаросаш набошад зи кас,
Бар ин аст бунёди тавҳиду бас.

Панд

Шоҳ аз баҳри дафъи ситамкорон асту шаҳна барои
хунхорон ва қозӣ маслиҳатҷӯи тарророн.

Ҳаргиз ду хасм ба ҳақ розӣ пеши қозӣ нараванд.

Чу ҳақ муояна донӣ, ки мебибояд дод,
Ба лутф бех, ки ба ҷанг оварию дилтангӣ.
Хироч агар нагузорад касе ба тиби нафас,
Ба қаҳр аз ӯ биситонанду музди сарҳангӣ.

Ҳикмат

Ҳама касро дандон ба турушӣ кунд шавад, магар
қозиёро, ки ба ширинӣ.

Қозӣ чу ба ришват бихурад панҷ хиёр,
Собит кунад аз баҳри ту даҳ харбузозор.

Ҳикмат

Қаҳбаи пир аз нобакорӣ чӣ кунад, ки тавба накунад
ва шаҳнаи маъзул аз мардумозорӣ.

Қавони гӯшанишин шермарди роҳи Худост,
Ки пир худ натавонад зи гӯшае бархост.

* * *

Қавони саҳт мебояд, ки аз шаҳват бипарҳезад,
Ки пири сустрағбатро худ олат барнамехезад.

Ҳикоят

Ҳакимеро пурсиданд: «Чандин дарахти номвар, ки Худои азза ва чалла офаридаасту барӯманд, ҳеч якеро озод нахондаанд магар сарвро, ки самарае надорад. Гӯй, дар ин чӣ ҳикмат аст?»

Гуфт:

- Ҳар якеро самарае муайян аст, ки ба вақте маълум ба вучуди он тозанду гоҳе ба адами он пажмурда шавад ва сарвро ҳеч аз ин нест ва ҳама вақте хуш аст. Ва ин аст сифати озодагон.

Бар он чи мегузарад, дил манех, ки Дачла басте
Пас аз халифа бихоҳад гузашт дар Бағдод.
Гарат зи даст барояд, чу нахл бош карим,
В-арат зи даст наёяд, чу сарв бош озод!

Ҳикмат

Ду кас мурданду таҳассур бурданд: яке он ки дошту нахӯрд ва дигар он, ки доништу накард. Фурсат ғанимат шумор!

Кас набинад бахили фозилро,
Ки на дар айб гуфтаниш кӯшад.
В-ар кариме дусад гунаҳ дорад,
Карамаш айбҳо фурӯ пӯшад.

Тамом шуд китоби «Гулистон» ба тавфики борӣ азза исмаҳу. Дар ин чумла чунон ки расми муаллифон асту даъби мусаннифон, аз шеъри мутакаддимон ба тариқи истиорат талфиқе нарафт.

Куҳанхирқай хеш пиروстан
Беҳ аз чомаи орият хостан.

Голиби гуфтори Саъдӣ тарабангез асту тибатомез ва кӯтахназаронро бад-ин иллат забони таън дароз гардад, ки мағзи димоғ бехуда бурдан ва дуди чароғ бефоида хӯрдан кори хирадмандон нест. Валекин бар рои равшани соҳибдилон, ки рӯи сухан дар эшон аст, пӯшида намонад, ки дурри мавъизаҳои шофиро дар силки иборат кашидааст ва доруи талхи насиҳат ба шаҳди зарофат баромехта, то таъби малули эшон аз давлати қабул маҳрум намонад.

Мо насиҳат ба ҷои худ кардем,
Рӯзгоре дар ин ба сар бурдем.
Гар наёяд ба ғӯши рағбати кас,
Бар расулон паём бошадӯ бас.

ЛУҒАТҲО

А

- Або* – чомаи рӯйпӯши фароҳу дароз
Аброр – некӯкорон
Аврод – дуоҳо, зикрҳо
Адим – пусти ошдодашуда, чарм
Аёдӣ – чамбулчамъи калимаи яд, яъне дастҳо
Азаб – марди безан, мард ё зани бекасу танҳо
Азалл – хортарин, бекадртарин
Азд – номи яке аз подшоҳони Шероз
Азмина – чамъи замона
Азрақ – кабуд, осмониранг, нилгун
Азҳо – иди қурбон
Аимма – имом, пешво, пешрав, раҳбар
Айнулқитр – номи равгане сиёҳ ва бадбӯ, ки ба шутурони хоришдор мемонидаанд. Ба маънии чашми гӯгирд низ гуфтаанд
Алавӣ – Авлоди Алӣ
Алам – нақш, ягон аломат барои шиносондан
Алам – дарднок, аламнок
Амм – амак, бародари падар
Аним – том, тамом, комил
Анбоз – шарик, ҳамто
Андакмоя – одами паст
Ано – ранҷ, азоб, уқубат
Аромил – мардумони бечизу бекас, бевазном
Афвоҳ – даҳонҳо
Афоф – парҳезгарӣ, порсой, худдорӣ қардан аз қорҳои зишт ва ғараво
Ашоб – ғизои шаб
Ашқиё – бадбахтон
Аъдал – шоистатар, доддиҳанда, одил
Аъмом – чамъи амм, яъне амакҳо
Аҳориб – наздикон, хешон
Аҳшоб – аъзои даруни шикам
Аҳё – қабिलाҳо, маҳаллаҳо
Аҷлоф – фурумоягон, одамони паст.

Б

- Баввоб* – дарбон
Бадрақа – раҳбар, раҳбарӣ
Базаҳ – гуноҳ, хато

Байза – тухм

Байтор – духтури хайвонот

Балийят – ранчу бало, мусибат

Баракӣ (барагӣ) – кулоҳи аз пусти барра духташуда

Бард – сармо, сардӣ

Басит – фарох, васеъ, паҳновар, азим, калон

Басиҷ – соз ва сомони чанг, омодагӣ ва ҳарб; басиҷи чизе кардан, оҳанги чизе кардан

Бат – мурғобӣ

Батғъ – охистагӣ, сустҳаракатӣ, бешитобӣ

Батиш – ҳамла кардан, саҳт гирифтани, тундӣ, саҳтгири

Бағӣ – саркаш, ситамгарӣ, нофармонӣ

Баҳоим – ҳайвоноти ваҳшӣ

Беҳҷат – зебой, хубӣ, тозагӣ, шодмонӣ

Бирка – ҳавзи об

Биҳил – бахшидани чурм, афв кардани гуноҳ

Бор – қабул иҷоат, руҳсат

Бора – асп

Букм – гунгӣ

Булдон – шаҳрҳо

Бурд – навъе аз матои катонии раҳ-рах, алоча

Бухтӣ – навъе аз шутури пурқувват ва қавихайкали сурхмӯи хуросонӣ

Буқъа – сарой, хона

В

Валаъ – ҳарис шудан, ҳирси бисёр ва пайванди саҳт ба чизе

Вард – гул, гули сурх

Вақоҳат – бешармӣ, беҳаёӣ, беадабӣ

Ваҳал – лой, гил

Ваҳм – гумон, ҳаёл

Вом – қарз

Вофир – бисёр беандоза, ниҳоят зиёд

Г

Гамзоганд (Каждоганд) – чомае, ки даруни онро ба ҷои пунба абрешим пур кунанд ва бисёр зананд ва дар рӯзи чанг пӯшанд

Ганд – бӯи бад, бадбӯӣ

Гандано – як навъи сабзавоти хӯрданӣ

Гарева – тал, пушта

Гизоф – ҳарза, бефоида, беҳуда

Гови анбар – чонвари ба гов монанди дарёй, ки гуё анбар маҳсули он бошад.

Д

Дабқи – як навъ порча ва матои латиф

Давоб – хайвон

Даракот – табакаи дӯзах, қаъри дӯзах, табакаи охирини ҷаҳаннам

Дабъ -- одат, расм, хӯ, хислат

Дақ гирифтани – айбҷӯй ва эътироз кардан

Дақиқа – нуктаи борик, сухани ниҳоят нозук

Деҳхудо – арбоби деҳа

Димётӣ – як навъ матои нафис, ки дар Димёт ном шаҳри Миср мебофтанд

Доӣ – дуогӯй, дуокунанда

Доия – боис, сабаб, мӯҷиб

Дудмон – хонадон, хонавода

Дурроа – як навъ либоси чангӣ; чомаи рӯпӯши сӯфиёну шайхон

Дӯҳа – дарахти калони сершоҳ, соябони калон

З

Зайбақ – симоб

Займарон – райхон

Замм – бадгӯй, никӯхиш, айб: хилофи мадҳ

Замин – кафил, зомин

Замони – ҷамъи замима – зишт, нописанд, макрӯҳ

Зани – гумон, ғиндошт

Зарир – кӯр, нобине

Зарро – сахтӣ, зиён, қаҳтӣ

Заръ – зироат, ғалла

Зарқ – дурӯягӣ, риё, макр, фуреб, хила

Зачур – тангдил, музтариб, ғамгин

Зили – соя

Зиндиқ – бедин, касе ки зоҳиран имон ораду ботинан кофир бошад

Зод – тӯла, хӯрок

Зоир – зиёраткунанда

Зул – хорӣ

И

Иддат – рӯзхон талоки занон, муддате, ки зан пас аз вафоти шавҳар ё гирифтани талок набояд шавҳар бикунад

Идрор – маош, таоми ҳаррӯза, рӯзина

Изз – иззат, хурмат, обрӯй
Излом – лозим гардонидан, воҷиб кардан, раво доништан
Илӣя – баландмартаба
Имзо – гузаронидан, равон кардан
Имтиноӣ – худдорӣ, бозистодан
Имъон – диққат, дурандешӣ
Иодат – бозгуфтан, такроран гуфтан
Ирз – номус, обрӯ, шараф
Иртифоӣ – боло рафтан, баланд шудан
Истеҳқор – хор кардан, хурд шумурдан
Истеҳқоқ – шоистагӣ, фазилат, сазовор доништан, сазовор шудан
Истибсор – ба яқин доништан, дидан, доноӣ
Истинос – унс гирифтани улфат гирифтани
Истимомат – сармоя доштан, қувват, қудрат, тавоноӣ; имкон ва дастгоҳ доштан барои иҷрои коре
Истифсор – ҷӯё шудан, шарҳу эзоҳ хоштан
Ихвошии шайтӣ – бародарони шайтон, шайтонзодагон
Ишо – аввали торикӣ, аз фуру рафтани офтоб то нимаи шаб

К

Кавдан – одами қундфаҳм, камақл, аҳмақ
Керехуссавт – бадовоз
Канон – қанор, қанора
Каср – шикастан, хурд кардан
Кисват – ҷома, ҳар гуна либос
Киффориаш ямин – товоии қасами шикаста, садақае, ки қаси қасамшикаста бояд бидиҳад
Кифоф – хӯроке, ки барои хӯрди ҳаррӯза кифоя бошадгу бас
Кифур – носитос, ношукр
Киб – банди устухон, банди устухонҳои пою соқ ё пошнаи по
Қаҳф – паноҳгоҳ, ғори бузург дар қӯҳ
Қеҳтар – хурдтар
Қобил – маҳри зан
Қилоса – номи мавзеъ дар Димишқ будааст
Қурбат – машаққат, ҳузи
Қуси реҳлат – нақораи маргро қӯфтан, хабари марг задан

Л

Лааб – бозӣ, бозии бачагона
Ладга – неш задани мору ғаждум
Лавм – маломат, сарзаниш, ниқӯҳиш; Лавми лоим – сарзаниш ва маломати бадгӯӣ

Лақв – бозӣ, бозӣ кардан
Лоидан – аккос заданин сағ
Лояълам – нодон, чоҳил, беақл
Лағв – сухани ботил, дуруғ, беҳуда
Лочарам – ночор, бинобар ин, аз ин сабаб
Луч – олус, аҳвал, қачқашм, он ки якро ду бинад.

М

Мабийят – маскан, хобгоҳ, ҷои хоб
Маваддат – дӯстӣ, ишқ, муҳаббат
Мавлид – ҷои таваллуд, зодгоҳ
Маврус – бамеросмонда, бамеросхӯррасида, ирсӣ
Мавсум – номишуда
Мавъиза – панд, насиҳат, хикмат
Мадфун – дафншуда, зерихокшуда, чизе, ки онро зери хок пинҳон карда бошанд
Мазаррат – зиён, зарар
Мазид – афзунӣ, зиёд кардан
Мазмун – мазамматшаванда, нописанд
Мазоҳат – шӯҳӣ, ҳазл
Мазруъ – замини кошташуда
Маймун – муборак, саодатманд, хучаста
Мақоид – макру ҳила кардан, бадфеълӣ
Макориҳ – ранҷу саҳтиҳо, макрӯхот
Малоз – паноҳгоҳ, қалъа, диж
Малоҳӣ – асбоби айшу ишрат, асбоби ҳашигузаронии зинданӣ
Малҳуз – мулоҳизакардашуда, дарназардошташуда
Малцаъ – паноҳгоҳ
Мамлук – банда, гулом
Мамкут – душман гирифташуда, душмандошта
Манеъ – устувор, баланд, ҷои баланд ва устувору саҳт, ки даст ёфтаг ба он мушкил аст
Манзалат – мартабаи баланд
Манофеъ – ҷамъи манфаат
Маноқиз – бар хилоф, зид
Маноҳӣ – амале, ки дар шаръ манъ бошад, манъкардашуда
Манфаз – роҳ, маҳалли гузаштан
Манҷалоб – ҷое, ки оби гандида ва бадбӯӣ ҷамъ шуда бошад
Маосӣ – ҷамъи маъсият, яъне гуноҳ
Марсум – маош, маоши моҳона ё солона
Маръуб – тарсида, тарсонидашуда
Масканат – дарवेशӣ, бенавой, бечизӣ

Масо – шом, зидди субҳ
Масокин – чамъи мискин, мискинон
Масун – ҳифзкардашуда, нигоҳдоришуда
Масофозмуда – ҷангозмуда, ҷангдида
Масоҳиф – китобҳо
Мастур – пӯшида, дар парда, поқдоман
Матмаҳ – ҷои назар андохтан, назаргоҳ, мавриди тавачҷуҳ
Маунат – озуқа, нафақа, ёрӣ, кӯмак
Мафотеҳ – чамъи мифтоҳ, яъне калидҳо
Махофат – тарсидан, дар бим мондан
Махуф – тарснок, ҳавлноқ, хавфовар
Машиӣят – хоستان, ирода
Машимум – бӯиданӣ, он ҷӣ бо қувваи бӯиш эҳсос шавад
Маъзул – азлкардашуда, аз амалу мансаб дур ва бекоркардашуда
Маълум – молу зар
Маълуф – чизе, ки ба он хӯ гирифтаанд
Маъхуз – гирифтгор, итоб кардашуда
Маъхуд – қадимӣ, пешин, қўҳна, аҳди қадим
Мағиб – дур шудан, нинҳон шудан, ғойб шудан
Мақрун – наздикшуда, наздик
Маҳор – ҷўбе, ки аз бинии шутур гузаронда ба он ресмон мебанданд
Маҳҷуб – нинҳон, нопадид
Маъбар – гузаргоҳ, ҷои убур; амад
Меҳин – бузургтарин
Мирваҳа – бодзан, бодбезан
Миъсан – банди даст, ҷое, ки дастбандро мебанданд
Миквад – ресмон
Мозӣ – гузапта, пешин
Момазо – он ҷи гузапта, гузапта
Моъ – об
Моҳазар – тизо ва хӯроки камн бетақаллуф, ки дар вақти даркорӣ ҳозир ва мавҷуд бошад
Муаллам – нақшн, нақшдор
Мубаззир – исрофкор, касе, ки моли худро беҳуда харҷ мекунад
Мубоҳ – раво, ҳалол, ҷоиз
Муваҳҳид – худониннос, касе, ки ба ягонагӣ ва яқтоне Худо эътиқод дорад
Мувлғ – ҳарис
Мувозабат – саъю кўшиши доимӣ дар як қор, пайваста қореро давом додан
Мувоҷаҳа – рўбарўшавӣ, дучор омадан; дар мувоҷаҳа – рў ба рў
Мудаббир – тадбиркунанда, ботадбир, оқибатандеш, чораҷў
Мудоабат – мазох ва шўхию бозӣ қардан

Музакко – покызашуда, покшуда: моли музакко -- моле, ки закоташ дода шуда бошад
Музоаф – дучанд, ду баробар
Музодат – хилоф кардан, зиддият кардан, бо ҳам ихтилоф кардан
Музҷот – кам, андак, чизи кам ва паст
Мукиат – давлат, сарват, мол, қудрат, тавоноӣ, нерӯ
Мукмасаб – касбқардашуда. бадастovarда
Мулаввас – палид ва олудашуда
Мулоабат – шӯхӣ ва бозиҳо
Мулитанеъ – номумкин, муҳол, мушкил
Мунодамаат – надимӣ, ҳамнишинӣ
Мункар – кори зишт, кори нописанд ва ношонсгаву бад
Муносиҳат – ҳамдигарро насиҳат додан, панд додани якди ар
Мунсариф – дуршаванда: мунсариф кардан - дур кардан
Муштаҳӣ – бапоёирасида. баохиррасида; пухта ва комил шудан дар коре
Мунқатеъ – бурида, қатъшуда
Муноқаҳат – занашӯӣ, издивоҷ, ақд
Муњадим – нест шудан, нобуд шудан
Муқазӣ – гузапта, тамомшуда, баохиррасида
Муонид – инодкунанда, ситезакунанда
Муонасат – унс гирифтган, ҳамданиш шудан
Муотабат – итоб кардан, сарзаниш кардан
Муоҳазат – сарзаниш, итоб, танбех, сахтгирӣ, ҷазо
Муоҳабат – озор, шиканҷа, ҷазо
Мурассаъ – бо санғҳои гаронбаҳо, тиловорӣ ва ҷавҳирот орошидодашуда
Мураққаб – ҷомаи дарбехлори пора-пораи ба ҳам дӯхташуда, ҷомаи дарвешон
Мурофиқат – ҳамроҳӣ
Муртаҳан – ба герав мондашуда, гаравгон
Мусамим – дорон азм ва ирода, касе, ки ба коре азм карда бошад
Мускир – шароб, арақ ва ҳар чӣ чизе, ки мастӣ биёварад
Муслиҳ – некӯкор, хайрхоҳ
Мусомаҳ – дар ҳоли сулҳ ва оштӣ будан бо якдигар
Мусоҳамат – осон гирифтган, оштӣ кардан, муросо намудан
Мусораат – куштӣ гирифтган, куштингирӣ
Муствайлӣ – голиб, истилокунанда
Мустваид – боистеъдод, касе, ки омода барои коре бошад
Мустваеъ – шунаванда, гӯшқунанда
Мустваор – чизе, ки ба орият гирифта шудааст
Мустасқӣ – ташна

Мустафид – истифодакунанда, касе, ки талаби баҳра ва фоида бикунад
Мустахлис – начотдиханда, роҳонанда
Мустағраб – арабшуда, касе, ки ба араб тақлид кунад
Мустағчил – шигобкунанда, ачалакунанда
Мустақбах – зишт, қабех
Мустақим – устувор, қоим
Мустақобуддағват – касе, ки дуояш қабул ва иҷобат шавад
Мутааббид – парастикунанда, ибодаткунанда
Мутааввид – одаткарда, ҳукарда
Мутааллим – таълимгиранда, шогирд, талаба
Мутааллиқ – тааллуқдор, вобаста, дахлдор, алоқаманд; акрабо, хешу табор
Мутаашшит – хаточуянда, айби иранда, таъначӯ
Мутабаҳҳир – олими бисёр доно дар ягон соҳаи илм
Мутаваққеъ – нигарон, чашмдор, хоҳишкунанда, касе, ки аз дигаре чизе таваққуъ дорад
Мутазаъъиф – дучори заъфу сустӣ
Мутақалли – суҳангӯянда, суҳаноро, суҳандон; донандан илми калом
Муталаҳҳуф – афсӯсхӯранда, андӯхгин
Муталаввил – молдор, давлатманд
Муталаккиш – ҷойгирифта, маконгирифта
Муталағатӣ – баҳраманд
Мутарассид – интизор, омода, чашм ба роҳ
Мутараққиб – чашмдоранда, интизоркашанда
Мутафаниш – касе, ки рафтору кирдораш аз рӯи ҳавову ҳавас бошад
Мутақаббил – қабулкунанда, пазиранда, касе, ки қореро қабул кунад
Мутаҳаллӣ – оросга, севардор, зинатёфта
Мутаҳаллил – бурдбор
Мутаҳовил – касе, ки дар итрон қоре сустӣ кунад
Мутаҷаллӣ – ошқоршаванда, зоҳиршаванда
Мутабаат – итлоат, фармонбардорӣ
Муталии – ба чизе нигаристан барои воқиғ шудан аз он
Муттаъил – оғоҳ, боҳабар
Муттасеъ – фароҳ, қушод, васеъ
Муфовазе – муоширати марду зан
Муфорикат – ҷудо шудан аз ҳам, ҷудой, дурӣ
Муҳолатат – ҳамдаӣ, ҳамсухбатӣ
Мушоҳара – маош, моҳона, музди қор
Мугтанам – ганиматшумурдашуда, ганимат
Муҳовират – суҳбат, гуфтугӯӣ
Муҳодаса – бо ҳам суҳан гуфтан

Муҳосибат – ҳисоб, ҳисоб кардан
Муҷовират – ҳамсоягӣ
Муҷонабат – аз коре ё чизе дур шудан
Муҷоҳада – ҷаҳд кардан, кӯшиш кардан
Муҷоҳид – кӯшишкунанда, касе, ки бо душман ҷарб кунад, ҷанговар
Музӣ – азияткунанда, озоррасонанда
Муриёна – занги оҳан, чирки оҳан
Муътакиф – гӯшанишин, касе, ки барои ибодат дар гӯшае нишинад
Муъҷиб – худбин, худписанд, худхо
Муҳмал – бе эътибор гузошташуда, тарккардашуда
Муҳтамил – коре, ки рӯй доданах тахмин карда мешавад
Муҷиб – сабаб, боис

Н

Наил – ҷамъи неъмат, яъне неъматҳо
Назиф – покиза
Набат – мусибат, ранҷ, сахтӣ, хорӣ, бечорагӣ
Намат – навъ, тарика, равиш
Насақ – тартиб, низом
Насиҷ – матоъ, газвор, ҳар чизи бофташуда
Нафӣ – дур кардан, рондан, берун кардан
Нафси аммора – хоҳиши табиати инсон ба лаззатпарастӣ, ҳавову ҳавас
Нахл – дарахти хурмо
Наъш – мурда, лоша, ҷаноза
Нақз – шикастан, шикастани устухон, шикастани аҳду паймон
Наҳв – яке аз қисмҳои грамматика, ки дар бораи ҷумла баҳс мекунад; синтаксис
Нил – ранги кабудӣ баланди сиёҳтоб, ранги лочвардӣ, ки аз фишурдан гиёҳи нил ҳосил мешавад, ранги нилобӣ
Нифоқ – хушомад, дуруӣ
Нишемани узлат – гӯшаи танҳои
Нозил – камарзиш, камбаҳо, паст
Носия – пешонӣ
Нофир – голиб
Нузҳат – покӣ, покизагӣ, покдоманӣ, хушҳолӣ, хурраи; сайру гашт

О

Озор – аввали баҳор
Оҳод – авом, мардуми авом
Оҷ – устухони фил, дандони фил

Очил – шитобкунанда

Очил – охират, оянда

П

Пашиз – пули сиёҳ

Р

Раҳил – кӯч

Рифқ – нармӣ, лутф, неқӯӣ, меҳрбонӣ

Росих – устувор, барчо, барқарор

Роӣӣ – чӯпон

Роят – байрак, ливо, парчам

Рухом – санги мрамор

Руқъа – порчаи чома

С

Сабил – хайрот қардан, бахшидан ва ба маънии роҳ

Сарвэлт – ҳайбат, шиддат, тундӣ

Сайф – тобистон

Салсол – оби равои ва гуворо

Самин – гаронбаҳо, пурқимат

Самин – фарбеҳ, чок

Самоҳат – чавонмард шудан, бахшиш, чавонмардӣ

Самъ – гӯш, шунавоӣ

Сароча – хонаи хурд, кушк, хавлии дарун

Сарро – шодмонӣ, хушвақтӣ, мусаррат, шодкомӣ

Сатват – виқор

Сафех – аҳмак, подои

Саҳри Чинӣ – аз рӯи ривоят номи чипе, ё девест баднамо, ки гӯё ангуштари

Сулаймонро рабуда будааст

Саъб – душвор, мудқиш

Силаҳиҷӯр – силохдор, марди ҷангӣ; далер ва шуҷоъ

Силӣ – шаптоғӣ, тарсақӣ

Симот – дастархон

Сияр – ҷамъи сират

Соил – суолкунанда, пурсанда, талабанда

Солус – фиреб, макр, риё

Соҳӣ – гофил, фаромӯшкунанда

Субъ – ҳафтак

Суккон – олате, ки дар акиби киштӣ воқеъ буда, барои ҳаркат додани он аз тарафе ба тарафи дигар хидмат мекунад

Сулиҳо – солиҳон, покон

Сумм – кар

Суннат – қоида, равиш

Сура – киса, ҳамён, ҳамёни пул

Суфла – пасттар, поинтар

Сухра – тамасхур, масхара, касе, ки ӯро истехзо ва хандасор кунанд

Сугур – марз, сарҳад, рахна

Т

Тааббуд – бандагӣ кардан, ибодат кардан

Тааммул – андеша кардан

Тааҳҳуд – аҳду паймон бастан, уҳдадор шудан

Табла – қутӣ, қутича, сандуқча

Табли ғозӣ – нақораи дорбозон

Табоеъ – чамъи табиат, яъне сиришт, ниҳод

Таваққуъ – интизор, умед, хоҳиш

Тавбиҳ – сарзаниш кардан, накӯҳиш намудан, сахтгирӣ

Тавдеъ – видоъ кардан

Тавкил – вақолат, мансаберо дар уҳда доштан

Тавъ – хоҳиш, рағбат, майл, ҳавас

Тавъан ва карҳан – хоҳӣ – нахоҳӣ

Тазарруъ – зорӣ, илтиҷо

Тайш – сабуқақл шудан; тундмизоҷӣ, хашм; гаму ғусса, хафагӣ

Такосул – сустӣ кардан, сустӣ ва танбалӣ

Талаввун – рангбаранг шудан, гуногун шудан

Талбис – пинҳон доштани макру айби худ аз мардум: макру фиреб

Талмиз – шогирд

Талфиқ – фароҳам овардан, тартиб додан, мураттаб сохтани калима ва ибораҳо

Тамуз – муддати мондани офтоб дар бурҷи саратон, маҷозан: шиддати мавсими гармо

Танаъъум – ба нозу неъмат парвариш ёфтани, молу давлат доштан

Тараф – поре аз чизе, ҳисса

Тартил – тиловати Қуръон бо қироати дуруст ва овози хуш, хушовозӣ, хусни калом, ҳамвор ва бурро хондан

Тарф – гӯша, канор

Тасаннуъ – худорой, худхоҳӣ, худнамоӣ

Тасониф – китоб, асар, навиштаҷот

Татаввув – фармонро иҷро кардан, коре, ки барои савоб бо хоҳиш ва фармони касе карда шавад

Татовул – густоҳӣ ва дастдарозӣ намудан

Тафарруҷ – кушоиш, болидани табъ, сайру гашт, саёҳат, тамошо

Тафвиз – сунпурдан, бозгузоштан

Тафреҳ – фарахманд ва хушвакт сохтан, шодиафзой
Тафаққуд – чустучӯ, бозчуст
Тафаҳхус – чустучӯ қардан, қовиш
Тафриқ – ба фосила, чудо-чудо, андак-андак
Тахлис – раҳонидан, халос қардан
Таъбия – сохтан, оростан, омода қардан
Таъвил – тафсир, таъбир ва шарҳу баён
Таъдиб – адабомӯзӣ, адаб додан ба мақсади адабомӯзӣ
Таъзиб – азоб қардан, шиканча қардан, озор расондан
Таанмин – охиствагӣ
Таярон – парвоз, паридан
Тағобун – афсӯс
Тақою – саркашӣ ва бозистодан аз қоре
Тақсир – гуноҳ қардан, қўтоҳӣ ва сустӣ қардан дар иҷрои қоре
Таҳазур – мардонагӣ, ҳасорат
Таҳаккум – ҳукм қардан, фармонравой, ҳукумат қардан ба зӯр
Таҳассур – ҳасрат доштан, афсӯс хӯрдан
Таҳзиб – покиза қардан, пок гардонидани ахлоқ
Таҳовун – сустӣ ва сахл гирифтан
Таҳошӣ – худдорӣ, парҳез, ибo
Таҳрима – таъбири аввали намоз, ки баъди он то охири намоз бо қасе гап задан ва дигар ҳаракатҳо манъ аст
Таҷаннуб – дур шудан, яқсӯ шудан
Тачосур – ҳасорат, ғустоҳӣ
Тимор – ғамхорӣ, хидмат қардан
Тиб – ҳушии таъб
Тоип – таъназананда, сарзанишқунанда

У

Удудаллоб – соҳибони ақлу ҳирад
Уифувон – аввал, оғоз
Ушуб – меваест хуштамъ шабеҳи санҷид, ки пӯсти сурхранг дорад
Уюб – қамъи айб, айбҳо, қурмҳо, нуқсонҳо
Уҷрат – музд

Ф

Фавоқиҳ – меваҳо
Фазеҳа – айб, расвой
Фазеҳат – расвой, беобрӯё, шармандагӣ
Фазла – боқимонда, насхӯрда, сарқуг
Фалоҳ – наҷот, неқӯаҳволӣ, хайрият, офият
Фарач – қушонш
Фитр – садакаи рӯза қушодан

Фориҷа – шӯҳ, ҳазлкаш
Фоқа – хочат, фақирӣ, тангдастӣ, нодорӣ
Фузола – чизи зиёдатӣ, боқимондаи чизе
Футувват – чавонмардӣ

Х

Хабис – палид, нопок
Хабосат – палидӣ, нопоқӣ, бадқирдорӣ
Хавз – тухмат қардан, буҳтон қардан, бадғӯй қардан, фитна ва игво намудан
Хавид – гиёҳи сабз, гиёҳи чав ё гандум, ки баланд шудааст, вале ҳанӯз хӯша набастааст
Хиз – навъе аз матои абрешимӣ
Хазаф – сангреза
Халоб – ботлох
Хамр – шароб, май
Хонахудой – соҳибхона
Хариф – фасли хазон, вақти мевачинӣ аз дарахтон; фартут ва камақл (аз асари пирӣ)
Харобот – майхона
Хасорат – зиён, зиёнкорӣ
Хатира – бузург, масъулиятнок
Хибрат – доноӣ, зиракӣ, доноӣ аз рӯи таҷриба
Хиссат – бахилӣ, хасисӣ, пастӣ, фурумоягӣ
Хитом – занҷир ё ресмоне, ки киштиро ба воситаи он нигоҳ медоранд
Хитта – мулк, кишвар, мамлакат
Хиффат – камӣ, кӯтоҳӣ
Хотам – ангуштарӣ
Хуллон – дӯстон
Хулқон – қуҳна, дарида, порашуда
Хунук – хуррам, хушбахт
Хурда – нонреза, нонпора
Хуфя – пинҳонӣ, пӯшида
Хушонидан – хушк шудан
Хушунат – дуруштӣ, тундхӯӣ, ноҳамворӣ
Хушида – хушкшуда

Ш

Шаба – санги сиёҳ
Шайёд – макқор, фиребгар, хилағар
Шамомат – шодӣ қардан ба ғаму ранҷу касе, сарзаниш, таъна

Шангарф – як наъъ санг, ки губори он дар наккошӣ ба кор меравад
Шанеъ – зишт, қабех
Шанеат – зиштӣ, бадӣ
Шанъат – зиштӣ, қабоҳат, бевафой, хиёнат
Шараҳ – ҳарисӣ, тамаъ, майли бисёр ба чизе
Шарза – хашмгин, зӯровар, ғуррон
Шабъ – шикоф, ғор; шиъб – роҳи кӯҳӣ
Шигифт – аҷаб, тааҷҷуб
Шито – зимистон, фасли сармо
Шофӣ – шифобахш

Э

Эҳтироз – худдорӣ намудан, парҳез кардан

Я

Яд – даст. *Яди улё* – дасти баланд, забардастӣ; *яди суфло* – дасти паст, мухтоҷ ва нодор
Ямир – дасти рост, тарафи рост; савганд
Яъе – ноумедӣ, ғам, ғусса

Ғ

Ғазбон – хашмгин, бадқаҳр
Ғадр – бевафой, аҳдшиканӣ
Ғаромат – товон, лар он чӣ адо кардани он воҷиб бошад
Ғуроб – зог
Ғурфа – хоначаи хурди канори бом, болохона

Қ

Қабола – васика
Қадарандоз – тирандози ростзан, ки тираш ба хато наравад
Қоз – навъе аз абрешим, ки камбаҳо бошад
Қароин – чамъи қарина-аломат, нишонаи пай бурдан
Қилоъ – чамъи қалъа, яъне қалъаҳо
Қитол – қанг
Қобила – момо
Қоъ – замини хамвору васеъ
Қуроza – пули майда
Қуч – ғусфанди қангини шохдор

Ҳ

Ҳавошӣ – хидматгарон
Ҳадас – бидъат, кори зишт
Ҳодӣ – гусфанди қурбонӣ
Ҳазз – баҳра, насиба, ҳисса
Ҳай – номи кабилае аз арабҳо
Ҳамим – ҳешованд, наздик, содик
Ҳаммол – боркаш
Ҳамоид – чамъи ҳамида, нек, писандида, зидди зишт
Ҳангуфт – дурушт, ганда, бисёр
Ҳанзал – як навъ гиёҳе, ки мевааш талх аст
Ҳанӣ – гуворо, он чӣ бе ранчу машаққат ба даст ояд
Ҳарр – гармо
Ҳарур – гармӣ, гармо
Ҳасбо – сангрёза
Ҳаюло – модда, моддаи асли, гавҳар
Ҳақир – нимрӯз, ҳангоми тафси ҳаво дар ними рӯз
Ҳиддат – бузургӣ, тезӣ, тундӣ
Ҳилм – ақл, сабр, бурдборӣ
Ҳирмон – навмедӣ, бенасибӣ
Ҳироят – ниғаҳдорӣ, муҳофизат, ниғаҳбонӣ қардан, ҳифз қардан
Ҳутом – ин ҷо ба маънии моли дунё
Ҳиштан – чамъ қардан, гун қардан
Ҳиҷоз – номи оҳанги мусиқӣ
Ҳоил – ҳавлноқ, хатарноқ, тарсовар
Ҳочқ – ҳаҷқунанда, ҳоҷӣ, ҳоҷиён
Ҳуррос – деҳқон, кашоварз
Ҳут – моҳӣ

Ҷ

Ҷабал – кӯҳ
Ҷабр – шикастаро бастан, неқ қардани ҳоли касе; соҳиби сарвату мол қардонидан, бо иродаи касе ба чизе расидан
Ҷавз – чормағз
Ҷавсақ – қаср, кӯшк
Ҷайш – лашқар, сипоҳ
Ҷамод – санг, минерал, чизи бечон
Ҷароим – чамъи ҷурм
Ҷарр – кашиш, кашидан ба сӯи худ
Ҷаъба – сандуқча ва ҳар чизи сандуқмонанд
Ҷибиллат – табиат, сиришт, асл, фитрат
Ҷирон – чамъи чор, ҳамсоғгон
Ҷиср – пул, қупрук

МАНДАРИЧА

Гулистон	3
Боби аввал «Дар сирати подшоҳон»	15
Боби дувум «Дар ахлоқи дарвешон»	57
Боби сеум «Дар фазилати қаноат»	93
Боби чорум «Дар фавоиди хомӯшӣ»	121
Боби панҷум «Дар ишқу ҷавонӣ»	128
Боби шашум «Дар заъфи пирӣ»	153
Боби ҳафтум «Дар таъсири тарбият»	161
Боби ҳаштум «Дар одоби суҳбат»	183
Лугатҳо	216

САЪДИИ ШЕРОЗӢ

ГУЛИСТОН

Ҳозиркунандаи чоп: Мубашшир Акбарзод

**Мухаррир М.Холов
Мухаррири техникӣ А.Камолов
Тарроҳ ва хуруфчин П.Тӯраева**

**Ба матбаа 14.03.08 супорида шуд. Ба чопаш 30.04.2008
имзо шуд. Андозаи 60x84 1/16. Коғазӣ офсети №1. Чопи
офсет. Ҷузъи чопӣ 14,5. Супориши № 79/08.**

Адади нашр 5000 нусха.

**Муассисаи нашриявии «Маориф ва фарҳанг»-и Вазорати
фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 734018, ш. Душанбе, кучаи
Н. Қарабоев-17. Тел/факс: 233-93-97
E-mail: najmiddin 64@ mail. ru**

***Дар матбааи ҚДММ «Комрон+П» ба чоп расидааст.
шаҳри Душанбе, кӯчаи Қаҳҳоров 111/А.
Супориши № 15 «а». Адади нашр 5000 нусха.***

МАОРИФ ВА ФАРҲАНГ